

SOÚ
Sociologický ústav AV ČR

Tuto práci recenzovali:
PhDr. Miroslav Scheinost
PhDr. Gabriela Munková, CSc.

Odpovědný řešitel grantu č. 403/03/1472 (GA ČR): Doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc.

Autorský tým:
Mgr. Simona Pikálková
Doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc.
Mgr. Marcela Linková
Mgr. Alice Červinková
Bc. Kateřina Šaldová
Barbora Tupá
JUDr. Jiřina Voňková, CSc.
Mgr. Markéta Huňková

Tento text vznikl v rámci projektu Grantové agentury ČR č. 403/03/1472
„Mezinárodní výzkum násilí na ženách“.

**Mezinárodní výzkum
násilí na ženách –
Česká republika/2003:
příspěvek k sociologickému
zkoumání násilí v rodině**

Simona Pikálková (ed.)

Obsah

Abstrakt	7
Abstract	8
Abstraktum	9
Úvod	11
1. Sociologická východiska a kontext zkoumání násilí v rodině	13
1.1 Definice násilí v rodině	13
1.2 Měření násilí v rodině	15
1.3 Teoretické modely zkoumání násilí v rodině	17
1.3.1 Některé sociologické teorie vysvětlující násilí v rodině	17
1.4 Domácí násilí: genderová perspektiva (<i>Marcela Linková</i>)	23
1.5 Násilí v rodině ve světle zahraničních výzkumů	34
1.5.1 Domácí násilí na ženách	34
1.5.2 Násilí žen proti mužům	34
1.5.3 Sexuální násilí	34
1.5.4 Psychické násilí	35
1.5.5 Děti jako svědkové domácího násilí	35
1.6 Rizikové faktory domácího násilí	36
1.6.1 Sociálnědemografické faktory	36
1.6.2 Situační a environmentální faktory	37
1.7 Historie výzkumů domácího násilí v České republice	39
2. Mezinárodní výzkum násilí na ženách („International Violence Against Women Survey“)	42
2.1 Východiska, cíle, metodologie a objekt výzkumu	42
2.1.1 Objekt výzkumu: základní charakteristiky výběrového souboru respondentek	44
2.1.2 K metodologii školení tazatelek (<i>Marcela Linková</i>)	47
2.2 Incidence a podoby násilí	49
2.3 Profil násilného incidentu v partnerském vztahu a mimo něj	56
2.3.1 Obecný profil incidentu	56
2.3.2 Fyzická zranění, subjektivní pocit ohrožení	62
2.3.3 Subjektivní vnímání incidentu	63
2.3.4 Spolupráce s policií	67

2.4 Koreláty viktimizace	76
2.4.1 Charakteristiky respondentek	76
2.4.2 Násilné zkušenosti respondentky z dětství	91
2.4.3 Charakteristiky partnera	97
2.4.4 Shrnutí	103
2.5 Psychické a jiné formy násilí na ženách (Jiří Buriánek)	105
2.6 Analýza kvalitativních doplňujících otázek (Alice Červinková, Marcela Linková, Kateřina Šaldová, Barbora Tupá)	113
2.6.1 Úvod	113
2.6.2 V kruhu násilí: zůstat nebo odejít	113
2.6.3 Odešla bych. To vím teď	118
2.6.4 Dělejte vše tak, jak poroučí vaše srdce a hlavně rozum	120
2.6.5 O násilí musíme více hovořit	122
2.6.6 Závěry	124
Závěr	129
Literatura	131
Příloha: Limity českého práva při řešení následků domácího násilí (Markéta Huňková, Jiřina Voňková)	135
Shrnutí	147
Summary	149
Zusammenfassung	151

Poznámka: U kapitol, kde není výslovně uveden/a autor/ka, je autorkou Simona Pikálková.

Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině

Simona Pikálková (ed.)

Abstrakt

Práce se v hlavní části zabývá výsledky rozsáhlého Mezinárodního výzkumu násilí na ženách (International Violence Against Women Survey, IVAWS) v České republice, dotýká se však i širších souvislostí problematiky násilí v rodině a násilí v partnerských vztazích. První část se věnuje některým obecným sociologickým aspektům násilí v rodině: definicím, metodologickým přístupům a zdrojům dat, dosavadním zkušenostem ze zahraničních výzkumů, především však přináší přehled sociologických teorií, které se pokoušejí o vysvětlení vzniku a rozvoje násilí v rodině, a to s věnováním prostoru zejména feministickým teoriím a genderové perspektivě tvořící širší kontext k dané problematice. Do první části se řadí i kapitola zabývající se historií výzkumů násilí v rodině v České republice. Druhá část publikace je věnována výsledkům Mezinárodního výzkumu násilí na ženách, jehož se Česká republika zúčastnila jako jedna z cca 20 zemí světa, a který u nás proběhl v květnu až červnu 2003. Jednotlivé kapitoly se týkají incidence a frekvence aktů fyzického a sexuálního násilí na ženách v partnerských vztazích a mimo ně, typického profilu násilného incidentu v podobě „partnerské“ a „ne-partnerské“, subjektivního vnímání a hodnocení násilných útoků očima obětí. Poměrně rozsáhlá část je věnována spolupráci s policií a spokojenosti s její prací. Samostatnou kapitolu pak tvoří psychické násilí ze strany partnerů a související aspekty. V závěrečné části jsou analyzovány faktory zvyšující, resp. snižující riziko viktimizace žen, a to jak charakteristiky samotných žen, tak jejich partnerů. Součástí zhodnocení výsledků výzkumu je i kvalitativní rozbor několika volných otázek pro oběti násilí zařazených na závěr dotazníku.

Klíčová slova

násilí, rodina, násilí v rodině, násilí na ženách, násilí v partnerských vztazích, domácí násilí

International Violence Against Women Survey – Czech Republic/2003: Sociological Research on Domestic Violence

Simona Pikálková (ed.)

Abstract

This study examines the results of the International Violence Against Women Survey (IVAWS) in the Czech Republic and addresses the wider issues of domestic violence in partner relationships. The first part of the study deals with aspects of domestic violence from a sociological perspective: definitions, methodology, data sources, and international survey experience to date. It provides a summary of the sociological theories that attempt to explain the rise and development of domestic violence and devotes space in particular to feminist theories and the gender perspective, placing the issue within a broader context. This part also includes a chapter on the history of research into domestic violence in the Czech Republic. The second part of the study examines the results of the IVAWS, a study that involved the participation of twenty countries from around the world and was conducted in the Czech Republic from May to June 2003. In this part, individual chapters focus on the incidence and frequency of acts of physical and sexual assault on women, both in and outside a partner relationship, the typical profiles of violent incidents occurring in and outside a partner relationship, and the subjective perception and assessment of violent assault in the eyes of victims' children. A part of the study also examines police cooperation and satisfaction with their involvement. A separate chapter focuses on the issue of psychological abuse and its related aspects. The concluding part of the study contains an analysis of the factors that contribute to or, conversely, lessen the risk of victimisation of women, with an analysis of their characteristics and those of their partners. The assessment of the survey results also contains a qualitative analysis of several open questions addressed to victims of violence, which were included at the end of the questionnaire.

Keywords

violence, family, violence in the family, violence against women, violence in partner relationships, domestic violence

Internationale Untersuchung zur Gewalt gegen Frauen – Tschechien/2003: Beitrag zur soziologischen Untersuchung der Gewalt in der Familie

Simona Pikálková (ed.)

Abstraktum

Die Arbeit befasst sich in ihrem Hauptteil mit den Ergebnissen der umfangreichen Internationalen Untersuchung zur Gewalt gegen Frauen (International Violence Against Women Survey, IVAWS) in der Tschechischen Republik, berührt in ihren größeren Zusammenhängen jedoch auch die Problembereiche Gewalt in der Familie und Partnerschaftsgewalt. Der erste Teil widmet sich bestimmten allgemeinen soziologischen Aspekten der Gewalt in der Familie: Definitionen, methodologischen Ansätzen und Datenquellen und den bisherigen Erfahrungen mit ausländischen Untersuchungen; insbesondere bietet dieser Teil der Arbeit jedoch eine Übersicht der soziologischen Theorien, die sich um eine Erklärung für die Entstehung und Entwicklung von Gewalt in der Familie bemühen, wobei diese Übersicht den feministischen Theorien und der Gender-Perspektive, welche den breiteren Kontext der Problematik darstellen, größeren Raum gibt. Zum ersten Teil gehört auch das Kapitel über die Geschichte der Untersuchungen über Gewalt in der Familie in der Tschechischen Republik. Der zweite Teil der Publikation ist den Ergebnissen der Internationalen Untersuchung zur Gewalt gegen Frauen gewidmet, an der die Tschechische Republik als eines von ca. 20 Ländern teilnahm und die bei uns vom Mai bis Juni 2003 durchgeführt wurde. Die einzelnen Kapitel betreffen die Inzidenz und Frequenz von Akten physischer und sexueller Gewalt gegen Frauen inner- und außerhalb partnerschaftlicher Beziehungen, das typische Profil eines „partnerschaftlichen“ und „nicht-partnerschaftlichen“ Gewaltinzidents, sowie die subjektive Wahrnehmung und Wertung gewalttätiger Übergriffe durch das Opfer. Ein relativ umfangreicher Teil der Arbeit ist der Zusammenarbeit mit der Polizei und der Zufriedenheit mit der polizeilichen Arbeit gewidmet. In einem eigenen Kapitel wird des Weiteren die psychische Gewalt durch Partner und die damit zusammenhängenden Aspekte behandelt. Im abschließenden Abschnitt werden die Faktoren analysiert, die das Viktimisierungsrisiko von Frauen erhöhen bzw. verringern, wobei sich die Analyse sowohl auf die Frauen selbst, als auch auf deren Partner bezieht. Bestandteil der Ergebnisauswertung ist ebenfalls eine qualitative Analyse einiger am Ende des Fragebogens angehängter frei gestellter Fragen an Opfer von Gewalt.

Schlüsselwörter

Gewalt, Familie, Gewalt in der Familie, Gewalt gegen Frauen, Partnerschaftsgewalt, häusliche Gewalt

Úvod

Problematika násilí v rodině stála v české sociologii i v české společnosti až donedávna na samém pokraji zájmu. I když v posledních letech je společenská debata okolo tohoto tématu intenzivnější a množí se i pokusy uchopit zmíněnou oblast z výzkumných pozic – zejména sociologických – dá se říci, že tato sféra je stále ve fázi teprve rodícího se významu. Již dnes se však zdá jisté, a to zdaleka ne jen na základě poměrně vysokého zájmu veřejnosti a médií, že toto téma ze soudobé společnosti – a doufejme, že i ze současné české sociologie – jen tak nezmizí.

Zatímco zejména v americké sociologii je násilí v rodině věnována již několik desetiletí poměrně velká pozornost,¹ u nás se vědci – nemluvě o laické veřejnosti – danému problému až donedávna spíše vyhýbali. Není těžké odhadnout příčiny tohoto „nezájmu“ či nechuti: jde totiž přirozeně o velmi specifickou oblast života společnosti (tento jev má celospolečenský charakter a jeho zkoumání nelze odvíjet pouze od rodinné základny), a to specifickou rozhodně ve smyslu vysoké míry intimity zkoumaných jevů, „citlivosti“ tématu, ale také ve smyslu existence silných postojevých determinací velké části široké i odborné veřejnosti vedoucích až k mytologizaci celé oblasti (v souvislosti se zkoumáním násilí uvnitř rodiny se lze velmi často setkat s přesvědčeními typu „něco takového není možné“, „to se týká jen marginální části společnosti“, „jde o individuální záležitost několika psychopatických jedinců“, „to se mi nemůže stát“, „oběť si za to může sama“ apod.). K tomu určitě přispívá i nejasná terminologie a různě pojatá vymezení zkoumaného problému, což vede k zamlžování sociologických aspektů této sféry a k různým „osobním ideologiím“, které jsou případně do celé oblasti vnášeny.

Výsledky rozsáhlého reprezentativního Mezinárodního výzkumu násilí na ženách („International Violence Against Women Survey“, IVAWS) představují velmi podstatný příspěvek k sociologické debatě o násilí v rodině. Ačkoli tento výzkum není prvním pokusem zmíněnou sféru reflektovat (viz kap. 2), sebraná data tvoří obsažný a v našich podmínkách dosud nejrozsáhlejší soubor údajů pokrývající širokou škálu dílčích oblastí vztahujících se ke studované problematice. Výzkum tak poskytuje nezbytné a důležité východisko při zkoumání sociologických aspektů násilí v rodině: s jeho pomocí lze zkoumat nejen „přísně“ kvantitativní aspekty tohoto fenoménu (míry, podíly, frekvence atd. vztahující se k viktimizaci), ale také, a to s nemenším důrazem, aspekty kvalitativní (sociální a kulturní kontext jevů, postoje, hodnocení, vzájemné vztahy mezi skutečnostmi), které předchozí kvantitativní sféru prostupují a doprovázejí, a které právě leží, podle našeho názoru, v centru pozornosti současného bádání.

Následující text je strukturován do dvou hlavních částí. První tvoří teoretická východiska zkoumání násilí v rodině jako sociologického problému včetně hlavních teoretických přístupů pokoušejících se o jeho uchopení. Hlavní část je pak věnována samotnému mezinárodnímu výzkumu – jeho cílům, metodologii a zejména výsledkům. K této části se váže i kapitola věnující se kvalitativním aspektům problematiky

1 Srv. např. díla R. J. Gellese a M. A. Strause, která vycházejí již od 70. let 20. stol., a mnoho dalších.

obětí domácího násilí (analýza kvalitativních doplňujících otázek). Jako významné doplnění a zarámování studované oblasti jsme pak do přílohy zařadili expertní právní studii týkající se legislativních aspektů problematiky domácího násilí v ČR.

Úvodní poznámka k metodice projektu a ke koncepci zprávy

Čtenáři se dostává do rukou publikace, která shrnuje výsledky projektu IVAWS, a plní tak funkci závěrečné zprávy. Její pojetí se však od podobných textů přece jen liší. Na jedné straně sice začíná obsáhlejším teoretickým úvodem do problému, na druhé straně neprovádí klasickou operacionalizaci východisek nebo hypotéz až do podoby použité metodiky. Nemá smysl zastírat, že naše účast v mezinárodním komparativním projektu byla sjednána v době, kdy již byl výzkumný instrument připraven. Měl a má sloužit především komparaci mezi různými zeměmi. Náš tým do něj zasahoval jenom minimálně, ostatně možnost odzkoušet si vlastní přístupy jsme měli v našich prvních empirických vstupech do tématu v r. 1999. Metodologie projektu navíc vychází z tradice ICVS (Mezinárodní výzkumy obětí), který sice uplatňuje klasifikaci trestných činů podle práva, ale samozřejmě nezkoumá míru naplnění konkrétní skutkové podstaty. Takový přístup už vůbec nepřicházel v úvahu v našem projektu: šlo o to zjistit výskyt problémových jevů, avšak zkoumání závažnosti, úmyslu, míry zavinění, opakování, atd. bylo vedeno jen v rovině subjektivních a zcela orientačních informací. Cílem bylo odhalení a první zmapování latentních forem trestné činnosti nebo „jen“ negativních jevů, a pokud docházíme k číslům relativně vysokým, svědčí to spíše o validitě zvoleného postupu: nelze předpokládat, že by respondentky v našem výzkumu podléhaly nějaké mediální kampani a ochotně se podílely na vytváření jakýchsi virtuálních konstrukcí. Snažíme se obětem domácího násilí porozumět a chápeme, že je pro ně jistě bolestné svěřovat se komukoli – často třeba poprvé v životě – s takovou zkušeností, a to ve společnosti, která před uvedenými problémy zatím spíše zavírala oči.

S ohledem na novost tématu zařazujeme první přehledovou kapitolu, která rekapituluje reprezentativní přístupy i základní poznatky soudobé kriminologie. Klademe si zde za cíl vymezit základní kontext pro následující empirické analýzy. Neváháme ani některá východiska problematizovat a ukázat, že je možno volit alternativní teoretické i metodologické přístupy. Proto vytváříme v naší publikaci prostor i pro „autorské kapitoly“ a necítíme potřebu stanoviska uhlazovat do podoby či polohy vyhovující všem členům či členkám týmu. Chceme ukázat aktuální stav našeho vědění o problému a současně naznačit další možné směry bádání.

Jsouce omezeni rozsahem nepředkládáme všechny dosud provedené analýzy. Řadu hlubších analýz nebo složitějších modelů budeme prezentovat ve specializovaných studiích. Předvedení základních výsledků má především sloužit možným uživatelům, ale též inspirovat další zájemce o práci s tímto unikátním datovým souborem, který pro takové sekundární analýzy vytváří takřka neomezené možnosti. Budeme upřímně rádi, když se takoví zájemci najdou: téma domácího násilí již přitáhlo řadu obětavých aktivistů, čeká ovšem i na seriózní analytiky. Lovce senzací doufejme uspokojily před časem zveřejněné signální informace z výzkumu, máme pochopitelně pocit, že palcové novinové titulky ještě nemusejí udělat pro většinu postižených vlastně nic podstatného.

Je mou milou povinností poděkovat na tomto místě nejen GA ČR, která projekt financovala, a Sociologickému ústavu, který jako spolunositel grantu umožnil vydání této zprávy, ale zejména členkám týmu, které se na výzkumu v různých fázích podílely. Mimořádné ocenění zaslouží Simona Pikálková, jejíž autorský podíl dobře dokumentuje tato zpráva a jejíž pracovní nasazení tváří v tvář novým a ne zcela plánovaným okolnostem výrazně pomohlo všem ostatním.

V Praze dne 8.10.2004

Jiří Buriánek
Odpovědný řešitel

1. Sociologická východiska a kontext zkoumání násilí v rodině

Od počátku 60. let 20. stol. se násilí v rodině, resp. násilí v rámci intimních vztahů, považovalo za řídký, okrajový jev páchaný ze strany psychicky narušených jedinců. Pozornosti veřejnosti se dostávalo jen „senzačním případům“ a vládl názor, že ačkoli násilí v rodině představuje signifikantní problém, není ve společnosti rozšířeno (viz Gelles 2003).

1.1 Definice násilí v rodině

Otázka, co to vlastně je „násilí v rodině“, je diskutována již minimálně tři desetiletí. Často je přijímána široká definice, podle níž je násilí „jakýkoli akt, který poškozují oběť“ (v angl. „harmful“), což zahrnuje fyzické útoky, vyhrožování fyzickým násilím, psychické či emocionální násilí, sexuální násilí nebo vyhrožování sexuálním násilím, zanedbávání péče (v případě dětí) či chování zaměřené na kontrolu druhého (Gelles 2003: 838).

V současné sociologii neexistuje jednoznačný konsensus, jak široká by definice násilí v rodině měla být, ani co tam všechno zahrnout: tyto skutečnosti jsou ovlivněny zejména hlediskem, ze kterého je daná oblast zkoumána nebo posuzována. Existuje vědecké či výzkumné hledisko, které často hledá jasnou nominální definici, která by byla reliabilní a která by mohla být validně operacionalizována – to se pak kloní ke spíše úzkému pojetí násilí jakožto chování konceptuálně odlišného od ostatních forem chování způsobujících škodu či bolest jinému člověku. Humanistická perspektiva pak zdůrazňuje širší přístup k definování násilí v rodině a pojímá je jako celou škálu chování či aktů, které způsobují bolest, resp. škodu jinému člověku ve smyslu bránění rozvoje jeho osobnosti a potenciálu.

Existuje také politická či právní dimenze, která zkoumá celou oblast z hlediska právní terminologie. Feministická definice pak operuje zejména s pojmem „násilí na ženách“ a zdůrazňuje kulturní příčiny vzniku násilných vzorců chování ze strany mužů. Konceptualizuje násilí jako koersivní kontrolu mužů nad ženami v patriarchální společnosti – ta může být jak fyzická, tak sexuální nebo psychická (podrobněji viz Gelles 2003).

Nejasnosti vyvstávají rovněž v definici na první pohled zdánlivě jasného pojmu rodina – např. Český statistický úřad používá ve Sčítání lidu domů a bytů definici rodinné domácnosti jakožto „souboru osob společně bydlících v jednom bytě na základě příbuzenských vztahů v rámci jedné hospodařící domácnosti“ (viz Sčítání lidu, domů a bytů 2001).² Toto užší pojetí rodiny však vylučuje ze zkoumání násilí u mladých lidí, kteří spolu teprve chodí, u párů, které jsou rozvedené, a násilí mezi homosexuály. Proto se termín násilí v rodině nahrazuje někdy „násilím v intimních vztazích“.

² Rodinné domácnosti se pak dělí na úplné rodiny (manželství nebo soužití druhá a družky, tzv. faktické manželství, bez dětí nebo s dětmi) a neúplné rodiny (jeden z rodičů s alespoň jedním dítětem).

„The National Academy of Sciences“ definovala v rámci „Assessing Family Violence Interventions“ násilí v rodině („family violence“) následujícím způsobem:

„Násilí v rodině zahrnuje násilí vůči dětem a násilí mezi dospělými, které vzniká mezi členy rodiny nebo dospělými osobami žijícími v intimním partnerském svazku. ....V případě dospělých takové násilí zahrnuje akty fyzického či psychického ublížení nebo ty, jež vyhrožují způsobením fyzického ublížení. Násilí mezi partnery může zahrnovat sexuální násilí či útoky, fyzické ublížení, vyhrožování ublížením či zabitím, zabraňování vykonávání běžných činností svobodného člověka a odepírání finančních prostředků“ (National Research Council 1998: 19).

1.2 Měření násilí v rodině

V odhadech prevalence a incidence násilí v rodině panují stejně jako u otázky definic značné rozdíly, neboť existují různé metody, jak rozsah násilí měřit. Obecně jsou k dispozici tři hlavní zdroje dat týkající se násilí v rodině: klinické studie, oficiální statistiky a sociologické výzkumy.

Klinické studie (psychiatři, psychologové, ale i sociální pracovníci zabývající se týranými ženami apod.) poskytují hloubkové informace o konkrétních případech násilí v rodině a detailní data o nejtěžších případech, která by jinak nebylo možné získat. Jsou však založena na malém, nereprezentativním vzorku populace a nemohou tak být použita k odhadům a ke zkoumání rozsahu násilí ve společnosti jako takové.

Oficiální statistiky tvoří především oficiální zdravotní statistiky³ a statistiky policie.⁴ Dostatek dat týkajících se zneužívání a týrání dětí (zejména kvůli tzv. mandatory reporting laws)⁵ lze nalézt v USA, co se však týče násilí na ženách, ani zde neexistují oficiální statistiky, vyjma několika států, kde se sleduje domácí násilí na ženách (tzv. „spouse abuse“), viz (U.S. Department of Justice 1999).

Oficiální statistiky jsou však obecně velmi zkráceny tím, že zahrnují pouze případy, které byly ohlášeny na policii, kterých je v případě násilí v rodině výrazná menšina (Gelles, Straus 1988). Další nedostatky tvoří variace v definicích, různé odchylky v praxi vypovídání oběti a rozdílný způsob vedení záznamů – tyto faktory ztěžují vzájemnou srovnatelnost dat.

Sociologické výzkumy představují třetí významný zdroj dat – překážkou je zde však zejména citlivost a tabuizace tématu a s tím spojená neochota vypovídat. Nedostatky tak tvoří především malý konečný soubor obětí násilí (neochota vypovídat), různá interpretace otázek a v neposlední řadě i tzv. „response errors“ – jak standardní, tak náhodné.

3 „The National Center for Health Statistics“ v USA shromažďuje data o úmrtnosti, která lze rovněž použít při sledování vražd v rámci rodiny; obsahuje posudek lékaře a pitevní zprávu. Zde je riziko zkrácení údajů z důvodů častého posouzení či zařazení případu vraždy jako náhodného či neúmyslného činu.

4 V České republice jsou v oficiálních statistikách kriminality (MV ČR) případy násilí v rodině zahrnovány pod různé kategorie trestných činů trestního zákona (např. § 221-222 ublížení na zdraví, § 238 porušování domovní svobody, § 241 znásilnění, § 225 rvačka, § 202 výtržnictví, § 215 týrání svěřené osoby aj., podrobněji viz např. zpráva Bílého kruhu bezpečí (1999)). V těchto statistikách se neobjeví činy, které byly identifikovány jako přestupky – těch je však velká většina. Teprve přijetím novely trestního zákona (zákon č. 91/2004 Sb., ze dne 29.1.2004, kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších změn a doplňků) vložím § 215a Týrání osoby žijící ve společném obydlí (nebo osob blízkých) byla zavedena trestnost násilných jednání mezi blízkými, dospělými a svéprávnými osobami, tedy došlo k trestnímu postihu kriminálního jevu, který nazýváme domácím násilím. K zahájení stíhání tohoto trestného činu není nutný – na rozdíl od jiných trestných činů, ke kterým v situacích domácího násilí dochází – souhlas osoby blízké dotčené domácím násilím. Do budoucna tak podle zmíněného § 215a bude možné případy domácího násilí oddělit od ostatních trestných činů, což dosud možné nebylo, a samostatně je klasifikovat (právní aspekty domácího násilí – podrobněji viz Přílohu 1).

Pro odhady vývojových trendů je tak v současné době možné vycházet pouze z neoficiálních statistik neziskových organizací zabývajících se podporou obětí násilí v rodině (zejména Bílý kruh bezpečí, ROSA).

5 Např. „The Office of Child Abuse and Neglect“ shromažďuje data o zneužívání dětí jakožto součást „The National Child Abuse and Neglect Data System“.

Sociologické výzkumy zaměřené na násilí v rodině lze rozdělit na následující:

- užití nereprezentativního vzorku populace k tzv. případovým studiím,
- užití dostupné skupiny subjektů (např. skupina studentů k určení rozsahu „dating violence“, kdy se nejedná o reprezentativní vzorek populace),
- celonárodní reprezentativní šetření včetně longitudinálních studií a celonárodní viktimizační výzkumy.

Z výše zmíněných důvodů panuje v datech o násilí v rodině značná inkonsistence;⁶ na druhé straně je nutné si uvědomit, že dané prameny představují takřka jediné a tím velmi cenné a nenahraditelné zdroje informací sloužící k účelům různého zpracování této rozsáhlé problematiky.

⁶ Rozdíly existují dokonce ve statistikách vražd, kde by se dala očekávat nejvíce spolehlivá a validní data: v USA lze nalézt rozdíly mezi statistikami FBI a NCHS – National Center for Health Statistics.

1.3 Teoretické modely zkoumání násilí v rodině

Jako první začalo být ve sféře násilí v rodině identifikováno a následně zkoumáno a analyzováno zneužívání a týrání dětí, a to z lékařské pozice na začátku 60. let (Gelles 2003). První koncepty popisovaly násilí v rámci rodiny a týrání blízkých osob z pozice psychopatologie: jako zřídka se vyskytující fenomén, typicky páchaný ze strany psychopatických jedinců. Toto vnímání stále ještě přetrvává, jednak z důvodu, že to byl vůbec první koncept snažící se o uchopení nového problému, jednak i z určitých emocionálních důvodů; tragický obraz bezbranného dítěte či ženy jakožto subjektu násilí a týrání způsobuje silné emoce i mezi odborníky, kteří se tématem zabývají: „je těžké na první pohled nalézt racionální vysvětlení proč týrat blízkou osobu, kterou bychom měli milovat, navíc bezbrannou a bezmocnou“ (Gelles 2003: 854).

Fenomén násilí v rodině je zkoumán ze tří hlavních obecných teoretických úrovní:

Psychiatrický model

Tento model zakládá jako klíčové determinanty vzniku a rozvoje násilí v rodině osobnostní charakteristiky útočníka; některé přístupy však zdůrazňují v první řadě osobnostní charakteristiky oběti (viz např. Snell, Rosenwald, Robey 1964; Shainess 1979). Psychiatrický model operuje s pojmy jako rozvrat osobnosti, rozvrat charakteru, různé psychické poruchy, závislost na alkoholu či drogách a další intraindividuální procesy, které jsou pokládány za hlavní původce vzniku násilí.

Sociálně psychologický model

Sociálně psychologický model je založen na východisku, že příčiny násilí v rodině je možno nejlépe zkoumat prostřednictvím pečlivé analýzy externích environmentálních faktorů, které mají vliv na rodinu jako celek, na její organizační strukturu a na každodenní interakce mezi členy rodiny jakožto prekurzory aktů násilí. Na základě tohoto přístupu jsou zkoumány zejména oblasti jako struktura rodiny, modely učení v rodině, stresové faktory v rodině, intergenerační přenos vzorců násilného chování a vzorce rodinné interakce.

Sociokulturní model

Tento přístup představuje určitou makroúroveň ve zkoumání dané oblasti: násilí je zkoumáno z pozice sociálně-kulturních jevů a pojmů, jako je nerovnost, patriarchální řád, kulturní normy či postoje společnosti k násilí a formám uspořádání rodinných vztahů.

1.3.1 Některé sociologické teorie vysvětlující násilí v rodině

V souvislosti s tím, co již bylo řečeno, pokládáme za přínosné podat přehled nejdůležitějších sociologických teorií, které se, zdůrazňující různé úhly pohledu, pokoušejí vysvětlit vznik a rozvoj násilí v rodině.

Teorie sociálního učení

Rodina je primární sociální skupinou, kde dochází k osvojování rolí, včetně rolí manžela, manželky, rodiče a dítěte, a kde se také děti učí, jak se vyrovnat s různými druhy stresových situací, krizí či frustrací. V mnoha případech je také rodina prvním místem, kde jedinec pozná zkušenost s agresivitou a násilím. Lidé se tak „učí“ nejen užívat násilí, chovat se násilně, ale i tomu, jak násilí ospravedlnit a racionalizovat směrem k ostatním i sami před sebou (Gelles 2003: 854).

Podle teorie sociálního učení jsou tak jedinci, kteří v mládí zažili či zažívali násilí (mají násilné zkušenosti z dětství), více náchylní k užití násilí v pozdějším věku ve své vlastní rodině než ti, kdo takovou zkušenost nemají nebo je jen minimální. Jako klíčový zde figuruje předpoklad, že děti, které byly v dětství bity, týrány či zneužívány, nebo které byly svědky násilí mezi svými rodiči, budou s vyšší pravděpodobností taktéž užívat násilí v dospělosti (podrobněji viz Gelles 2003).

Situační teorie / teorie napětí (Stress coping či Strain theory)

Tato teorie se pokouší vysvětlit, proč je násilí užíváno v některých případech či situacích a v jiných ne: podle ní se agresivita a násilí objevuje na základě dvou hlavních faktorů. Prvním je strukturální stres a nedostatek „vyrovňavacích“ mechanismů v rodině (např. často prokazovaný vztah mezi nízkým příjmem a výskytem násilí v rodině poukazuje na to, že významným faktorem vzniku násilí je nedostatek ekonomických zdrojů). Druhým faktorem jsou pak kulturní normy dané společnosti týkající se užívání síly a násilí. Vědci jsou přesvědčeni, že v současných vyspělých demokratických společnostech, zejména v americké, je násilí obecně a násilí ze strany rodičů k dětem zvláště (nejčastěji ve formě tělesných trestů) normativní (Straus, Gelles, Steinmetz 1980; Straus 1994). Jedinci se tak učí užívat násilí jak expresivně, tak instrumentálně jako prostředek vyrovnání se s určitou stresovou situací.

Klasiky tzv. „Strain theory“ v kriminologii jsou již Merton, Cohen či Ohlin, viz (Agnew 1991), srv. též (Cohen 1965), (Merton 1938). Podle ní disjunkce mezi aspiracemi (resp. očekáváními) dosáhnout určitých cílů (spojených s prestiží a celkovým socio-ekonomickým statusem) a aktuálními „výsledky“ či reálnou situací, která těmto aspiracím neodpovídá, způsobuje bázi pro sklon k delikvenci. Jedinci jsou silně motivováni snížit zmíněný rozpor a frustraci (dlouhotrvající a silné emoce, jako jsou hněv, nespokojenost, zklamání, smutek), kterou způsobuje, přičemž jednou z možností, jak toho dosáhnout, je právě delikventní chování. Psychologická literatura a literatura týkající se stresu a stresových faktorů však uvádí, že zmíněný „strain“ zahrnuje více než jen snahu o dosažení aspirovaných či „očekávaných“ cílů: zahrnuje rovněž situace, kdy jedinec utrpí ztrátu tzv. „pozitivně hodnocených stimulů“, jako je např. smrt blízké osoby, vážná nemoc, rozchod s partnerem, rozvod rodičů, vyloučení ze školy apod., nebo naopak – a to je zde důležité – dostane se do kontaktu s negativními či „škodlivými stimuly“. Těmito negativními podněty mohou být např. nevhodné zacházení ze strany rodičů, zanedbání péče, různé formy viktimizace, ale i fyzické tresty, špatné vztahy s rodiči či s vrstevníky, špatný prospěch ve škole, urážky, posměch (řadí se sem rovněž ekologické faktory, jako je nadměrný hluk, horko, přelidněný prostor aj.). Jelikož tyto stimuly jsou jedním ze zdrojů „strainu“, v současné době se zkoumá především jejich vliv na kriminalitu mladistvých. Poslední studie přitom naznačují existenci kauzálního vlivu těchto negativních stimulů na vznik delikventního chování (spíše než v obráceném směru, (Agnew 1996: 155)).

Teorie zdrojů (Resource theory)

Teorie zdrojů předpokládá, že všechny sociální systémy včetně rodiny spočívají na existenci určitého stupně „držení“ moci nebo naopak hrozby moci. Čím více zdrojů – sociálních, personálních, ekonomických – osoba vlastní či má k dispozici, tím větší mocí disponuje. Naopak málo zmíněných zdrojů vede k vyšší pravděpodobnosti užití síly či násilí v otevřeném jednání. Podle toho tak např. manžel, který chce být v rodině dominantní osobou, ale má nízké vzdělání, málo prestižní zaměstnání, nízký příjem či „selhává“ v sociálních kontaktech, může užití násilí právě s cílem získat si či udržet dominantní pozici. Stejně tak např. děti mohou užití násilí jako vyjádření frustrace z nedostatku „běžných“ a jiným přístupných zdrojů (např. pozornost a zájem rodičů), nebo ženy disponující nedostatečnými sociálními zdroji a sociálními kontakty mohou „zvolit“ násilí proti netečnému manželovi s úmyslem ochránit samy sebe (podrobněji viz Gelles 2003).

Teorie sociální směny (Exchange theory)

Tato teorie je postavena na předpokladu, že fenomén násilí na ženách a dětech v rámci rodiny se řídí podle principu nákladů a zisku. Násilí je užito, když „odměna“ převyšuje „náklady“ (Gelles 1983). Soukromý a uzavřený charakter rodinných vztahů v soudobé společnosti a nedostatek sociálních mechanismů, které by mohly intervenovat – i přes postupný vývoj v této oblasti směrem k vyšší ochraně práv zneužívaných osob – a celkově nízká pravděpodobnost, že „viník bude odhalen a potrestán“, podstatně redukuje náklady či výdaje spojené s užitím násilí. Jen pomalu se měnící kulturní normy, které pak násilí v podstatě „schvalují“ ve formě expresivní i instrumentální, pak na druhé straně zvyšují potenciaální zisk z násilného chování: tímto ziskem je v první řadě získání či udržení sociální kontroly a moci.

Sociobiologická teorie

Násilí na dětech zkoumané ze sociobiologické perspektivy vychází z předpokladu, že toto násilí je výsledkem potenciálu reprodukčního úspěchu dětí a rodičovských investic. Centrálním předpokladem teorie je ten, že přírodní výběr je procesem diferencované reprodukce a reprodukčního úspěchu (Daly, Wilson 1980). Muži – na rozdíl od žen – investují do svých potomků pouze za podmínek určitého stupně jistoty otcovství (do jaké míry si je otec jist tím, že jde o jeho vlastního potomka); rodiče zaměřují své úsilí na vlastní děti a neplýtvají cenným reprodukčním potenciálem na děti „cizí“. Děti, které nejsou genetickými potomky rodičů (tzn. nevlastní, adoptované děti) nebo ty s nízkým reprodukčním potenciálem (děti mentálně retardované či fyzicky postižené) tak mají nejvyšší pravděpodobnost stát se obětí násilí (týrání, zneužívání či zabití, viz (Burgess, Garbarino 1983; Daly, Wilson 1980; Hrdy 1979)). Ve velkých rodinách může dojít k „rozředění“ rodičovské pozornosti: slabší vazby k některým z potomků tak zvyšují riziko zanedbávání či týrání těchto dětí (Burgess 1979).

Smuts (1992) aplikoval evoluční (sociobiologickou) perspektivu na analýzu násilí mužů na ženách. Smuts (1992), Daly a Wilson (1988), Burgess a Draper (1989) se domnívají, že mužská agrese vůči ženám reflektuje „reprodukční závod“ mužů. Muži jsou geneticky vybaveni užívat agresivitu a násilí vůči ženám, aby je zastrašili s cílem přimět je k budoucímu párování a sexuálnímu styku a rovněž s cílem zmenšení pravděpodobnosti vytvoření párů s jiným mužem. Muži se tak chovají agresivně a násilně s úmyslem kontrolovat ženskou sexualitu z důvodu zajištění mužských reprodukčních výhod. Rozsah mužské agresivity vůči ženám je v různých společnostech a v různých situacích rozdílný v závislosti na mnoha faktorech: stupni soudržnosti žen, míře podpory jejich příbuzenské rodiny, síle a významu „mužských institucí a aliancí“, stupni rovnoprávnosti mezi pohlavími a toho, do jaké míry muži ovládají ekonomické zdroje ve společnosti. Násilí mužů vůči ženám, jak fyzické tak sexuální, má vysoký rozsah tam, kde soudržnost žen a vazby mezi ženami jsou slabé, kde se ženám nedostává podpory příbuzných, kde je značný vliv mužských aliancí, vysoký stupeň nerovnoprávnosti pohlaví (podřízenosti žen mužům) a kde muži kontrolují a řídí společenské a ekonomické zdroje.

Feministické teorie

Feministické autorky (Dobash, Dobash 1979; Pagelow 1984; Yllo 1988) zaměřují svou pozornost především na násilí na ženách a vidí je jako specifický a unikátní fenomén, který bývá často zkreslován a zamlžován podle nich příliš úzkým důrazem na oblast domácího násilí. Centrální tezi feministických přístupů tvoří ta, že ekonomické a sociální procesy fungují takovým způsobem, že přímo i nepřímo podporují patriarchální uspořádání společnosti (patriarchální řád, tzn. společnost ovládanou muži), který se projevuje ve všech společenských institucích, tedy i v rodině. Tento patriarchální řád vede k subordinaci žen a způso-

buje udržování historicky zakotvených společenských vzorců systematického násilí na ženách⁷ (podrobněji viz např. (Walklate 2001)). Feministická perspektiva je podrobněji rozebrána v kapitole 1.4. Zde zmiňme pouze ve stručnosti některé souvislosti mezi problematikou kriminologie, gender a maskulinitou, tak, jak jsou nejčastěji diskutovány v rámci feministických teorií.

Kriminologie, viktimologie a maskulinita

Zkoumání maskulinity, zejména v souvislosti s delikventním chováním, nabylo na intenzitě od počátku 80. let; do popředí se přitom dostávají zejména otázky jako „Co to je maskulinita a jak se vymezuje vůči femininitě?“ „Existuje jedna jediná maskulinita nebo její projevy závisí na lokálních faktorech?“

Jako východisko při zkoumání maskulinních vzorců chování je nutné uvést zejména **teorii sexuálních rolí**: vychází z konceptu sociálních rolí, v oblasti gender pak vede k identifikaci ženské a mužské role, tzn. souboru vhodných behaviorálních vzorců chování pro ženy a muže. Při definování rozdílů mezi muži a ženami bere jako základ biologické souvislosti: biologie tvoří základ, na němž se následně – skrze socializaci – profilují specifické behaviorální vzorce chování u mužů a žen. V kriminologii jsou stoupenci této teorie hlavně Sutherland a Parsons.⁸

V opozici k teorii sexuálních rolí (TSR) se staví R. W. Connell (1987), který má zejména následující výhradu: podle něj TSR často operuje s tím, co by mělo být (očekávání druhých) než s reálným chováním a s reálnými empirickými zjištěními, tzn. zabývá se spíše tím, co je normativní, než reálnými vztahy mezi pohlavími, kde však figuruje na předním místě **rozdělení moci**. TSR bere obě pohlaví jako rovno-

7 Srv. s A. Giddensem: podle G. se sexuální násilí mužů v moderní společnosti stalo cestou k jejich sexuální dominanci a ovládnutí, které byly dříve již v samotném uspořádání světa, v institucích, omezeních apod. (Giddens 1992). Podle G. však toto násilí v současné společnosti pramení spíše z nejistoty a nevyrovnanosti mužů, než ze snahy o udržení mužské patriarchální dominance (Giddens 1992: 122). Násilí na ženách obecně je podle G. destruktivní reakcí na rozsáhlé změny v rodinném životě ve 20. století (zejména rovnoprávnost pohlaví a s tím spojené vymizení ideálu romantické lásky a jeho přeměna na „vztah“, tzv. „confluent love“) a vyjádřením nejistoty a ztráty pocitu bezpečí v intimním životě spíše než projevem mužské patriarchální dominance (podrobněji viz Giddens 1992).

8 Podle Sutherlanda (1947) a jeho teorie diferencované asociace není kriminální chování projevem atavismu či psychické deviace, ale je naučeným chováním jako každé jiné, a to spolu s akceptací určitých hodnot, motivů, postojů, které toto chování podporují: jedinec se učí určitému chování a spolu s tím přijímá i určité hodnoty. V rámci tohoto přístupu Sutherland argumentuje, že chlapci mají vyšší pravděpodobnost stát se delikventy než dívky, a to ze dvou důvodů: jednak jsou méně striktně kontrolováni skrze socializaci než dívky, a jednak jsou chlapci vychovávaní k tomu, aby byli „tvrdí, agresivní, aktivní, odvážní“ – tzn. k vlastnostem, které mají dle S. blízko ke vzniku delikventního chování. Chlapci jsou tak častěji vystaveni situacím, kdy se kriminální chování jeví jako možnost či východisko. Bázi pro vysvětlení odlišných procesů socializace – a tím pak pro vznik kriminálního chování – je však podle S. nutno hledat v biologické rovině (ženy rodí, a ne muži, podrobněji viz Sutherland 1947).

Obdobně již Parsons (1937) ve své teorii funkcionalismu tvrdí, že „v rodině se děti učí, že ženy se starají, drží rodinu pohromadě atd. a muži „dělají“ úspěch, dosahují cílů a živí rodinu“ – tento model tvoří základ stability rodiny i celé společnosti. Jeho teze opět vycházejí z biologických základů, totiž že ženy rodí děti a mají tak lepší předpoklady pro pečující a výchovnou roli, než muži. Podle P. mají dívky celkově snazší situaci při hledání vhodných modelů chování než chlapci: ti nemají k dispozici žádný jasný, čitelný a jednoznačný „mužský model chování“, pouze vědí, že se nemají chovat podle ženského vzoru, ale že mají být naopak „silní, tvrdí“: hledají tak maskulinitu prostřednictvím akceptace těchto vlastností (síla, tvrdost), která pak častěji vede ke kriminálnímu chování, které těmto vlastnostem odpovídá.

Parsonsovu teorii o obtížném procesu socializace chlapců ve srovnání s dívkami (chybí jasný a jednoduchý mužský model) přebírá A. Cohen (1955) a rozpracovává ji ve svých studiích o delikvenci v 50. a 60. letech v USA. Cohen tvrdí, že pečující ženská role je jasně vnímána jako „dobrá“, ale není jasně, jak se chovat, když chce být chlapec také „dobrý“, ale ne „zženštilý“: tato úzkost ústí podle C. ve vznik pouličního gangu („street gang“). Gang znamená nejen porušování pravidel (kriminální chování), ale zejména umožňuje hrát mužskou roli a cítit se být mužem. Cohen se však zabýval zejména *sociální podmíněností delikventního chování*, tvrdil, že delikvence je především záležitostí nižších tříd („working class“) a nedával tak důraz na vyjádření maskulity v motivech delikvence, ale spíše na konflikt sociálních vrstev (kriminalita jako kolektivní odpověď nižších vrstev na pohrdání a odsuzování „white collars“ a na frustraci, která z toho vzniká). Zde je důležité, že stejně jako Parsons a Sutherland vycházel ze základu teorie sexuálních rolí, tzn. bral za základ pozdější diferencované socializace a diferencí ve sklonu k delikvenci biologické odlišnosti mužů a žen.

cenná a tím odpoutává pozornost od sociální reality v termínech mocenských vztahů a tím i od toho, komu tato teorie nejlépe slouží: podle C. té skupině, která je sociálně silná. V této souvislosti užívá Connell termín „Categorical theory“ (CT), jako pokus o sloučení různých feministických přístupů k otázce a perspektivám genderu – vztahuje se k množství teoretických perspektiv, které mají za cíl porozumět genderovým vztahům studiem dvou protikladných kategorií – mužů a žen. Klíčovými koncepty v CT jsou patriarchální společnost, dominance, útlak, využívání; v rámci těchto konceptů jsou muži těmi, kdo mají moc, a ženy těmi, kdo ji nemají (Walklate 2001: 62).

Connell definuje tři základní sociální struktury, které dávají základ genderovým vztahům: rozdělení práce, mocenské vztahy a sexualita – přičemž tyto oblasti netvoří konstantní entity, ale mění se v čase i prostoru; dohromady pak definují podmínky, za kterých jsou utvářeny genderové vztahy. Tyto struktury určují podmínky, za nichž jsou konstruovány a rekonstruovány modely maskulinity a femininity. Podle Connella tak gender funguje ne jako biologicky předurčené sexuální atributy, ale charakteristiky dané a dále kontinuálně utvářené prostřednictvím sociálních procesů (Connell 1987).

Connell a hegemonní maskulinita

Zajímavý je koncept tzv. hegemonní maskulinity, který figuruje jako klíčový v díle R.W. Connella (1987). Tzv. hegemonní moc mají ti muži, kteří dávají výraz (definují), co to je *normativní heterosexuality*, a to prostřednictvím tří zmíněných oblastí genderových vztahů:

1) muž jako živitel („breadwinner“) v oblasti rozdělení práce, 2) homosexualita (ale ne lesbická láska!) jako zločin v oblasti mocenských vztahů a 3) objektivizace heterosexuálních žen v médiích v oblasti sexuality. *Normativní heterosexuality* je taková forma maskulinity, která je oceňována ve všech aspektech sociálního života a tím definuje motivaci a formy boje mužů k tomu, dosáhnout jí a být oceňován; současně také strukturuje charakteristiky a životy těch, kdo v tomto boji neuspěli nebo kdo odmítli bojovat; definuje také možné odchylky a variace maskulinity.

Podle C. tato normativní maskulinita (reprezentována bílými heterosexuálními muži) dominantně určuje mužské sebevnímání, stupeň „do jaké míry jsem mužem“ (více nebo méně) a současně dává ostatním formám maskulinity nálepkou jako „podřadná, feminní“; tato maskulinita hierarchizuje genderové vnímání ve společnosti. V souladu s tímto pojetím je tak maskulinita něčím, na čem je třeba pracovat, co se dá pěstovat a co „ukazujeme ostatním“ v sociálních vztazích: jedná se o tzv. „*doing gender*“ (Connell 1987).

Vztahy mezi maskulinitou a kriminalitou zajímavě analyzuje Messerschmidt (1993): „Výzkumy ukázaly, že muži utvářejí svou maskulinitu v souladu s jejich pozicí ve společnosti, resp. v sociálních strukturách, a tím v souladu s jejich přístupem k moci a ke zdrojům“ (Messerschmidt 1993: 119). M. analyzuje různé sociální kontexty, ve kterých rozdílný přístup k moci a ke zdrojům ústí v rozdílně utvářené modely maskulinity. V kontextu kriminality jsou klíčové tři oblasti: ulice, zaměstnání či pracoviště („workplace“) a domov – v každé z nich ukazuje M. detailní výčet různých způsobů vyjádření maskulinity: chováním pasáka na ulici počínaje přes tvrdé „business“ vystupování příslušníka vyšší třídy v zaměstnání až po vyjádření vlastní dominance v různých formách domácího násilí – tyto vzorce představují prostředky vyjádření „mužnosti“ jak před ostatními, tak před sebou samými (podrobněji viz (Messerschmidt 1993)).

Výše uvedené přístupy tvoří jen zlomek z rozsáhlého souboru analýz a bádání v oblasti souvislostí kriminálního chování a genderu – jak již bylo zmíněno, podrobněji je tato oblast rozebrána v kapitole 1.4.

Ekologická perspektiva

Ekologický přístup se snaží integrovat tři úrovně teoretických analýz násilí v rodině (individuální, sociálně psychologickou a sociokulturní) do jednoho teoretického modelu. J. Garbarino (1977) a J. Belsky

(1980, 1993) navrhli tzv. „ekologický model“, který má komplexně vysvětlit složitou povahu fenoménu týrání a zneužívání dětí. Model se opírá o tři úrovně analýzy: vztah mezi organismem a prostředím, interakce systémů, ve kterých se lidský jedinec pohybuje a vyvíjí, a kvalita environmentálního prostředí. Zastánci ekologického modelu tvrdí, že násilí se objevuje tam, kde se k sobě navzájem „nehodí“ („mismatch“) dítě, jeho rodič či rodina a okolí, ve kterém žije, tj. sousedé či komunita. Riziko týrání či násilí je vyšší tehdy, je-li „fungování“ vztahů rodičů a dítěte ztíženo vývojovými problémy: děti s obtížemi při učení a jakkoli handicapované děti jsou pod vyšším rizikem zneužívání než ostatní, stejně tak rodiče vyrovnávající se se závažnými stresovými situacemi nebo s osobními problémy budou s vyšší pravděpodobností týrat své děti. Tyto podmínky jsou navíc zhoršeny, pokud charakter sociálních interakcí mezi členy rodiny (mezi manželi a mezi rodiči a dětmi) ještě zvyšuje dané napětí či problémy; konečně, tam, kde je jen malé množství vnějších institucí schopných a ochotných zasáhnout a podpořit problematické rodiny, riziko násilí opět vzrůstá.

Garbarino (1977) identifikuje dvě nutné podmínky vedoucí ke zneužívání dětí: jednak musí existovat kulturní ospravedlnění či kulturní přijetí užívání síly vzhledem k dětem, jednak musí být daná rodina izolována od vlivného širšího sociálního okolí a podpůrných systémů komunity.

Ekologický model poskytuje zejména heuristicky zajímavý přístup k oblasti násilí v rodině a k jejímu zkoumání. Od výzkumu Garbarina v 70. letech neexistují empiricky podložená data, která by pokračovala v tomto směru bádání.

1.4 Domácí násilí: genderová perspektiva

Marcela Linková

V naší společnosti existují dva velmi rozšířené mýty týkající se rodinného života, a to ten, že největší nebezpečí, které hrozí životu a majetku rodiny, přichází zvnějšku, a pak ten, že rodina a domov jsou ostrovy klidu, lásky a bezpečí uprostřed nebezpečného a zlého světa. Problematika domácího násilí oba tyto mýty vyvrací a ukazuje, že soukromé vztahy mezi muži a ženami (a dětmi, případně domácími zvířaty) v sobě zahrnují mocenské aspekty a kontrolní mechanismy, které odrážejí nerovné mocenské postavení žen v naší společnosti a které mohou být i smrtelné.

Tato kapitola zkoumá teoretické přístupy k domácímu násilí. Nejdříve se zaměříme na definici domácího násilí, poté na analýzu různých teoretických přístupů k této problematice a nakonec se budeme věnovat genderovým aspektům domácího násilí, které se nám jeví jako nejúčinnější při vysvětlení mechanismů a principů, na jejichž základě domácí násilí funguje. Genderová analýza se omezí pouze na moderní západní společnosti v důsledku podobnosti vývoje genderového systému a dominance liberálních hodnot v těchto zemích. To nám umožní analýzu genderového systému v souvislosti s domácím násilím, což by se dramaticky zkomplikovalo v případě, kdybychom zahrnuli jiné kulturní oblasti.

Domácí násilí bylo v různých fázích historie západní společnosti součástí manželského vztahu mezi ženou a mužem, kterou upravovaly i zákoníky (např. uvedením, jak silným prutem muž ženu může trestat, či zásadou beztretnosti pro muže, který zbije svoji ženu⁹). Tato ustanovení odrážejí nerovné postavení žen v historii západní společnosti a genderové normy vztahující se k mužské dominanci a ženské podřízenosti. Vzhledem k tomu, že domácí násilí se odehrává ve sféře soukromé, bylo dlouho považováno za cosi, co se odehrává pouze mezi daným mužem a ženou, že je to jejich soukromý problém, do kterého by se společnost a stát neměly vměšovat, a že se společnosti vlastně vůbec netýká.¹⁰ Přestože se s těmito názory stále ještě můžeme v české společnosti setkat, informační kampaně organizované neziskovými organizacemi (16 akčních dní proti násilí na ženách či sociální reklamní kampaně Bílého kruhu bezpečí a Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách) vedly ke změně postojů české společnosti. Reprezentativní výzkum agentury STEM pro Bílý kruh bezpečí a společnost Philip Morris provedený v roce 2001 neprokázal, že by si společnost myslela, že „problém domácího násilí je problém zveličovaný feministkami“.¹¹ Celých 72 % respondentů s tímto tvrzením nesouhlasilo.

Na druhou stranu se ovšem 29 % respondentů domnívalo, že společnost by tento problém měla tolerovat, protože si to vyřeší rodina sama. Naopak čtyři pětiny respondentů se domnívaly, že jde o problém, který si žádá zásah okolí. Na osobní úrovni by ovšem každý druhý s pomocí váhal.¹²

Problém domácího násilí se v západní společnosti začíná poprvé silně definovat jako veřejný problém v souvislosti s 2. vlnou feministického hnutí v 60. a 70. letech 20. století, které stavělo na zásadě „soukromé je politické“. Feministické aktivistky začaly poukazovat na strukturální a mocenské faktory domácího násilí a na souvislosti s nerovným genderovým uspořádáním společnosti. Od té doby se domácí násilí v západních vyspělých společnostech postupně stalo politickým problémem, který se řeší na

9 Americké zákony, které vycházely z britského zvykového práva, tak např. dovolovaly trestat manželku „bez toho, aby bol vystavený nepříjemnému stíhání za napadnutí a bití, čo by mohlo poškodit povest a uvalit hanbu na všetkých zúčastněných“ (Jones 1998: 6 in Aspekt).

10 Tento mýtus se velice často objevuje ve společnosti i dnes, kdy vlastně poskytuje lidem alibi, že na obranu týrané ženy nekonají, a tudíž se útoku nepřímo účastní.

11 Otázka ve výzkumu veřejného mínění zněla: „Domníváte se, že násilí mezi partnery je problém zveličovaný feministkami a ženskými organizacemi?“

12 Desatero o domácím násilí: Shrnutí základních výsledků reprezentativního výzkumu pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s., který v květnu 2001 provedl STEM.

vládní úrovni, neboť se změnilo vnímání násilí na ženách včetně domácího násilí v tom smyslu, že popírá ženská lidská práva, a navíc s sebou nese obrovské ztráty pro společnost.¹³ Většina západních společností, včetně České republiky, se přihlásily k Deklaraci OSN o odstranění násilí na ženách (1993) a k Pekingské deklaraci (1995), jež též tematizují otázku domácího násilí. Genderově podmíněné násilí je v nich definováno jako jakýkoli čin, „který způsobí, nebo by mohl způsobit, tělesnou, sexuální anebo duševní újmu nebo utrpení žen, včetně hrozby takovým činem, zastrašování nebo úmyslného omezování svobody, a to jak ve veřejném tak i v soukromém životě“. Z této definice je zřejmé, že násilí na ženách je strukturální záležitostí vycházející z nerovného genderového systému a může se odehrávat jak ve sféře veřejné tak soukromé a jeho cílem je udržení výsadního postavení a kontroly nad jednotlivými ženami.

Metódy, jako ovládnuť inú osobu, sú založené na systematickom, opakovanom spôsobovaní psychického traumy. Sú to presne vypracované techniky, ktoré sú zamerané na odňatie moci dotyčnej osobe a na jej izoláciu. Metódy zamerané na psychickú kontrolu a ovládanie sú zamerané na to, aby sa obeť vštepil pocit hrozby a bezmocnosti a aby bol zničený jej zmysel pre vlastné ja, ako aj pre vzťah seba k ostatným (Judith Lewis Herman 1998: 28 in Aspekt).

Domácí násilí zahrnuje širokou škálu chování včetně:

- **fyzického týrání** (tělesné útoky, použití zbraní, životu nebezpečná jízda autem, ničení majetku, týrání domácích zvířat v přítomnosti členů rodiny, útok na děti, znemožnění vstupu do obydlí, odmítání spánku)
- **sexuálního zneužívání** (vynucený sex či sexuální ponižování, ubližování při sexuálním aktu, útok na genitálie, vynucený sex bez ochrany proti početí či pohlavním chorobám, nucení oběti k sexuálním aktům proti její vůli – např. kopírování scén z pornofilmů atd.)
- **slovních útoků** (neustálé ponižování a znevažování v soukromí či na veřejnosti, které se většinou soustředí na inteligenci, sexualitu, tělesný vzhled či rodičovské nebo manželské schopnosti ženy)
- **emocionálního týrání** (obviňování oběti ze všech problémů ve vztahu, neustálé srovnávání oběti s jinými s cílem podkopat její sebevědomí, občasná rozmrzelost, nezájem (např. týdny ticha) a další)
- **sociálního týrání** (systematická izolace od rodiny a přátel za použití technik jako např. neustálé urážky členů rodiny a přátel, stěhování do míst, kde oběť nikoho nezná, zákazy či fyzické bránění opuštění domu a scházet se s lidmi, tj. faktické uvěznění)
- **ekonomické kontroly** (naprostá kontrola financí, neposkytnutí přístupu k bankovním účtům, poskytování pouze malého „kapesného“, užití celého výdělku ženy na náklady na domácnost).

Různé typy násilného chování v soukromé sféře lze zobrazit i pomocí následujícího kola násilí, které velice ilustrativně pomáhá propojit různé vzorce násilného chování a ukazuje, jak jednotlivé, zdánlivě nespojené formy chování fungují v rámci násilného vztahu s cílem získat kontrolu.

13 V současné době existuje velice málo odhadů nákladů pro společnost spojených s domácím násilím. Je ovšem zřejmé, že náklady spojené se zdravotní péčí, ztráty na trhu práce, dále sociální dávky, policejní výjezdy, náklady spojené s poskytnutím právní pomoci a v neposlední řadě náklady na psychologickou pomoc a další budou vysoké. Např. v Austrálii v rámci New South Wales Government Domestic Violence Strategic Plan byla publikována zpráva, kterou vypracovaly Distaff Associates a která se týkala nákladů domácího násilí. Odhad činil 1,5 miliardy dolarů ročně. Tuto částku tvoří přímé náklady pro ženy včetně lékařských výloh a ušlého výdělku (128,92 milionu dolarů) a vyhledání pomoci včetně právní pomoci, ubytování, zdravotní péče, zabezpečení výdělku a náklady na péči o děti (celkem 651,67 milionu dolarů), dohromady 780,59 milionu dolarů, přímé náklady pro vládu včetně zdravotnictví a sociální péče (35,67 milionu dolarů), ubytování (82,70 milionu dolarů), zabezpečení příjmu a výdělku (249,79 milionu dolarů) a právní pomoc a vymáhání práva (28,08 milionu dolarů), celkem 396,24 milionu dolarů, a nepřímé náklady ostatních stran (např. zaměstnavatelé, ušlá práce a produktivita, náklady třetích stran) – celkem 48 milionů dolarů (Working Together...2001: 14-15).

Výzkum domácího násilí se věnuje různým aspektům od sociologických studií výskytu různých forem násilí, přes psychologické a sociologické výzkumy týraných žen (výzkumů pachatelů domácího násilí je poskrovnu), postoje k týraným ženám, až po teoretické studie sociálních faktorů vzniku partnerského násilí, které vycházejí z různých teoretických přístupů. K vysvětlení toho, jak okolí vnímá týrané ženy, byly rozvinuty různé teorie jako např. *teorie defenzivního připisování* (defensive attribution theory), *teorie kognitivní rovnováhy* (cognitive balance theory) a *teorie spravedlivého světa* a další (Locke a Richman 1999: 1). Teorie defenzivního připisování říká, že čím více se člověk identifikuje s obětí, tím méně bude připisovat odpovědnost za násilný incident oběti. Naopak lidé oběti odpovědnost připisují, pokud jejich identifikace s ní je nízká a pokud si myslí, že se nacházejí v úplně jiné situaci než oběť a že se jim něco podobného stát nemůže (Shaver 1970 in Locke a Richman 1999: 1).

Heiderova teorie kognitivní rovnováhy z roku 1958 tvrdí, že pokud nám není někdo sympatický, potom budeme pravděpodobně interpretovat jeho akt jako násilí. Na základě této teorie poté Kristiansen a Guilietti (1990) a Pierce a Harris (1993) navrhli hypotézu, že aby si lidé, kteří mají pozitivní postoje k ženám, byli schopni udržet kognitivní rovnováhu, budou mít tendenci vinit násilníka spíše než týranou ženu.

Teorie spravedlivého světa tvrdí, že žijeme ve spravedlivém světě a každý dostává to, co si zaslouží (Lerner 1980). Zahraniční výzkumy (Schuller, Smith, and Olson (1994)) tuto teorii potvrzují. V jejich studii se ukázalo, že lidé, kteří mají tendenci si myslet, že žijeme ve spravedlivém světě, kde každý dostane, co si zaslouží, mají tendenci spíše vinit oběť než násilníka a naopak.

Zahraniční studie se zaměřují na zkoumání vlivu pohlaví (Harris a Cook 1994, Pierce a Harris 1993, Schuller et al. 1994, Stith 1990, Willis, Hallinan a Melby 1996), či etnického pozadí a rasy (Willis, Hallinan a Melby 1996, Lockhart 1987, Baughman 1971, Tedeschi a Felson 1994 a Weitz a Gordon 1993 a další) a genderových ideologií na postoje mužů a žen vůči domácímu násilí. Ve srovnávací studii čtyř zemí¹⁴ (USA, Kuvajt, Japonsko a Indie) se dopad genderových systémů a hodnot projevil velice silně. Míra tole-

¹⁴ Nayak, M. B., Byrne, Ch. A, Mutsumi M. K. a Abraham, A. G. (2003). Attitudes toward violence against women: a crossnation study in: *Sex Roles: A Journal of Research*, October 2003, staženo dne 5.4.2004 na URL https://www.findarticles.com/cf_dls/m2294/7-8_49/109355377/print.jhtml.

rance k násilí na ženách a ke znásilnění a výskyt mýtů o znásilnění pozitivně korelovaly s dominancí tradičních genderových hodnot a mírou nesvobody žen v dané zemi. Největší tolerance domácího násilí a největší tendence vinit oběť znásilnění za tento čin byly v Kuvajtu, silně tradiční zemi, kde ženy nemají volební právo a kde se znovu ustavují příkazy týkající se ženského oděvu (burka). Tendence obviňovat oběť panovala jak mezi ženami, tak muži, i když mezi muži byla tato tendence vyšší. Výsledky tohoto výzkumu ukazují, že gender spolu s dalšími proměnnými hraje obrovskou roli ve vnímání násilí na ženách včetně domácího násilí, přičemž ve všech zmiňovaných výzkumech prokazovali muži větší toleranci k násilí páchanému na ženách ze strany mužů a větší tendenci vinit oběť. Tyto výsledky reflektují nerovné nastavení moci a pocit dominance ze strany mužů ve společnosti.¹⁵

Domácí násilí v genderovém systému

Kapitola 1.3 ilustrativně ukazuje, že různé teoretické přístupy vyzdvihují jen určité aspekty domácího násilí a popírají důležitost jiných. Z tohoto důvodu se tedy rozvíjí interaktivní systemický přístup, který vnímá domácí násilí jako komplex mocenské strukturální nerovnosti mezi muži a ženami na straně jedné a na straně druhé jako individuální reakce na tyto strukturální nerovnosti. V rámci tohoto přístupu je tedy i intervence vnímána z různých pohledů: domácí násilí je zcela zřejmě vnímáno jako trestný čin a jako takový je také souzeno, ovšem na druhou stranu zahrnuje i terapeutickou část, která pracuje s jednotlivcem – jak násilníkem, tak celou rodinou na dosažení změny v individuálním životě.

Výhodou teorií založených na konceptu interaktivních systémů je, že vnímá domácí násilí jako **volbu určitého typu chování v rámci určitého kontextu**. Tento přístup budu používat i v následujícím textu, kdy se zaměřím na zkoumání genderových podmínek v naší společnosti a na kritickou analýzu genderového systému z hlediska moci v souvislosti s domácím násilím.

Moderní západní společnosti, včetně té české, jsou založeny na binárním genderovém systému, který byl v některých historických obdobích konzervativnější a v jiných liberálnější a který připisuje a očekává jiné formy chování od mužů a od žen. V této souvislosti je klíčové si uvědomit, že pojmenování rozdílů mezi muži a ženami, tj. odlišnost v pohlavním ústrojí a další fyziologické odlišnosti, samo o sobě nenesou žádný význam, podobně jako není *a priori* jiná hodnota připisována modrým a černým očím či blond a hnědým vlasům. Tyto aspekty či vlastnosti se stávají relevantní pouze v okamžiku, kdy je jim připsána hodnota a stanou se strukturujícím a stratifikačním nástrojem. Z rasistického hlediska či z hlediska eugeniky se tedy klíčovými mohou stát barva a kvalita vlasů, tvar nosu či lebky. Z hlediska patriarchální dominance se klíčovým aspektem stalo pohlaví a jeho fyziologické projevy a jemu připisované genderové hodnoty. Vzhledem k tomu, že arbitrárním fyziologickým projevům je připisována sociální a kulturní hodnota, která se projevuje v politickém a ekonomickém systému dělby práce, se tyto biologické projevy stanou implicitním, skrytým a neochvějným základem struktury společnosti.

15 V zemích různých kulturních tradic je přitom zapotřebí zkoumat ještě další proměnné jako např. kastu a třídu (např. v indické společnosti) či rasu (např. v USA v případě černošských žen či v případě romských žen v ČR). Různé studie ukazují (a pro českou společnost se dá očekávat), že v mužské populaci míra tolerance násilí páchaného na ženách a znásilnění poroste v případě nižší statusové příčky oběti násilí či znásilnění. Faktor pohlaví i etnického původu se ve výzkumu Locke a Richmana projevil velice silně. U žen se projevila tendence mít větší pochopení pro oběti než násilníky a účastníci a účastnice výzkumu černošského původu měli větší pochopení pro oběti stejného etnického původu (Locke a Richman 1999: 8-11). V minulosti se vliv rasy v USA projevoval v soudní praxi, kdy v podstatě jakýkoli sexuální vztah mezi černochem a běloškou byl považován za znásilnění, neboť se předpokládalo, že žádná slušná bílá žena by nenavázala sexuální vztah s černochem. Na druhou stranu nebylo v rámci dané genderové logiky možné soudně postihovat znásilnění černošek ze strany bílých mužů, neboť genderová role černošek byla společností konstruována v opozici vůči pohlavní čistotě a zdrženlivosti bílých žen: černošky byly definovány jako smyslné, sexuální bytosti, a tudíž z logiky věci tehdejší doby nemohly být znásilněny (Woloch 1994).

Jednou ze zajímavých teorií, jež naturalizaci genderového dělení společnosti vysvětluje, je teorie „optických čoček“ Sandry Bem (1993). Teorie vychází z toho, že každá společnost si vytváří pevné představy o tom, jak by se měly chovat jednotlivé skupiny obyvatel. Ty jsou potom součástí diskurzů a institucí, do nichž jsou členové společnosti socializováni. Prostřednictvím těchto „čoček“ jednotlivci vnímají svět a hodnotí jej. Z genderového hlediska Sandra Bem identifikuje tři základní „čočky“: genderovou polarizaci (tj. představu, že ženy a muži jsou odlišní a že společnost je uspořádána podle těchto odlišností), androcentrismus (tj. představu, že muži jsou nadřazeni ženám a že vše, co se pojí s mužskostí, tvoří normu, vůči níž jsou ženy posuzovány) a biologický esencialismus (tj. představu, že rozdíly mezi ženami a muži jsou biologicky dané, což zdůvodňuje jak nadřazenost mužů, tak i uspořádání společnosti na základě genderového principu). V rámci tohoto binárního genderového systému se vytvářejí dva gendery – femininita a maskulinita.¹⁶ Efektivita genderových stereotypů maskulinity a femininity je velice vysoká a jejich projevy jsou všudypřítomné právě na základě výše uvedené „naturalizace“ rozdílů mezi muži a ženami. Jak říká Pierre Bourdieu:

Není to vůbec tak, že by se symbolické uspořádání dělby práce podle pohlaví a s ním pak i celý sociální i přirozený řád řídily nutnostmi biologické reprodukce, ale naopak arbitrární konstrukce biologického, a zvláště pak mužského a ženského těla, jeho funkcí a způsobů užívání – a jmenovitě po stránce biologické reprodukce – slouží za zdánlivě přirozený základ jak rozdělení pohlavní aktivity, tak dělení práce, a odtud pak celého kosmu, v duchu androcentrismu. Neobvyčejná síla mužského pojetí sociálního světa pramení z toho, že se v něm kumulují a koncentrují dvě operace: že totiž legitimuje vztah nadvlády tím, že z něho činí součást logické přirozenosti, jež sama je přítom naturalizovanou sociální konstrukcí (Bourdieu 2000: 24).

Na základě těchto rozdílů, které se staly stratifikačně relevantní, se pak utvářejí symbolické a hodnotové systémy a na jejich základě přijatelné normy chování. Gender funguje na dvou rovinách, na **rovině ideologické** a na **rovině osobní identity** (Leach 1994),¹⁷ přičemž obě jsou provázané. Na ideologické úrovni představuje gender kulturní ideál, který definuje vhodné role, hodnoty a očekávání týkající se obou pohlaví. Na rovině osobní identity funguje gender jako prostředek pochopení sebe sama a jako takový strukturuje osobní postoje a chování v rámci celkového sociálního kontextu a zkušeností jedince. Genderové systémy nejsou pevně dané ani neměnné, jak ukazují různé antropologické studie (např. Oakley 2000). Gender ale je nutné „dělat“ v každodenních interakcích s okolím a zároveň je nutné udržovat ideologickou genderovou hegemonii na strukturální úrovni. Ideologická rovina poskytuje rámec, v němž se jedinci v dané společnosti pohybují a vůči němuž se vymezují.

V rámci našeho genderového systému je ženám připisována nižší hodnota než mužům. V závislosti na kulturním, historickém a sociálním kontextu byla žena vnímána jako „horší muž“, který se ale v podstatě skládá ze stejných částí a má stejné schopnosti¹⁸ či za něco, co má blízko ke zvířatům (žena byla vnímána jako pudově orientované zvíře bez schopnosti intelektuální činnosti) či jako něco jiného,

16 Pro účely této práce odhlédneme od faktu, že binární genderový systém není jediný a že existují kultury, kde se rozlišovalo či rozlišuje větší množství genderových identit. V ČR se v souvislosti s binárním genderovým systémem hovoří o tzv. „třetím pohlaví“ či „třetím genderu“ v případě transgenderů (međ. transsexuálů), pro než může být velice obtížné se zařadit do jednoho či druhého genderu definovaného v rámci naší kultury.

17 Existují i jiné genderové systémy, např. Lorber a Kimmel používají rozlišení mezi institucionální a individuální rovinou či Sandra Harding pracuje s dělením na symbolickou, strukturální a individuální rovinu.

18 Tento přístup, také nazývaný *one sex model* (model jednoho pohlaví), byl dominantním přístupem do 18. století. Až do osvícenství bylo biologické pohlaví považováno za epifenomén, zatímco gender byl prvořadou daností. Být mužem či ženou znamenalo určité společenské zařazení a úlohu, ovšem nešlo o vztah dvou biologicky protikladných jedinců (Badinter 1998: 84 in Aspekt). Tento přístup byl naprosto odlišný od těch, co následovaly, zejména v tom, že ženám neupíral stejné morální schopnosti.

co je ze své biologické podstaty odlišné a zároveň nižší, horší. Tento biologický pohled se stal dominantní v 19. století v souvislosti s novými biologickými objevy, např. objevem vaječnicků. Genderový systém tedy přešel od „rozlišení podle stupně“ k „přirozenému rozlišení“ a radikálnímu dimorfismu (Badinter 1998: 84 in Aspekt). Přes tuto mnohost pohledů na odlišnosti či podobnosti mezi muži a ženami zůstává fakt mužské nadvlády nepochybný:

...je-li totiž pravda, že se vztahy mezi pohlavími změnily méně, než by se z povrchního pohledu dalo soudit, a že na základě poznání objektivních a poznávacích struktur určité obzvlášť dobře se uchováví androcentrické společnosti... lze pochopit některé nezamaskovanější aspekty obdobných vztahů v dnešních ekonomicky nej-pokročilejších společnostech, pak je třeba se ptát, jaké dějinné mechanismy způsobily, že se struktury dělené podle pohlaví a principy tohoto dělení vymkly z chodu dějin a staly se *relativně věčnými* (Bourdieu 2000: 7).

Maskulinita je vždy definována v protikladu k femininitě, a tak přestože je muž referenčním rámcem,¹⁹ mužská genderová identita je vždy definována v opaku k ženské, a tudíž tato neustálá práce na vytváření mužské identity není možná bez existence „femininity“²⁰ a ženy.

Badinter (Badinter 1998: 84 in Aspekt) v této souvislosti uvádí, že identita ženy je ze společenského hlediska do značné míry dána její schopností rodit děti, to ji činí ženou. Identita hodné či dobré ženy může být ztracena, pokud se žena dobře nestará o své děti nebo přikládá příliš velký důraz např. své kariéře či koníčkům (pak se z ní stává buď špatná matka nebo mužatka/chlapyně). Aspekt potenciality mateřství je v naší společnosti úhelným kamenem ženské identity²¹ a má zásadní dopad na postavení žen na trhu práce i v jiných sférách života. Nicméně je důležité mít na paměti, že každodenní „dělání“ ženské genderové identity je stejně problematické jako u mužů a v případě obou pohlaví se dále problematizuje s postupným uvolňováním modelů femininního a maskulinního chování a sankcí, které mohou být uplatněny za porušení genderově přijatelných norem chování.

V souvislosti s mužskou genderovou ideologií se ustavil termín „hegemonická maskulinita“ (Carri-gan, Connell a Lee 1985), která neodkazuje na nějakou mužskou roli, ale na určitý typ maskulinity, jíž jsou ženy a určité skupiny mužů (mladí, zženštilí muži, homosexuální muži atd.) podřízeni. Hegemonická maskulinita odkazuje na sociální převahu jednoho typu maskulinity, který v rámci kultury říká, co to znamená být mužem. Hegemonická maskulinita je určitou strategií pro udržení ekonomické, politické a sexuální podřízenosti žen a ideologický proces artikulace této strategie (Leach 1994).

Utváření maskulinní genderové identity se opírá o **neustálý proces dokazování mužnosti a mužskosti**. Socializace chlapců se velice často opírá o tvrzení typu: „buď muž“ či „dokaž, že jsi chlap“, „chlapi nebrečí“ apod. Zdá se, že raná chlapecká socializace je mnohem více disciplinační než raná dívčí socializace, kdy se dívkám umožňuje poměrně svobodné chování z hlediska tradiční-

19 To se v mnoha západních jazycích odráží v tom, že slovo označující muže je též používáno jako obecná apelace člověk, čímž se ženy a jejich agence zneviditelňují a zastírají.

20 Termín maskulinita a femininita se začaly používat v rámci gender studií v protikladu k mužskosti a ženskosti. Zatímco mužskost a ženskost měly charakterizovat vlastnosti mužů a žen dané jejich biologickými predispozicemi a rozdíly, femininita a maskulinita měly odkazovat na sociální aspekty utváření mužské a ženské identity. Přestože toto rozdělení může být užitečné, v současné době mnohé teoretičky a teoretici genderu poukazují na to, že toto dělení není takto striktně možné, neboť o ženách a mužích není možné cokoli tvrdit pouze z biologického hlediska, protože jsou vždy a napořád již součástí sociálního světa, a tudíž takto striktní oddělení biologického a sociálního není možné. Další teoretičky a teoretici atakují samotný binárně konstruovaný pohlavní systém a poukazují na fakt, že přestože různé biologické rozdíly pochopitelně mezi pohlavími existují, samotný pohlavní systém s jeho důrazem na ženské mateřství jako jediný referenční bod ženské identity je stejným konstruktem jako genderový systém norem chování a dělby práce (viz Bourdieu výše).

21 Hašková, H. (2003). Partnerství v rodině. In: Rovné příležitosti mužů a žen při sladování práce a rodiny. Sociologický ústav AV ČR. Přestože mezi lety 1991 a 1999 došlo k 13% poklesu u míry souhlasu s tvrzením „Nic proti zaměstnání, ale většina žen stejně touží po domově a dětech“, jde o velice silnou akceptaci tohoto názoru.

ho femininního genderu, a společenský tlak začne narůstat až později na počátku puberty (Renzetti a Curran 2003).

V rámci tohoto socializačního rámce se chlapci obecně učí definovat v opozici k dívkám a ženské vlastnosti se učí vnímat jako cosi, co může ohrozit úspěšnou konstrukci jejich maskulinní genderové identity. Z lingvistického hlediska neexistuje ekvivalent pro zesměšnění dívek, které by odpovídalo zesměšnění chlapců typu „jsi baba“, „jsi zženštilý“, „chováš se jak holka“. Od raného věku tedy chlapci musí dokazovat jiným mužům či chlapcům svoji správnou mužskou identitu a mužské okolí se stává arbitrem dosažení této správné identity, přičemž ženy – matky, učitelky v mateřských a základních školách a další ženské postavy v okolí chlapce – a celková atmosféra ve společnosti se na tomto procesu mohou význačně podílet. Důležité je ovšem to, že toto neustálé dokazování mužnosti probíhá v prostředí, které zároveň chlapce učí, že mužské sociální bytí je důležitější a hodnotnější než ženské,²² že muž má výsadní postavení, že ženy ho mají poslouchat, že mají být zticha, když on hovoří atd. Tvrdá disciplinace je tedy kompenzována příslibem výsadního postavení v případě, že chlapec vyroste v „opravdového muže“. V tomto bodě tedy dochází k velice úzkému snoubení genderové ideologie s genderovou identitou.

Součástí výše zmíněné homogenní maskulinity je násilí a jeho používání pro dosažení vytyčených cílů. Dokazování správného mužství v raném věku často zahrnuje schopnost se prát, nenechat se přeprat a dokázat, kdo je silnější. Přesto, že v současné době dochází k posunům ve výchově dětí a fyzické tresty např. již nejsou rodiči do té míry přijímány, starší generace ve výše popsané atmosféře rozhodně vyrůstaly. Tato socializace k násilí je ospravedlňována mužskou „přirozeností“ – „kluci jsou kluci“ – která je zase naopak vysvětlována mužskou chromosomální kombinací XY a výskytem hormonu testosteron v mužském těle.²³ Chlapci se často učí, že zastrašování a násilí jsou velice účinným prostředkem k dosažení cíle a kontroly nad druhými. Ve společnostech, které důležité komunikační schopnosti, schopnost hovořit o problémech, dávat najevo emoce atd. připisují ženám a popírají v mužích, se násilí může stávat prostředkem, jak dosáhnout určitého cíle.

Genderové připisování rolí je sice ve společnosti na strukturální úrovni stále velice silné, ovšem od 60. let dochází v západní společnosti k individuálnímu rozvolňování genderových identit a v České republice tento proces započal po roce 1989 v souvislosti s nově získanou svobodou a možnostmi osobního rozvoje. Státní formální emancipace žen v období komunismu byla nahrazena ženským aktivismem v různých sférách lidského snažení a společenského života a emancipací v ekonomickém a soukromém životě.

22 To se projevuje od dětského věku např. v učebnicích, komunikací učitelského sboru se studenty a studentkami, dále např. v rozdělení prostoru v médiích, financování spíše mužských než spíše žensky orientovaných aktivit v obcích atd.

23 V této souvislosti bych chtěla upozornit, že chromosomální kombinace XX a XY nejsou tak striktně rozděleny na ženskou XX a mužskou XY, jak říká medicína, ale že dochází k různým změnám v těchto kombinacích bez toho, že by vždy nutně ústily do medicínsky validní odchylky (zde bychom ovšem musely zkoumat procesy definování odlišností, anomálií atd. v lékařském diskurzu právě z genderového hlediska, na což v této práci není místo). Další důležitý aspekt, který se pojí s konstrukcí mužské agresivity v souvislosti s testosteronem, je ten, že různé studie (viz Giddens 2000 či Renzetti a Curran 2003) ukazují, že 1) hormon testosteron se nachází i v ženském těle, 2) ke zvýšení hladiny testosteronu jak u mužů tak u žen dochází v souvislosti se soutěživostí, podrážděností a hněvem. Fakt, že hladina testosteronu koreluje se soutěživostí, se tradičně interpretovalo tak, že vysoká hladina testosteronu vede ke zvýšené soutěživosti (tudíž muži jsou více soutěživí a agresivní než ženy). Výzkumy ovšem ukazují pravý opak: situace, kdy jsou projevy soutěživosti přijatelné či dokonce žádoucí, vedou ke zvýšení testosteronu v krvi – a to opět u mužů i u žen. Tyto výzkumy vedly vědce a vědkyně k redefinici hypotézy o výskytu hormonu testosteron v tom smyslu, že v situacích, které se pojí s růstem prestiže nebo úspěchu, dochází k růstu hladiny testosteronu u mužů i u žen (Renzetti a Curran 2003: 82). Tato redefinice role testosteronu je z genderového hlediska klíčová, neboť v kulturách, kde se od žen soutěživost neočekává, či jsou za ní dokonce sankcionovány, je tedy pravděpodobné, že budou mít hladinu testosteronu nižší. Nemůžeme vědět, co by se stalo ve společnosti, kde by se od žen soutěživé chování dlouhodobě očekávalo. Tyto výzkumy opět dokazují, že konstrukce genderových identit na základě biologických vlastností či projevů je málo opodstatněná.

V současné době ještě nejsou k dispozici sociologické longitudinální výzkumy, které by se zabývaly proměnou genderových rolí a postojů v české společnosti v historických souvislostech, nicméně z dílčích výzkumů a pozorování lze usuzovat, že se v ČR od roku 1989 projevují dvě protichůdné tendence. Jednou je nepochybná emancipace a liberalizace ženské populace, na druhou stranu ovšem v první polovině 90. let došlo k další maskulinizaci klíčových mocenských center (ekonomická a politická sféra), v nichž se ženy stále velice obtížně prosazují na vysokých postech. V rámci této společenské transformace lze sledovat i proměny genderového systému. Vidíme redefinici maskulinity, kdy tradiční očekávání a role, které muži mají plnit, sice nezmizely, ale prochází zásadní proměnou. To klade na některé muže zvýšené nároky a je zdrojem silného stresu. Tento stres a nejistota jsou výsledkem toho, že sice hegemonická maskulinita na ideologické úrovni stále ještě funguje a je obecně přijímána, na osobní úrovni je ovšem tradiční představě muže stále obtížnější dostat a pro některé skupiny žen se stává nepřijatelnou.

Jak ukazuje Badinter (Badinter 1998: 85-88), krize maskulinity probíhaly i v minulosti, a to vždy v souvislosti s nárůstem ženské emancipace a zvyšující se rovností pohlaví, kdy jde o „úsilie o přehodnotení úloh muže a ženy, ženy v manželství, rodiny a pohlavního života“ (Badinter 1998: 85). V těchto dobách dochází k redefinici mužské role směrem k větší jemnosti, která je často vnímána jako homosexuální, zjemnělá a zženštilá. V těchto dobách, kdy se projevuje snaha redefinovat role muže a ženy, se projevuje strach ze ztráty moci mužů a z „pomůžštění“ žen.²⁴

Tradiční mužská role, jak ji dnes vnímáme, je produktem průmyslové revoluce. Od konce druhé světové války je ovšem tato role stále více problematizována a kritizována. Novodobá verze „živitele rodiny“ je v současné době na ústupu, neboť ve většině západních společností jsou ženy ekonomicky aktivní a ekonomická situace rodin neumožňuje model muž-živitel a žena-hospodyně. Kromě obtížné ekonomické situace je z pohledu žen hlavním důvodem ženské ekonomické aktivity v ČR ekonomická nezávislost na partnerovi, osobní seberealizace a navázání osobních přátelských kontaktů na pracovišti.²⁵ Navíc je tento model z feministických pozic napadán za to, že zneschopňuje ženy a činí je závislé na partnerovi, což je v případě výskytu domácího násilí klíčové.²⁶

V současné době dochází k zásadní redefinici ženské i mužské role v české společnosti, přičemž se objevují konfliktní přístupy, kdy některé jsou založené na liberálních hodnotách individuální svobody a možnosti volby a jiné se vrací k tradičním představám o rolích, jež by muži a ženy měli plnit. Navíc sociální stát často poskytuje služby, které v dřívější době zajišťoval muži v roli živitele rodiny. Změna ekonomických podmínek společnosti a vývoj služeb společnosti klade stále větší důraz na dovednosti, které jsou tradičně vnímány jako ženské – úslužnost, ochota pomoci, potlačení vlastní vůle ve prospěch zákazníka, empatie atd. – nejsou to ovšem ale pouze ženy, které tato zaměstnání vykonávají. V české společnosti po roce 1989 navíc dochází k ekonomické restrukturalizaci, kdy tradiční mužské resorty a zaměstnání jsou utlumovány a roste nezaměstnanost.²⁷

Jak ukazují zahraniční výzkumy (Wolfgang & Ferracuti 1967, Burt 1980, Levinson 1989, Yllo 1984), násilí na ženách či partnerské násilí se vyskytuje spíše ve společnostech, kde existuje silné genderové

24 V současné době se tento trend např. projevuje sklonem k androgynnosti mezi mladou generací, která je komunikována i masovými médii, např. módními trendy.

25 Křížková, A. (2003). Postavení žen na trhu práce a jejich pracovní preference. In: Rovné příležitosti mužů a žen při sladování práce rodiny. Sociologický ústav AV ČR.

26 V České republice se v této souvislosti objevují diskuse týkající se nastavení systému sociálního zabezpečení, který závislost žen na svých partnerech také podporuje.

27 V kontextu České republiky a dalších postkomunistických států by též bylo velice užitečné zkoumat dopad systému sociálního zabezpečení zavedeného komunistickým režimem na mužskou roli ve společnosti. Stávající vývoj by tedy také mohl být vnímán jako „remaskulinizace“ určitých aspektů sociální zkušenosti (např. v případě redistribuce společenského vlastnictví).

rozdělení rolí a moci, přičemž žena a stereotypní ženské vlastnosti nepožívají respektu, a kdy začne docházet k transformaci tradičního společenského systému. Domácí násilí se stává prostředkem udržení pocitu individuální kontroly nad vlastním životem. Lze se oprávněně domnívat, že v současné době se v ČR tyto tendence projevují v souvislosti s ekonomickou a sociálně-kulturní transformací velice silně, na druhou stranu ovšem neexistují studie domácího násilí před rokem 1989, které by umožnily srovnání. Nové tlaky, které přinesla společenská transformace, nejsou vyvažovány celospolečenskou debatou o nutnosti proměny tradičních ženských a mužských rolí a odpovědnosti, ba naopak, proměna těchto rolí je vnímána jako ohrožení stávajícího pořádku.

Domácí násilí v naší společnosti existuje a formuje se v sociálním prostoru prodchnutém násilím, kdy tradiční genderový systém konstruuje veřejný prostor jako prostředí nebezpečné pro ženy, kde ženy neustále potřebují ochranu muže, jinak se mohou stát kořistí jiných mužů. Ženy, ať již tedy oprávněně či v důsledku reprezentace veřejného prostoru jako nebezpečného ženám, si konstruují realitu, kdy domácí sféra by měla fungovat jako místo bezpečí. Dále, v souvislosti s proměnou partnerských vztahů a rostoucím důrazem na vzájemnost náklonnosti a projevování emocí se sféra soukromá upevňuje jako místo, které má skýtat jak mužům, tak ženám oddech a odpočinek od rychlého a náročného světa zaměstnání.

Pro popis domácího násilí se jeví jako nejužitečnější výše popsaný interaktivní individuální a systémový přístup, který zkoumá tento jev jako kombinaci určitých sociálně-kulturních proměnných a individuální situace. V tomto průsečíku se projevuje tradiční mužský strach z ženského, strach ze ztráty výsadní pozice a zároveň snaha o její udržení, sociální výchova mužů k používání násilí a akceptace násilí v mužských vztazích atd. Domácí násilí je pak možné vnímat jako individuální volbu směřující k upevnění vlastní maskulinní identity, která je založena na podřízenosti žen. Z genderového hlediska je partnerské násilí možné vnímat jako důsledek snahy dostat nárokům na tradiční mužskou roli (definovanou homogenickou maskulinitou) v kontextu redefinice genderových rolí ve společnosti.

Pro pochopení dynamiky násilných partnerských vztahů je důležité analyzovat i tradiční genderově připisované femininní chování. Dle tradiční askripce genderových vlastností jsou ženy odpovědné za emocionální sféru a sféru rodiny. Předpokládá se, že budou tiché, podřídí se mužům, nebudou odporovat a nebudou agresivní. Sociologické studie dětí ukazují, že dívky jsou od dětství disciplinovány v tom, aby svůj čas strukturovaly podle potřeb jiných, zatímco muži se spíše učí, že jiní (často ženy) si strukturují čas podle potřeb mužů (Scheu in Aspekt 1/2001: 45-46).

Odlíšné strukturování mužského a ženského času, odlíšné připisování vlastností na základě pohlaví atd. mají velký dopad na zkušenost domácího násilí. Jak potvrzuje terapeutická praxe, násilní muži bývají na počátku vztahu velice milí a svým partnerkám dávají najevo bezmeznou oddanost a lásku. Signály, které vůči ženě vysílají, si partnerky na základě hodnot naší společnosti vysvětlují spíše jako pozornost a lásku než jako projevy kontroly (jde např. o časté telefonáty, otázky, jak žena tráví čas, důraz na společné trávení volného času, žárlivost na jiné muže atd.). Nutno ovšem dodat, že aspekt kontroly může být i součástí definice lásky v západní společnosti, a může tedy být integrální součástí vztahu založeného na tradičním genderovém systému. To postupem doby může vést k tomu, že žena omezí kontakty s okolím.

Vzhledem k tomu, že ženy přijímají odpovědnost za vztah a emocionální pohodu ve vztahu více než muži, dochází k tomu, že ženy vnímají první projevy nesouladu jako vlastní nedostatečnost, kterou se snaží řešit změnou vlastního chování. To pokračuje v násilném vztahu i po prvním projevu násilného chování, který ženy mají opět tendenci internalizovat. Ráda bych zdůraznila, že k tomuto zvnitřnění nedochází z důvodu ženské patologie či nedostatku sebevědomí (i když tento fakt se může projevovat). Naopak, vypovídá pouze o úspěšné internalizaci určitého modelu ženské genderové role a snaze jí dostat. Z tohoto důvodu potom v násilném vztahu mají týrané ženy tendenci snažit se plnit jakékoli roz-

mary či požadavky trýznitele, a to ze dvou důvodů: 1) minimalizovat možnosti násilného chování, 2) z víry, že změnou chování a plněním požadavků partnera se situace změní. Z analýzy kvalitativního dotazníkového šetření, které proběhlo v rámci výzkumu IVAWS (viz kapitolu Analýza kvalitativních doplňujících otázek) vyplynulo i to, že některé ženy přijmou násilí jako součást vztahu a odmítají je řešit, což opět může být známkou snahy vyrovnat se s danou situací na psychické úrovni.

Pro popis fenoménu domácího násilí se vyvinul termín **spirála domácího násilí**. Tento termín vysvětluje cykličnost domácího násilí a zároveň jeho gradující tendenci. V tomto smyslu tedy dochází jak k eskalaci požadavků ze strany násilného partnera, tak ke vzrůstající snaze partnerky těmto požadavkům dostát a současně vzrůstá i intenzita násilného chování.

V první fázi cyklu dochází k vytváření napětí ve vztahu (tension building phase, build-up phase). Partner partnerku neustále kritizuje, peskuje ji za drobnosti (spojené s tradiční genderovou rolí, např. úklid, výchova a dohled nad dětmi, vaření atd.). U partnera se může projevat podrážděnost, rozčilení, žárlivost a explosivnost. Partnerka se naopak snaží napětí mírnit, je úslušná, snaží se plnit veškeré role s cílem předejít výbuchu násilí a obviňuje sebe samou. V druhé fázi (escalation phase, explosion phase) dochází k eskalaci násilí a týraná žena se cítí bezmocná, má strach, cítí zlobu a bolest. V třetí fázi se projevuje několik faktorů: faktor lítosti (remorse phase), faktor zvýšeného zájmu (pursuit phase) a faktor „lábánek“ (honeymoon phase), kdy dochází k „usmíření“.

Z hlediska zkoumání domácího násilí se fáze usmíření jeví jako klíčová. Násilník se v této fázi omlouvá, dává týrané partnerce dárky, snaží se jí předcházet a slibuje, že se to nikdy nebude opakovat. V této fázi násilný partner týrané ženě např. říká, že to dělá kvůli tomu, že ji miluje, a to ji vede k odpuštění, pochopení, soucitu a hlavně k tomu, že zůstane: „Odpuštění je viditelný signál jeho úplnej kontroly“ (Jones 1998: 11 in Aspekt).

V této souvislosti je také důležité si uvědomit, že násilí se ve vztahu neprojeví okamžitě a na plnou sílu. Ba naopak: násilný partner se může zdát v průběhu namlouvání jako velice citlivý, jemný, pozorný, láskyplný. Občasné projevy žárlivosti jsou pravděpodobně v tomto bodu vztahu partnerkou vnímány jako projevy lásky, a ne kontroly. I v průběhu násilného vztahu je ovšem násilného partnera velice obtížné rozpoznat, protože ve veřejné sféře většinou působí neproblémově či je dokonce oblíben v kolektivu. Tento fakt je velice důležitý, neboť vyvrací teorie domácího násilí založené na předpokladu neschopnosti trýznitele kontrolovat hněv a agresi či na předpokladu psychické patologie. Naopak, násilné chování v intimních vztazích potvrzuje, že jde o volbu a racionálně promyšlené chování, neboť násilný partner je schopný rozpoznat, kdy se může násilně chovat a kdy nikoliv (např. na pracovišti, vůči výše postaveným osobám). Na druhou stranu může být týraná partnerka vnímána jako nedůvěryhodná či „divná“ právě proto, že její psychika je ovlivněna probíhajícím násilným vztahem. To se může projevit i např. při policejních zásazích či v situaci, kdy týraná žena jde ohlásit incident na policii, neboť se může zdát nekoherentní, hysterická, pomalá atd., a z toho důvodu často policie její výpověď bagatelizuje či přímo odmítá oznámení zaznamenat.

Tato očekávání, že ženy se budou nějak chovat a že muž bude mít určitou výsadní mocenskou pozici pouze z toho titulu, že je muž, vyvolává v dnešní společnosti tenzi. Individuální mužské násilí na ženách a dětech (případně domácích zvířatech) může být tedy vnímáno jako výraz nejistoty násilných mužů ve své genderové roli ve vztahu k tradiční představě homogenní maskulinity a jako snaha o udržení této výsadní pozice, kterou si muži osvojí v procesu socializace a již je velice obtížné dostát.

Jako nejdůležitější aspekt problematiky násilí v partnerských vztazích se mi jeví anachroničnost zacházení s tímto problémem, totiž to, že při řešení problematiky domácího násilí je stále do značné míry opomíjen jeho genderový aspekt. To má za následek, že řešení tohoto problému je neustále nutné dokazovat např. ekonomickými dopady na společnost (tato analýza např. v ČR neexistuje), přitom při jeho řešení není většinou zdůrazněn fakt, že jde o genderově podmíněné násilí a týrání, a že tedy musí

být řešen z hlediska hodnot, na kterých budujeme naši společnost. Navíc se výzkumné úsilí většinou zaměřuje na týrané ženy a hledání jejich společných znaků, přičemž se mi jako mnohem relevantnější jeví zkoumání pachatelů domácího násilí, důvodů, proč k násilným situacím dochází a proč násilné chování volí jako strategii dosažení určitých cílů, a to v širším socio-ekonomickém kontextu. Dalším nepopíratelně důležitým aspektem je zkoumání vědomí nepřijatelnosti tohoto chování mezi muži a vůbec postojů celé společnosti k problematice a následné kampaně potenciálně zaměřené na změnu těchto postojů a na změnu postojů k otázce rovnosti mužů a žen ve společnosti obecně.

Pro účinné řešení této problematiky je tedy skutečně zásadní uvědomění nerovnosti vztahů mezi muži a ženami, které tento typ chování strukturuje a podmiňuje, uvědomění nastavení genderových rolí ve společnosti, které se podepisují na tom, že muži vůbec tento typ chování volí jako mocenskou strategii a na tom, jak se ženy s tímto problémem potýkají, jak na něj reagují a jak na tento problém reaguje společnost.

1.5 Násilí v rodině ve světle zahraničních výzkumů

Následující kapitola se věnuje zjištěním zahraničních, především amerických sociologických výzkumů z oblasti násilí v rodině a pokouší se tak ve stručnosti shrnout dosavadní směry bádání v této oblasti z pozice sociologických výzkumů. Představuje některá důležitá zjištění pramenící z těchto šetření, která mohou sloužit jako zajímavé a potřebné zarámování výsledků z výzkumu IVAWS.

1.5.1 Domácí násilí na ženách

Podle „National Crime Victimization Survey“ (U. S. Department of Justice 1994) bylo v roce 1992 51 % obětí násilí v intimních vztazích napadeno přítelem nebo přítelkyní, 34 % manželem(kou) a 15 % bývalým manželem(kou). Většina násilí se projevila ve formě fyzických napadení. Ženy byly desetkrát častěji obětí než muži. Roční míra viktimizace (podíl napadených během posledního roku) v intimních vztazích činila 5 % u žen a 0,5 % u mužů. Nejvyšší míra viktimizace byla prokázána u osob ve věku 20 až 24 let (15,5 %), nejnižší u starších 50 let.

„National Violence Against Women Survey“ (listopad 1995 až květen 1996, formou telefonních rozhovorů, viz (Tjaden, Thoennes 1998)) zkoumal 8 000 žen a 8 000 mužů a na základě jeho výsledků zažilo 52 % žen ve svém životě fyzické násilí buď jako dítě nebo v dospělosti, 56 % žen pak mělo zkušenost s fyzickým, sexuálním nebo psychickým násilím. Podíl těch, kdo zažili během života násilí od partnera, byl 22,1 % v případě fyzického násilí a 25,4 % v případě všech forem násilných útoků.

Nejvyšší míru incidence vykazovaly lehčí formy násilí jako strkání, sevření, facka (mezi 16 a 18 %), zatímco těžší formy (použití nože, bití) se vyskytovaly méně často (8,5 % u bití, 7 % v případě použití nože).

Podíl žen, které zažily násilí během posledního roku, byl 1,9 % v případě fyzického násilí a 3 % u jakéhokoli násilí, v případě násilí od partnera to bylo 1,3 % (fyzické násilí) a 1,8 % (jakékoli násilí).

1.5.2 Násilí žen proti mužům

Data z některých starších studií násilí v rodině doložila poměrně vysoký podíl násilí směřovaných na manžele ze strany jejich manželek – téměř stejně tak vysoký jako v případě násilí na ženách ze strany jejich partnerů (Straus, Gelles, Steinmetz 1980; Straus, Gelles, 1986). Výzkumníci však připomínají, že většina násilí pocházejícího ze strany žen má charakter sebeobranu; ženy také – což je logické vzhledem k fyzickým předpokladům – nezpůsobují tak těžká zranění jako muži. Naopak podle dvou národních výzkumů v USA ženy podle vlastních výpovědí zažívají násilí od svých partnerů či bývalých partnerů desetkrát častěji než muži (Bachman 1994). Tyto diskrepance mezi výzkumy mohou být způsobeny tím, co všechno se mezi „násilím“ započítává (zda jen takové násilí, které je považováno za trestný čin („crime“), nebo i ostatní formy).

Studie obecně potvrdily, že domácí násilí na ženách je častěji doprovázeno sexuálním i psychickým násilím (Saunders 1988) a ženy jakožto oběti násilí také častěji trpí psychickými poruchami v důsledku násilí. Konečně, odlišný je rovněž charakter násilí ze strany žen a mužů: podle Wilsonové a Dalyho (1992) muži výrazně častěji než ženy pronásledují a vraždí své bývalé partnerky, které je opustily, a častěji také vraždí své partnerky po dlouhé době jejich předchozího psychického týrání.

1.5.3 Sexuální násilí

Podle starší sociologické studie provedené v USA 10 % ze 323 žen uvedlo, že bylo během svého života alespoň jednou donuceno k sexuálnímu styku svým manželem (Finkelhor, Yllo 1985), v jiném výzkumu

(Russel 1984) to bylo 14 % ze 644 žen. Podle „Second National Family Violence Survey“ (Gelles 1992) 1,2 % vdaných žen uvedlo vynucený sexuální styk nebo pokus o vynucený sexuální styk se svým manželem během posledního roku.

1.5.4 Psychické násilí

Bohužel dosud existuje jen málo výzkumů, které se pokusily stanovit rozsah a formy psychického násilí mezi partnery. Hlavním důvodem tohoto nedostatku je problematické vytvoření nominální a operationalizovatelné definice tohoto jevu – tedy co to je psychické násilí? Straus a Sweet (1992) použili škálu „psychické agrese“ z tzv. „Conflict Tactics Scales“ a zjistili, že 74 % mužů a 75 % žen přiznalo, že v průběhu předchozího roku užili alespoň jednu z forem psychické agrese vůči svému partnerovi (Straus, Sweet 1992).

1.5.5 Děti jako svědkové domácího násilí

Osoby, které byly v dětství svědky domácího násilí, byly nedávno ze strany sociálních vědců identifikovány jako specifická skupina vyžadující samostatné výzkumné zkoumání a klinickou pozornost (Rosenberg, Rossman 1990). Sociologové a psychologové uvádějí, že zkušenost s pozorováním násilí mezi rodiči v dětství má pozdější negativní důsledky ve vzorcích chování, nezávisle na tom, zda bylo dítě samo týráno či nikoli (Jaffe, Wolfe, Wilson 1990; Osovsky 1995; Rosenberg, Rossman 1990). Značný vliv zkušeností s pozorováním násilí mezi rodiči v dětství a dospívání na pozdější vyšší pravděpodobnost setkat se s násilím (ať již jako oběť či jako agresor) potvrzují četné zahraniční studie (Thornberry, Lizotte, Krohn et al. 2003; Tremblay, Vitaro, Nagin et al. 2003; Loeber, Farrington, Stouthame-Loeber et al. 2003; Huizinga, Weiher, Espiritu et al. 2003 aj.).

1.6 Rizikové faktory domácího násilí

O tom, zda existují rizikové faktory při vzniku a rozvoji násilí v rodině, nepadají mezi vědci shoda. Někteří argumentují tím, že násilí prostupuje všemi sociálními vrstvami, jiní s tím sice souhlasí, ale říkají, že nikoli rovnoměrně. Někteří dávají při vzniku násilí důraz na klíčovou úlohu psychologických faktorů, jiní sociálních a třetí skupina zdůrazňuje především faktory kulturní, například patriarchální uspořádání společnosti. Navíc, charakter datových zdrojů nemá vliv jen na incidenci a rozsah násilí, jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, ale také na to, jaké skutečnosti jsou označeny jako rizikové, či naopak ochranné faktory při vzniku a rozvoji násilí. Pokud jsou analýzy založeny na klinických datech nebo na oficiálních statistikách, definice rizikových faktorů je ztížena výběrovými chybami, chybami při labelování či nereprezentativností vzorku (Gelles 1975; Hampton, Newberger 1985). Sociologická výběrová šetření jsou naproti tomu „problematická“ tím, že určité sociální a demografické charakteristiky se často pojí jak s ochotou účastnit se výzkumů, tak s autostylizací při odpovědích na otázky.

Mimoto i do této oblasti proniká potřeba rozlišovat akty fyzického, psychického a sexuálního násilí. Mnoho vědců se domnívá, že fyzické násilí se koncepčně liší a vzniká na základě odlišných souvislostí a příčin než násilí psychické. Některé rizikové faktory se tak mohou vztahovat k fyzickému násilí, zatímco k jiným formám mohou být irelevantní (a obráceně).

Při pokusech o jakýsi výčet rizikových faktorů existuje ještě jeden problém: tyto pokusy bezděky vedou k tendenci vysvětlovat fenomén násilí jakožto důsledek jednoho nebo několika málo faktorů; takové pojetí je však zavádějící. Je třeba mít na mysli, že žádný do takové míry komplexní fenomén, jaký zkoumaná problematika bezesporu představuje, nemůže být kauzálně založen na modelu jednoho příčinného faktoru.

V následujícím textu se tak budeme zabývat rizikovými faktory spíše s heuristickými cíli – a s plným vědomím, že k násilí v rodině jakožto sociologickému fenoménu se vztahuje množství či celý komplex faktorů, které jsou navíc ve vzájemné interakci.

V následujícím textu uvádíme mezi vědci nejčastěji diskutované rizikové faktory vztahující se ke vzniku násilí v rodině (výčet je založen na zahraničních sociologických výzkumech a oficiálních statistikách, klinické studie neposkytují dostatečnou reprezentativitu případů).

1.6.1 Sociálnědemografické faktory

Věk: Stejně jako v případě násilných trestných činů násilí obecně (nikoli pouze v rámci rodiny), je nejvíce násilných aktů páchano osobami ve věku 18 až 30 let.

Pohlaví: Podobně jako u kriminálního chování obecně i v rámci rodiny páchají muži více násilných činů než ženy. Diference v míře kriminality mužů a žen v rámci rodiny jsou však nižší než u celkové kriminality, zejména z důvodu násilí páchaného ženami na dětech (u žen je incidence vyšší, pokud je dítě mladší tří let, u mužů naopak převládá násilí u starších dětí (Gelles 2003: 850)). Podle většiny výzkumů se násilí mezi partnery z 95 % děje ze strany mužů (Gelles 2003: 850).

Příjem: Dosavadní výzkumy ukázaly, že míry násilí v rámci rodiny jsou vyjma sexuálního násilí vyšší v těch rodinách, kde je celkový příjem nižší než „životní minimum“ (resp. hranice chudoby, tzv. „poverty line“), oproti rodinám, kde je tento příjem vyšší.

Poznámka:

V USA je často zkoumán také vliv barvy pleti na incidenci a frekvenci násilí v rodině. Ačkoli se českého prostředí tato otázka tolik netýká, pro zajímavost uvádíme některé výsledky z průzkumů. Data z „National Crime Victimization Survey“ (NCVS, USA, 1994) prokázala o něco vyšší míru násilí mezi partnery u Afroameričanů oproti bílým (5,8 % oproti 5,4 %), u Hispánců to bylo 5,5 %. Co se týče násilí na dětech, „The Second Study of the National Incidence and Prevalence of Child Abuse and Neglect“ (National Center on Child Abuse and Neglect, 1988) neukázal žádné signifikantní rozdíly podle barvy pleti. Dva národní výzkumy násilí v rodině („National Family Violence Surveys“) poukázaly na užší vztah mezi rasou, resp. barvou pleti, a násilným chováním mezi partnery (vyšší míry násilí u Afroameričanů), než v případě násilí na dětech (podrobněji viz (Gelles 2003)).

1.6.2 Situační a environmentální faktory

Stres

Jakožto stresové faktory stojící v pozadí vzniku násilí byly mnohými vědci identifikovány nezaměstnanost jednoho nebo obou z partnerů, finanční problémy, život bez partnera, skutečnost, že se žena stala matkou ve velmi mladém věku (před 20. rokem), a sexuální problémy (Gelles, Straus 1988; Parke, Collier 1975; Straus, Gelles, Steinmetz 1980).

Sociální izolace versus sociální podpora

Z výzkumů není zcela jasné, zda sociální izolace předchází vznik násilí nebo naopak; daná závislost navíc může být spíše náhodná než statistická. Nicméně, vědci často poukazují na to, že jedinci, kteří jsou sociálně izolováni od sousedů a příbuzných, mají vyšší pravděpodobnost násilného chování v rámci rodiny než ostatní. Sociální podpora se tak jeví jako významný ochranný faktor při vzniku a rozvoji násilí: přátelé a širší rodina mohou pomoci či poradit zejména obětem násilí. Existuje názor, že čím více je rodina integrována do sociálních struktur, tím menší je pravděpodobnost rozvoje násilných vzorců chování (Strauss et al. 1980).²⁸

²⁸ V této souvislosti je zajímavé zmínit sociologickou teorii interakce a teorii sociálních sítí. Teorie interakce tvrdí, že základní příčinou delikventního chování je slabá sociální kontrola způsobená rozmělněním vazeb, které poutají individuuum ke konvenční společnosti. Zejména pro dospívající je tato sociální kontrola důležitá; je formována pevnými vazbami na rodiče a rodinu, dále úspěchem a výsledky ve škole a aspiracemi a vírou v konvenční modely úspěchu. Podle ní dospívající, kteří jsou pevně připoutáni a „monitorováni“ rodinou, mají malou pravděpodobnost stát se dlouhodobými delikventy: afektivní a kontrolní mechanismy rodinných procesů zde určují hranice svobody chování adolescentů. Naopak, dospívající, kteří mají slabé vazby s vlastní rodinou, jsou vyloučeni ze školního kolektivu či mají ve škole problémy a kteří nesdílejí konvenční modely úspěchu, čelí menšímu počtu sociálních bariér a mají tak vyšší pravděpodobnost delikvence (podrobněji viz Thornberry et al. 2003).

Teorie sociálních sítí pak doplňuje teorii interakce kvůli lepšímu porozumění struktuře a dynamice zmíněných vztahů mezi dospívajícími a rodiči. Zkoumá strukturu a obsah vazeb mezi aktéry spíše než aktéry samé: jak je daná síť vztahů strukturována a jaké jsou – zdali vůbec – specifické individuální vazby v této síti vysvětlující determinanty deviantního chování. Teorie předpokládá, že všechny sociální struktury do jisté míry omezují chování svých participantů – míra tohoto omezení pak závisí na struktuře dané sociální síti.

Strukturální charakteristiky sociálních sítí zahrnují homogenitu (podobnost participantů z hlediska osobnostních charakteristik, postojů a chování), hustotu (stupeň četnosti kontaktů mezi členy), intimitu (stupeň intimity vztahů mezi členy), komplexitu (vztahuje se k počtu různých rolí, které členové mají v kontextu vzájemných vztahů) a stabilitu (proměnlivost vs. neměnnost charakteru vazeb v čase). Zatímco vrstevnické skupiny jsou charakteristické všemi těmito pěti atributy, rodina „disponuje“ pouze třemi z nich: homogenita, intimita a komplexita. Delikventní chování má vyšší pravděpodobnost vzniku tam, kde je jedinec součástí takové sociální sítě či sítí, které zmíněné chování dovolují či podporují: to je zejména případ, kdy je daná síť vztahů komplexní, má vysokou hustotu, vysoký stupeň intimity, je stabilní a jsou v ní členové, kteří vyjadřují podobné postoje pomocí podobných behaviorálních vzorců (podrobněji viz Thornberry et al. 2003).

Mezigenerační přenos vzorců násilí

Názor, že děti, které byly v dětství zneužívány či týrány, budou v dospělém věku uplatňovat stejné vzorce chování, tj. stanou se opět násilníky, je široce rozšířen zejména v literatuře zabývající se zneužíváním dětí (Gelles 1980). Sociologové Kaufman a Ziegler (1987) testovali tuto hypotézu a došli k odhadu míry intergeneračního přenosu cca 30 % (s tolerancí plus minus 5 %). Egeland a kol. zkoumali kontinuitu, resp. diskontinuitu násilí v longitudinální studii týkající se zneužívání dětí matkami (Egeland et al. 1987). Potvrdili korelaci násilného chování v dospělosti s vlastní zkušeností zneužívání v dětství a dále zjistili, že ty matky, které byly v dětství zneužívány, méně často užívaly v dospělosti násilí vzhledem ke svým vlastním dětem, pokud měly emocionální podporu rodičů, partnera nebo přátel. Navíc, tato skupina (matky, které neopakovaly násilné vzorce chování) byla z hlediska sociálně-ekonomického postavení častěji popisována jako střední třída či „upwardly mobile“, což naznačuje, že měly k dispozici nebo byly schopny získat určité zdroje, které matky zneužívající své děti neměly.

Z dosavadních studií zkoumajících násilí mezi partnery vyplývá, že i když násilná zkušenost z vlastní orientační rodiny pozitivně koreluje s pozdějším násilným chováním ke své partnerce či partnerovi, nelze tuto zkušenost vnímat jako rozhodující determinující faktor. Vzniku násilí předchází podle R. Gellese celý komplex sociálních a psychologických procesů (Gelles 2003: 851).

Genderová nerovnost

Jedním z rizikových faktorů při vzniku a rozvoji násilí na ženách je genderová nerovnost. Individuální, agregovaná i srovnávací data mezi kulturami ukazují, že čím větší je stupeň genderové nerovnosti v partnerském vztahu, ve skupině či ve společnosti, tím vyšší jsou míry násilí na ženách (Walklate 2001; Browne, Williams 1993; Levinson 1989; Straus et al. 1980). Genderová perspektiva v souvislosti s násilím v partnerském vztahu je podrobněji rozebrána v kapitole 1.4.

Výskyt jiných forem násilí

„Násilí implikuje násilí“ – resp. výskyt násilí v jednom typu vztahu umocňuje pravděpodobnost výskytu násilí v jiných sociálních vztazích (Gelles 2003: 852). Podle toho děti, které jsou doma svědky násilí mezi svými rodiči, mají vyšší pravděpodobnost zkušeností s násilím např. ve škole (v roli agresora či naopak oběti) než děti, které svědky domácího násilí nejsou. Stejně tak jsou svědkové násilí mezi rodiči častěji agresivní ke svým sourozencům a později ke svým rodičům (Straus et al. 1980).

1.7 Historie výzkumů domácího násilí v České republice

Jak bylo zmiňováno v úvodu, oblast násilí v rodině byla v české sociologii až donedávna opomíjena – následující výzkumy tak u nás patří vůbec k prvním pokusům tuto problematiku uchopit a reflektovat ze sociologických pozic.

V květnu 1999 provedla agentura UNIVERSITAS v rámci grantu MV ČR průzkum „**Bezpečnostní rizika 1999**“, který se v hlavní části týkal bezpečnostní situace v České republice, problematiky trestných činů, kriminality a násilí. Část tohoto průzkumu a dále přiložená samostatná anketa přitom byly speciálně věnovány problematice domácího násilí.

Výzkum byl orientován především na následující body:

- podoby a četnost fyzických napadení či fyzického nátlaku v rámci manželského (popř. partnerského) vztahu, a to jak ze strany dotázaného, tak ze strany jeho (jejího) partnera(ky),
- podoby a četnost trestání dětí v rodinách včetně zkoumání „přenosu“ modelu výchovy z generace na generaci (model výchovy jakožto „dědictví“ orientační rodiny respondenta),
- postoje společnosti k problematice násilí uvnitř rodiny: společenské vědomí v souvislosti s intenzitou a podobami domácího násilí, včetně fyzických trestů dětí: jak různé podoby fyzických útoků společnost vnímá a jak mezi nimi diferencuje?
- nejčastější příčiny vedoucí k fyzickému napadení manžela(ky) či partnera(ky),
- nejčastější důvody trestání dětí,
- postižení základních tendencí v problematice psychického týrání či psychického nátlaku uvnitř rodiny.

Průzkum byl realizován metodou standardizovaných rozhovorů v květnu 1999 na celém území České republiky. Dotázáno bylo celkem 1 361 respondentů starších 14 let (od 15 let včetně), přičemž použité kvóty (věk, pohlaví, vzdělání, ekonomická aktivita) zajistily reprezentativitu výběrového souboru.

Samostatná anketa týkající se specifického tématu domácího násilí byla přiložena ke standardizovanému dotazníku a probíhala tak paralelně s průzkumem. Respondenti sami vyplňovali cca 25 otázek na odděleném listu, výsledky anketního šetření byly zpracovávány samostatně. Z celkového počtu původně oslovených respondentů (1 361) se ankety zúčastnilo 900, tzn. celková návratnost činila 66 %.

Ačkoli anketní soubor respondentů nezajišťuje plnou reprezentativitu výsledků, představuje bázi pro velmi solidní odhady některých trendů.

K některým výsledkům výzkumu „Bezpečnostní rizika 1999“

Na základě výsledků šetření tak lze odhadnout, že s alespoň některou ze zmiňovaných forem fyzických útoků má v České republice zkušenost přibližně třetina obyvatel, přičemž ženy se stávaly obětí násilných útoků častěji než muži.²⁹ Vedle toho celkem 13 % žen a necelých 5 % mužů přímo odpovědělo, že byli v průběhu svého života fyzicky napadeni svým (současným či bývalým) partnerem či partnerkou.

Do výzkumu byly zahrnuty rovněž položky týkající se psychických forem vydírání: cca 18 % žen uvedlo zkušenost se „záměrným a systematickým odepíráním finančních prostředků na domácnost“, vydírání ve formě „hrozeb rozvodem či rozchodem“ se týkalo 20 % dotázaných žen. Se „soustavným srážením sebedůvěry nebo slovním ponižováním“ se ze strany otce setkala 43 % mužů a 34 % žen, ze strany manžela či partnera (resp. manželky či partnerky) 22 % mužů a 25 % žen.

Na tento výzkum navázal v roce 2001 další, přičemž i tentokrát byla problematika násilí v rodině zahrnuta do širšího projektu. V květnu 2001 byl proveden průzkum „Bezpečnost občanů 2001“ (opět v rámci grantu MV ČR agenturou UNIVERSITAS), který tematicky navazoval na předchozí výzkum v roce 1999. Část tohoto šetření přitom byla, podobně jako v roce 1999, speciálně věnována otázkám z oblasti domácího násilí.

V květnu 2001 bylo v rámci zmíněného průzkumu dotázáno metodou standardizovaných rozhovorů na celém území České republiky 1 418 respondentů starších 14 let.

Oblast zkoumání domácího násilí se ve výzkumu v roce 2001 koncentrovala zejména okolo následujících okruhů:

- obavy z agresivního chování partnera/ky,
- postoje k institucionálním formám řešení případů násilí v rodině (zákroky policie),
- zkušenosti s různými formami agresivního chování ze strany partnera – návaznost na rok 1999,
- bezprostřední reakce napadených.

Závěrečné zprávy z obou výzkumů byly předány na MV ČR spolu s výstupy z grantu a jsou k dispozici rovněž u autorky.

V této souvislosti je třeba zmínit rovněž reprezentativní **výzkum pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s., který v roce 2001 provedla agentura STEM.**

Výzkum proběhl v březnu 2001, dotázáno bylo 1 724 respondentů starších 15 let metodou standardizovaných rozhovorů „face to face“ (kvótní výběr podle pohlaví, věku, vzdělání, regionu a velikostního pásma bydliště).

²⁹ I když přesnou míru viktimizace manželským partnerem či druhem nelze nikdy přesně zjistit, tyto odhady jsou srovnatelné, i když zpravidla vyšší, i s výsledky průzkumů v některých dalších státech. Např. ve výzkumu „Statistics Canada's 1999 General Social Survey on Victimization“, který proběhl v roce 1999 v Kanadě, 28,5 % žen a 21,9 % mužů uvedlo, že mají zkušenost s fyzickým násilím ze strany manžela či partnera (Johnson, Bunge, 2000). Ve Velké Británii v roce 1999 („The British Crime Survey“) to bylo 26 % žen a 17,3 % mužů (Mirrlees-Black, 1999) a v USA v tom samém roce („The 1996 National Violence Against Women Survey“) 21 % žen a 7,3 % mužů (Tjaden, Thoennes, 2000).

K některým výsledkům výzkumu „Bezpečnost občanů 2001“

Zajímavá zjištění přinesla část týkající se obav dotazovaných z (potencionální) agresivity vlastního partnera/ky. Z těch, co odpověděli, se k nějakým formám obav přiznává 9 % mužů a celých 17 % žen (v těchto podílech jsou zahrnuti i ti, kteří odpověděli variantou „nevím“ (3 % u mužů a 5 % u žen). Na první pohled jsou patrně větší obavy z (možných) útoků partnera na straně žen – tato skutečnost koresponduje se skutečností, že v naprosté většině případů je obětí domácího násilí žena (popř. žena a děti).³⁰

S tím souvisí také postoj k zásahům policie v případech násilí v rodině: jednoznačně kladně se k zásahům policie v případech napadení mezi partnery staví 23 % mužů, ale již 30 % žen. Vyšší podíl žen přiklánějících se k zákrokům policie opět poukazuje na obecně větší pravděpodobnost stát se obětí agresivity či násilí ze strany vlastního partnera – jedná se přitom o subjektivně vnímanou možnost jak reálnou, tak potencionální.

Obsahové zaměření výzkumu:

- 1) Povědomí o domácím násilí
  - znalost pojmu „domácí násilí“,
  - představy o pojmu „domácí násilí“,
  - informovanost o způsobech reakce na domácí násilí (DN) a o možnostech pomoci,
  - představy o výskytu DN a o jeho obětech.
- 2) Postoje k domácímu násilí
  - postoje k DN jako společenskému jevu,
  - násilí vůči blízkému člověku versus násilí vůči blízké osobě,
  - DN jako trestný čin,
  - příčiny DN,
  - četnost výskytu DN v ČR,
  - DN jako privátní a společenský problém,
  - schopnost rodiny vyrovnávat se s DN,
  - role státu a okolí (příbuzní, sousedé, lékař, policie atd.),
  - osobní ochota a schopnost pomoci.
- 3) Zkušenost s domácím násilím mezi partnery,
  - přímá (osobní) a zprostředkovaná (z doslechu) zkušenost s DN,
  - ochota vypovídat o zkušenostech s DN,
  - charakter přímé a zprostředkované zkušenosti s DN,
  - podoby násilí mezi partnery,
  - přítomnost dětí jako svědků DN,
  - účinnost zdrojů pomoci poskytnutých obětem DN (policie, lékaři, psychologové, příbuzní a známí atd.).

Podrobnější informace o tomto výzkumu – viz webové stránky Ministerstva vnitra (www.mvcr.cz/nasili/desatero.html).

³⁰ Cca v 95 % případů; ženy mají cca 10krát vyšší pravděpodobnost stát se obětí domácího násilí ze strany partnera než muži (viz Gelles 1998).

2. Mezinárodní výzkum násilí na ženách („International Violence Against Women Survey“)

2.1 Východiska, cíle, metodologie a objekt výzkumu

Hlavním cílem **Mezinárodního výzkumu násilí na ženách** (International Violence Against Women Survey, dále IVAWS) bylo získání kvalitních a spolehlivých informací v problematice násilí na ženách ve více než 20 zemích světa. Koncepce projektu je společným dílem UNICRI (United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute), HEUNI (European Institute for Crime Prevention and Control) a Statistics Canada. UNICRI a HEUNI jsou členy sítě United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme. Projekt je koordinován prostřednictvím realizačního týmu (International Project Team), jehož členy jsou zástupci výše zmíněných tří organizací.

Seznam zemí, které se účastní Mezinárodního výzkumu násilí na ženách:

Vyspělé země: Kanada, Finsko, Dánsko, Itálie, Švýcarsko, Nizozemí

Střední a Východní Evropa: Estonsko, Polsko, Maďarsko, Ukrajina

Střední Amerika: Trinidad

Latinská Amerika: Argentina, Kostarika, Paraguay, Uruguay

Asie: Indonésie, Pákistán, Kazachstán, Filipíny, Bangladéš, Čína

Afrika: Jihoafrická republika

Účast České republiky na tomto mezinárodním výzkumu je zajištěna prostřednictvím přiděleného grantu GA ČR na rok 2003 až 2004, institucionálně jsou řešiteli grantu Filozofická fakulta UK a Sociologický ústav AV ČR.

Vzhledem k absenci mezinárodně srovnatelných dat je tento výzkum prvním mezinárodním projektem ve sledované oblasti.

Hlavní cíle výzkumu byly následující:

- stanovit úroveň viktimizace žen v různých zemích a vytvořit základ pro pravidelné viktimizační výzkumy v oblasti násilí v rodině,
- podpořit výzkum v oblasti násilí na ženách v různých státech světa, zejména v rozvojových zemích,
- zvýšit povědomí o domácím násilí jakožto existujícím sociálním problému,
- poskytnout bázi pro případná legislativní opatření na národní úrovni, zejména v oblasti ochrany obětí, a poskytnout doporučení pro prevenci domácího násilí.

Je důležité zmínit, že šetření nezahrnovalo pouze standardní zjišťování incidence a frekvence aktů násilí, ale směřovalo rovněž k postižení postojevých orientací a názorového klimatu v otázkách patřících do širšího sociálního a kulturního kontextu.

Metodické přístupy

Metodologie projektu se částečně opírá o Mezinárodní výzkum viktimizace (International Crime Victim Survey, ICVS), který je úspěšně realizován ve více než 65 zemích světa. I když součástí výzkumů ICVS původně byla i oblast domácího násilí, vzhledem k vysoké míře citlivosti tématu výsledky neodpovídaly skutečnosti (frekvence násilných aktů je ve skutečnosti podstatně vyšší, než jak vyplynulo z výsledků průzkumu), čímž se zvýraznila potřeba specifických metodologických nástrojů při zkoumání oblasti domácího násilí. Na základě těchto skutečností byla připravena koncepce samostatného projektu speciálně zaměřeného na problematiku násilí na ženách.

Vzhledem k mezinárodnímu zařazení projektu je metodologie výzkumu společná pro všechny účastníky se země. Metodika volně vychází z mezinárodního průzkumu ICVS (International Crime Victim Survey).

Data byla pořízena na reprezentativním souboru **dospělé populace žen starších 18 let**, velikost výběrového vzorku činí **1 980 respondentek**. Sběr dat proběhl v květnu až říjnu 2002. Při konstrukci výběrového souboru byl uplatněn dvoustupňový náhodný výběr:

- 1) náhodný výběr domácností
- 2) výběr respondentky pomocí „birthday rule“ (žena žijící v dané domácnosti, která má nejdříve narozeniny)

Vzhledem k citlivosti daného tématu byly tazatelkami pouze ženy. Terénnímu šetření předcházelo školení tazatelek speciálně zaměřené na specifika problematiky násilí na ženách (viz kapitolu 2.1.2).

Obsahové zaměření výzkumu bylo následující:

- Zjištění incidence násilí na ženách, typy násilných aktů včetně sexuálního násilí a jejich frekvence. Měřili jsme viktimizaci žen během posledního roku, 5 let a během celého života a rozlišovali jsme mezi:
  - násilím ze strany partnera (současný, bývalý manžel / partner / přítel)
  - násilím ze strany jiného muže než partnera (kamarád, známý, příbuzný, cizí muž apod.).
- Výskyt a frekvence psychických forem násilí na ženách (ponižování, vyhrožování, omezování kontaktů s vnějším světem)
- Ostatní charakteristiky pojící se k násilí: fyzická zranění, nutnost lékařského ošetření, alkohol, drogy
- Postoje a vnímání obětí násilí vztahující se k násilným incidentům („Jak vážná tato situace tehdy pro Vás byla?“ „Považovala jste incident za trestný čin, porušení práva nebo něco, co se prostě stává?“)
- Ohlášení na policii a práce policie (nahlásila x nenahlásila), důvody vedoucí k neohlášení na policii, spokojenost, resp. nespokojenost s prací policie
- Viktimizace a zkušenosti s násilím v dětství (do 16 let věku) ve výchozí rodině – jak u respondentky, tak u jejího partnera

Je samozřejmostí, že byly sledovány rovněž základní demografické a statusové charakteristiky respondentek jakožto možné koreláty viktimizace (věk, úroveň dosaženého vzdělání, socioekonomické postavení, příjem apod.).

2.1.1 Objekt výzkumu: základní charakteristiky výběrového souboru respondentek

Základní sociodemografické charakteristiky

	Věk		Národnost		
	abs.	%	abs.	%	
18–24	331	16,7	Česká	1893	95,6
25–29	265	13,4	Slovenská	44	2,2
30–34	227	11,5	Německá	1	0,1
35–39	214	10,8	Polská	11	0,6
40–44	215	10,9	Ruská	6	0,3
45–49	197	9,9	Romská	13	0,7
50–54	182	9,2	Jiná	12	0,6
55–59	116	5,9			
60–64	107	5,4			
65+	125	6,3			
Neodpověděla	1	0,1			
Celkem	1980	100,0	Celkem	1980	100,0
			Socioekonomické postavení		
				abs.	%
			Zaměstnaná	1042	52,6
			Nezaměstnaná	100	5,1
			Podnikatelka	124	6,3
			V domácnosti	58	2,9
			Studující	202	10,2
			V důchodu	279	14,1
			Na mateřské dovolené	162	8,2
			Jiné	13	0,7
			Celkem	1980	100,0
			Příjmová situace:		
			čistý měsíční příjem domácnosti		
				abs.	%
			Méně než 6 500 Kč	66	3,3
			6 501–10 000 Kč	192	9,7
			10 001–14 000 Kč	300	15,2
			14 001–20 000 Kč	461	23,3
			20 001–35 000 Kč	571	28,8
			35 001–50 000 Kč	176	8,9
			Více než 50 000 Kč	43	2,2
			Neví	57	2,9
			Neodpověděla	114	5,8
			Celkem	1980	100,0

2. Mezinárodní výzkum násilí na ženách („International Violence Against Women Survey“)

	Velikost místa bydliště abs.	%
Do 5 000 obyv.	424	21,4
5 000 až 20 000 obyv.	218	11,0
20 000 až 100 000 obyv.	680	34,3
Více než 100 000 obyv.	658	33,2
Celkem	1980	100,0

Život s partnerem

*Žijete v současné době se svým manželem
ve společné domácnosti?
– pouze vdané ženy*

	abs.	%
Ano	1024	96,2
Ne	41	3,8
Celkem	1065	100,0

*Máte v současné době stálého partnera / přítele,
se kterým žijete ve společné domácnosti,
ale nejste manželé?
– pouze svobodné, rozvedené, vdovy
a vdané ženy nežijící s manželem
ve společné domácnosti*

	abs.	%
Ano	234	24,5
Ne	722	75,5
Celkem	956	100,0

*Máte v současné době stálého partnera / přítele,
se kterým nežijete ve společné domácnosti?
– pouze svobodné, rozvedené nebo vdovy*

	abs.	%
Ano	242	33,5
Ne	460	63,7
Neodpověděla	20	2,8
Celkem	722	100,0

*Vezmete-li v úvahu všechny své předchozí
partnerské vztahy, tzn. vyjma současného,
můžete říci, zda jste někdy dříve ve svém životě:*

	abs.	%
Byla vdaná?	556	28,1
Žila s partnerem/přítelem ve společné domácnosti?	375	18,9
Měla stálého partnera/přítele, aniž byste s ním sdílela spol. domácnost?	806	40,7
Žádný předchozí partnerský vztah	706	35,7

N=1980

Zaměstnání a vlastní příjmy

Máte v současné době placené zaměstnání?

	abs.	%
Ano, doma	118	6,0
Ano, mimo domov	981	49,5
Ano, jak doma, tak mimo domov	109	5,5
Ne	772	39,0
Celkem	1980	100,0

*Máte v současné době nějaké jiné vlastní příjmy
(soc. dávky, přídavky na děti, renty...)?
– jen ty, které nemají placené zaměstnání*

	abs.	%
Ano	575	74,5
Ne	197	25,5
Celkem	772	100,0

Rozhodujete Vy sama o všech, nebo alespoň o části peněz, které Vy sama vyděláváte, resp. získáváte z jiných zdrojů?
– vyjma těch, které nemají placené zaměstnání ani jiné vlastní příjmy

	abs.	%
1 Ano	1633	91,6
2 Ne	105	5,9
Neodpověděla	45	2,5
Celkem	1783	100,0

Ostatní charakteristiky

Můžete, prosím, uvést, jaký je Váš vztah k Bohu a k náboženství?

	abs.	%
Jsem věřící/věřím v Boha	531	26,8
Nevěřím v Boha, ale věřím, že existuje nějaký duch, životní síla nebo osud	727	36,7
Opravdu nevím, co si myslet	297	15,0
Jsem ateistka: nemyslím si, že existuje nějaký Bůh, duch nebo životní síla	425	21,5
Celkem	1980	100,0

Bez ohledu na to, zda a k jakému náboženství se hlásíte, jak často chodíte do kostela? (vyjma svateb, pohřbů apod.)

	abs.	%
Častěji než jednou týdně	62	3,1
Jednou týdně	159	8,0
Asi jednou za měsíc	159	8,0
Jen o svátcích	516	26,1
Jednou za rok	350	17,7
(Prakticky) nikdy	734	37,1
Celkem	1980	100,0

Jak často vypijete tak velké množství alkoholu, že se opijete?

	abs.	%
Nikdy nebo jen výjimečně	876	44,2
Několikrát do roka	509	25,7
Několikrát do měsíce	125	6,3
Jednou až dvakrát do týdne	33	1,7
Každý den nebo téměř každý den	7	0,4
Alkohol nepiji vůbec nebo jen výjimečně	395	19,9
Jiná odpověď	35	1,8
Celkem	1980	100,0

2.1.2 K metodologii školení tazatelek

Marcela Linková

V rámci projektu IVAWS (International Violence Against Woman Survey) proběhla školení tazatelek v Praze, Brně a Zlíně. Vzhledem k tomu, že se projekt zaměřil na zkoumání násilí na ženách, a respondentky byly tudíž ženy, dotazování prováděly opět pouze ženy, neboť z hlediska metodologie výzkumu bylo klíčové zajistit důvěryhodné prostředí pro průběh dotazování.

Vzhledem k tomu, že se výzkum dotýká velmi citlivého tématu zkušenosti s násilím, považovaly jsme školení tazatelek za velmi důležité. Rozhovor byl náročný nejen pro respondentky, ale i pro tazatelky. Aby sběr dat proběhl úspěšně, bylo důležité, aby se tazatelky nejen nebály klást velice osobní otázky, ale aby zvládly i případné emoční reakce ze strany těch respondentek, které se setkaly s jakoukoliv formou intimního násilí v rodině. Jak se uvádí v manuálu, které mezinárodní koordinační tým připravil v rámci projektu, výzkum je často první příležitostí, kdy se ženy se svým zážitkem, ať současným nebo minulým, někomu svěří.

Cílem školení bylo:

- seznámit tazatelky s problematikou domácího násilí;
- osvětlit mýty a stereotypy týkající se domácího násilí a interaktivní formou pracovat na jejich odstranění v případě, že se mezi tazatelkami projeví;
- připravit tazatelky na potenciální problematické momenty (např. emocionální reakci ze strany respondentky v průběhu rozhovoru či návrat partnera do domácnosti v průběhu rozhovoru) a seznámit je s bezpečnostními riziky a strategiemi na zajištění bezpečnosti tazatelek i respondentek;
- poskytnout tazatelkám informace o službách pro týrané ženy v daném regionu (kontakty na azylové domy, linky důvěry, terapeutické služby atd.);
- poskytnout tazatelkám informace o tom, jak zacházet s emocionálním stresem, který může v průběhu dotazování vznikat, a o telefonní lince, na kterou se mohly obrátit v případě, že by samy potřebovaly terapeutickou pomoc.

Školení mělo sloužit také k tomu, aby se tazatelky seznámily s problematikou domácího násilí. Tato oblast je stále opředená mnoha mýty, které mohou znesnadnit průběh rozhovoru. Pochopení toho, že se jedná o komplikovaný sociální problém, mohlo pomoci zvýšit zaujetí na vedení rozhovorů. Další důležitou součástí školení byla právě práce s možnými komplikacemi, které se mohou v průběhu rozhovoru objevit. Jednalo se jednak o celkové zvládnutí kontextu rozhovoru (např. v místnosti se objeví partner respondentky, která zažívá násilí ve vztahu, atp.), tak o silné emocionální reakce, které by měly tazatelky umět profesionálně zvládnout.

Manuál navrhuje zavedení „krizového“ telefonu pro tazatelky, na který by se mohly v případě pocitu nezvládnutí či selhání při rozhovoru obrátit, a dále navrhuje debriefingová setkání tazatelek v průběhu sběru rozhovorů, kde by tazatelky měly možnost hovořit o problémech, se kterými se setkaly při sběru rozhovorů. Tato setkání měla pomoci minimalizovat stres a být dalším faktorem, který zvýší úspěšnost sběru dat. Zavedení krizového telefonu a debriefingové setkání asi v půli sběru dat jsme považovaly za důležitou součást vedení výzkumu. Koordinátor projektu se nakonec rozhodl, že se debriefingová setkání nebudou konat, a bylo zvoleno pouze řešení pomocí telefonické krizové linky, neboť pro debriefingová setkání nebylo dle vedoucího projektu opodstatnění.

Struktura školení:

teoretická část

- co je domácí násilí a proč se výzkum dělá,
- dopady násilí na oběť,
- mýty o domácím násilí,
- kde a jak mýty vznikají,
- jakým způsobem mohou tyto mýty ovlivnit týrané ženy,

etické zřetele ve výzkumu

- bezpečnost respondentek a tazatelek,
- možné emocionální trauma,
- otázky důvěry a diskrétnosti.

Školení ukázala, že citlivost mezi ženami na problematiku násilí je poměrně silná, a to buď z vlastní zkušenosti partnerského násilí nebo zprostředkovaně na základě zkušeností žen z jejich okolí. Z faktu, že krizovou linku pro tazatelky ani jedna nevyužila z důvodu psychického stresu, se však můžeme dohadovat, že tento stres buď nevznikal, případně že jej tazatelky řešily jiným způsobem, např. hovory se svými kamarádkami atd. V průběhu školení docházelo k situacím, kdy školené tazatelky následně kontaktovaly školitelky a svěřovaly se s vlastními násilnými zkušenostmi či zkušenostmi ze svého okolí. V této fázi docházelo k ujištění tazatelek, že jde o velice zásadní problém a zdůraznění důležitosti jeho řešení. Navíc bylo nutné v jednom případě poskytnout tazatelce okamžitou oporu v souvislosti s tím, že si vybavila vlastní násilnou zkušenost. Z rozhovoru bylo patrné, že odborné vedení semináře a následná podpora v ní vyvolala pocit respektu k sobě samé a k problematice domácího násilí, a tím tedy k upevnění pocitu důležitosti konání samotného výzkumu.

Celkově lze říci, že bylo vyškoleny méně tazatelek, než jsme předpokládaly, ovšem ta školení, která proběhla, splnila účel. Navíc se školitelkám potvrdilo, že výzkum bude pravděpodobně prováděn velice kvalitně právě vzhledem k vysoké informovanosti účastnic školení a jejich zainteresovanosti na problematice.

2.2 Incidence a podoby násilí

Následující tři tabulky ukazují podíly žen, které se podle vlastních výpovědí staly alespoň jednou obětí daného druhu násilí, a to jednak během celého svého života (tab. 1), během posledních 12 měsíců (tab. 2) a během posledních 5 let (tab. 3). Násilné útoky pocházely jednak ze strany vlastních partnerů (současný manžel/partner, bývalý manžel/partner, současný přítel, bývalý přítel) – dohromady se jedná o kategorii „v partnerském vztahu“ – jednak ze strany cizích mužů (příbuzný, kamarád/kolega/známý, cizí muž) – tomu odpovídá kategorie „mimo partnerský vztah“. Sledované položky popisující jednotlivé druhy incidentů vycházejí z jednotné mezinárodní metodologie (viz kap. 2.1) a jsou tak pro všechny země společné.

Tabulka 1. Podíl žen, které zažily daný druh násilí alespoň jednou během svého života

	V part. vztahu		Mimo part. vztah		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	466	23,5	264	13,3	670	33,8
Házení věcí nebo úder předmětem	305	15,4	72	3,6	375	18,9
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	450	22,7	206	10,4	639	32,3
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	500	25,3	150	7,6	628	31,7
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	83	4,2	23	1,2	105	5,3
Nůž nebo pistole	59	3,0	36	1,8	96	4,8
Jiné fyzické násilí	67	3,4	52	2,6	118	6,0
Vynucený sexuální styk	140	7,1	69	3,5	206	10,4
Pokus o vynucený sexuální styk	123	6,2	163	8,2	279	14,1
Osahávání	94	4,7	457	23,1	545	27,5
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	14	0,7	15	0,8	32	1,6
Jiné sexuální násilí	7	0,4	23	1,2	31	1,6
Celkem zažilo násilí	746	37,7	737	37,2	1 167	58,9
Celkem žen	1 980		1 980		1 980	

Tabulka 2. Podíl žen, které zažily daný druh násilí alespoň jednou během posledních 12 měsíců

	V part. vztahu		Mimo part. vztah		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	108	5,5	42	2,1	148	7,5
Házení věcí nebo úder předmětem	55	2,8	15	0,8	70	3,5
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	94	4,7	40	2,0	134	6,8
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	90	4,5	25	1,3	115	5,8
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	11	0,6	6	0,3	17	0,9
Nůž nebo pistole	5	0,3	8	0,4	13	0,7
Jiné fyzické násilí	8	0,4	14	0,7	22	1,1
Vynucený sexuální styk	21	1,1	1	0,1	22	1,1
Pokus o vynucený sexuální styk	16	0,8	17	0,9	32	1,6
Osahávání	12	0,6	66	3,3	78	3,9
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	3	0,2	2	0,1	5	0,3
Jiné sexuální násilí	–	–	5	0,3	5	0,3
Celkem zažilo násilí	178	9,0	136	6,9	299	15,1
Celkem žen	1 980		1 980		1 980	

Tabulka 3. Podíl žen, které zažily daný druh násilí alespoň jednou během posledních 5 let

	V part. vztahu		Mimo part. vztah		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	245	12,4	112	5,7	344	17,4
Házení věcí nebo úder předmětem	146	7,4	35	1,8	179	9,0
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	225	11,4	111	5,6	326	16,5
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	250	12,6	63	3,2	309	15,6
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	35	1,8	13	0,7	48	2,4
Nůž nebo pistole	26	1,3	17	0,9	43	2,2
Jiné fyzické násilí	29	1,5	26	1,3	54	2,7
Vynucený sexuální styk	75	3,8	14	0,7	89	4,5
Pokus o vynucený sexuální styk	62	3,1	56	2,8	114	5,8
Osahávání	43	2,2	205	10,4	247	12,5
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	4	0,2	4	0,2	8	0,4
Jiné sexuální násilí	5	0,3	10	0,5	15	0,8
Celkem zažilo násilí	414	20,9	357	18,0	670	33,8
Celkem žen	1 980		1 980		1 980	

Data poukazují na celkově vysoké míry viktimizace žen ze strany mužů, a to jak vlastních partnerů, tak ostatních mužů. Zhruba **38 % žen v České republice zažilo během svého života alespoň některou z uvedených forem násilí ze strany svého partnera** (současného nebo bývalého manžela/přítele) a takřka **shodný podíl žen (37 %) má zkušenosti s násilím ze strany jiného muže, než partnera** (18 % zmínilo kamaráda, známého, 8 % jiného příbuzného, zpravidla otce, a 21 % žen cizího muže). **Celkově zažilo alespoň jednu z forem agrese během svého života 59 % respondentek**, což představuje většinu zkoumané populace žen.

Míry viktimizace během posledních 12 měsíců a během posledních pěti let odrážejí lépe než míry vztahující se k období celého života „skutečné“ či aktuální riziko viktimizace – zejména v případě ročních měr. Tyto údaje vypovídají o vyšší pravděpodobnosti, že se žena stane obětí agrese (ze strany konkrétní kategorie útočníků) během jednoho, resp. pěti let. Roční, resp. pětileté míry jsou logicky výrazně nižší než předešle zmiňované tzv. life-long míry, které jsou do značné míry ovlivněny věkem/generací respondentek. Celková pravděpodobnost, že se žena setká s agresí ze strany muže během jednoho roku, je zhruba 15 %, přičemž šance, že agresorem bude vlastní partner, je mírně vyšší (9 %) než v případě cizího muže (7 %). Vezmeme-li jako referenční delší, ale stále velmi relevantní období pěti let, je celková pravděpodobnost napadení již 34 %, u mužů – partnerů je přitom šance 21 %, u cizích mužů 18 %.

Zmíněná zjištění korespondují s našimi staršími výzkumy z let 1999 a 2001, kdy podíl žen, které zažily násilí ze strany partnera během celého života, činil při obdobné struktuře forem násilných incidentů 35 % (viz kap. 1.7).

Je vidět, že i když se zaměříme na kratší časové období, než jsou poněkud specifické life-long míry, pravděpodobnost viktimizace je stále relativně vysoká, a to – jak je vidět při podrobnějším pohledu – vyšší ze strany vlastních partnerů než ze strany ostatních mužů: dá se říci, že **žena se s větší pravděpodobností stane obětí útoku ze strany vlastního partnera než od cizího muže** – tato teze si však zaslouží podrobnější analýzu podle typů napadení.

Mezi **nejčastěji uváděné typy násilí**, se kterými měly ženy zkušenost, obecně patří vyhrožování fyzickým ublížením, strkání / pevně sevření / kroucení rukou / tahání za vlasy, facka / kopání / kousání / úder pěstí a osahávání – zkušenost s těmito formami útoku během celého života uvedlo v případě prvních tří zmíněných 32 % až 34 % žen, u osahávání 28 % žen. Těžké formy násilí jako škracení / popálení a použití nože nebo pistole, včetně vyhrožování použitím nože, pistole, uvedlo okolo 5 % žen, avšak např. vynucený sexuální styk zmínilo již přes 7 % žen ze strany partnera a 4 % ze strany jiného muže než partnera.

Struktura ročních a pětiletých měr viktimizace podle typů napadení je obdobná jako u celkových life-long měr; pravděpodobnost, že se žena během následujícího roku setká s vyhrožováním fyzickým ublížením, je zhruba osmiprocentní, u strkání / sevření je to 7 %, v případě facky / úderu pěstí 6 % a u osahávání 4 %. V případě pětiletého referenčního období jsou zmíněné šance stát se obětí útoku či násilí ze strany muže, resp. mužů, ještě výrazně vyšší: pohybují se mezi 15 % a 17 % u prvních tří typů, v případě osahávání je to 13 %.

Podíváme-li se na **strukturu incidentů v partnerském vztahu a mimo partnerský vztah**, lze říci, že míry viktimizace ze strany partnera (tzn. manžela, partnera či přítele) jsou ve všech případech vyšší vyjma osahávání, pokusu o vynucený sexuální styk a jiného sexuálního násilí. Pravděpodobnost viktimizace ze strany partnera je výrazně větší jak v případech „lehčích“ forem násilí (vyhrožování, strkání), tak u vážnějších forem napadení (facka, úder pěstí, škracení) a je větší rovněž u vynuceného sexuálního styku. Např. podíl žen, které během posledních pěti let zažily facku / úder pěstí ze strany vlastního partnera, činil 13 %, oproti pouhým 3 % žen, které mají tuto zkušenost od jiného muže, než je partner; u strká-

ní / sevření je šance napadení vlastním partnerem zhruba dvojnásobná oproti cizímu muži. Jedinou položkou, kde míra agrese mimo partnerský vztah výrazně přesahuje pravděpodobnost viktimizace ze strany vlastního manžela / partnera, je zmíněné sexuální osahávání: v případě pětiletých měř viktimizace zhruba pětkrát (10 % mimo partnerský vztah, 2 % v partnerském vztahu).

Z dat tak vyplývá, že násilí na ženách je celkově výrazně více koncentrováno do intimního partnerského vztahu než do situací v rámci vztahů s ostatními muži. S výjimkou sexuálního násilí jsou všechny sledované druhy lehčích i těžších fyzických útoků častější uvnitř partnerského vztahu než tehdy, je-li útočníkem někdo cizí, popř. kamarád či známý. Hlavní podíl násilí ze strany jiných mužů než partnerů pochází od cizích mužů, kamarádů a známých, a jedná se v rozhodující míře o sexuální násilí, zejména osahávání a pokus o vynucený sexuální styk.

Podrobnější pohled na strukturu napadení podle toho, kdo byl agresorem, přináší tabulky 4-5 (během celého života) a 6-7 (během posledních 12 měsíců).

Tabulka 4. Podíl žen, které zažily daný druh násilí alespoň jednou během svého života od partnera

	Současný manžel/partner			Bývalý manžel/partner			Současný přítel			Bývalý přítel		
	abs.	%	% z těch, co odpověděly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co odpověděly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co odpověděly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co odpověděly ¹⁾
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	124	6,3	18,5	259	13,1	38,7	6	0,3	0,9	104	5,3	15,5
Házení věcí nebo úder předmětem	91	4,6	24,3	159	8,0	42,4	4	0,2	1,1	59	3,0	15,7
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	125	6,3	19,6	228	11,5	35,7	6	0,3	0,9	109	5,5	17,1
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	148	7,5	23,6	254	12,8	40,4	11	0,6	1,8	110	5,6	17,5
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	15	0,8	14,3	52	2,6	49,5	-	-	-	17	0,9	16,2
Nůž nebo pistole	13	0,7	13,5	33	1,7	34,4	-	-	-	14	0,7	14,6
Jiné fyzické násilí	22	1,1	18,6	25	1,3	21,2	1	0,1	0,8	20	1,0	16,9
Vynucený sexuální styk	35	1,8	17,0	70	3,5	34,0	-	-	-	38	1,9	18,4
Pokus o vynucený sexuální styk	18	0,9	6,5	69	3,5	24,7	1	0,1	0,4	40	2,0	14,3
Osahávání	15	0,8	2,8	43	2,2	7,9	-	-	-	38	1,9	7,0
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	3	0,2	9,4	8	0,4	25,0	-	-	-	3	0,2	9,4
Jiné sexuální násilí	1	0,1	3,2	2	0,1	6,5	-	-	-	4	0,2	12,9
Celkem zažilo násilí	238	12,0		368	18,6		16	0,8		207	10,5	
Celkem žen	1 980			1 980			1 980			1 980		

¹⁾ Vztahuje se k počtu žen, které alespoň jednou během svého života zažily daný druh násilí.

Tabulka 5. Podíl žen, které zažily daný druh násilí alespoň jednou během svého života od jiného muže než partnera

	Jiný příbuzný			Kamarád, kolega, známý			Cizí muž		
	abs.	%	% z těch, co od- pově- děly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co od- pově- děly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co od- pově- děly ¹⁾
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	71	3,6	10,6	86	4,3	12,8	117	5,9	17,5
Házení věcí nebo úder předmětem	37	1,9	9,9	19	1,0	5,1	16	0,8	4,3
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	49	2,5	7,7	59	3,0	9,2	104	5,3	16,3
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	83	4,2	13,2	38	1,9	6,1	31	1,6	4,9
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	8	0,4	7,6	5	0,3	4,8	10	0,5	9,5
Nůž nebo pistole	8	0,4	8,3	5	0,3	5,2	16	0,8	13,6
Jiné fyzické násilí	11	0,6	9,3	16	0,8	13,6	26	1,3	22,0
Vynucený sexuální styk	5	0,3	2,4	34	1,7	16,5	30	1,5	14,6
Pokus o vynucený sexuální styk	7	0,4	2,5	87	4,4	31,2	79	4,0	28,3
Osahávání	30	1,5	5,5	220	11,1	40,4	248	12,5	45,5
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	-	-	-	6	0,3	18,8	9	0,5	28,1
Jiné sexuální násilí	-	-	-	12	0,6	38,7	12	0,6	38,7
Celkem zažilo násilí	157	7,9		351	17,7		411	20,8	
Celkem žen	1 980			1 980			1 980		

¹⁾ Vztahuje se k počtu žen, které alespoň jednou během svého života zažily daný druh násilí.

Co se týče násilí uvnitř partnerského vztahu během celého života, ženy nejčastěji uváděly, že agresorem byl bývalý manžel (19 % žen), ve 12 % to však byl manžel současný a cca desetina respondentek zmínila bývalého přítele. Při podrobnější analýze pak např. vyplynulo, že facku / úder pěstí zažilo 40 % žen z celkového souboru „napadených“ ze strany bývalého manžela/partnera, 24 % od současného partnera a 18 % od bývalého přítele. Relativně nejvyšší koncentrace agrese do kategorie „bývalý manžel“ naznačuje, že většina žen se poté, co zažijí či zažívají násilí ze strany partnera, rozvede: dá se tak říci, že „rozvod je v těchto situacích řešením“, a že rozvod snižuje riziko viktimizace vlastním partnerem (viz též kap. 2.4.1).

V případech násilí ze strany jiného muže než partnera byl agresorem nejčastěji cizí muž (21 % žen) a kamarád / kolega / známý (18 % žen). Zhruba 8 % respondentek zmínilo zkušenost s napadením ze strany příbuzného.

Tabulky 6 a 7 ukazují podíly napadených žen během posledních 12 měsíců v podrobnějším třídění podle skupin agresorů. Zde již ze všech kategorií útočníků (vlastních partnerů i cizích mužů) výrazně vystupuje pravděpodobnost napadení současným manželem / partnerem, která celkově činí necelých 7 %, následuje šance stát se obětí útoku od cizího muže (necelá 4 %).

Tabulka 6. Podíl žen, které zažily daný druh násilí alespoň jednou během posledních 12 měsíců od partnera

	Současný manžel/partner			Bývalý manžel/partner			Současný přítel			Bývalý přítel		
	abs.	%	% z těch, co odpovíděly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co odpovíděly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co odpovíděly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co odpovíděly ¹⁾
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	79	4,0	11,8	10	0,5	1,5	5	0,3	0,7	15	0,8	2,2
Házení věcí nebo úder předmětem	45	2,3	12,0	4	0,2	1,1	2	0,1	0,5	4	0,2	1,1
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	64	3,2	10,0	6	0,3	0,9	5	0,3	0,8	19	1,0	3,0
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	63	3,2	10,0	8	0,4	1,3	7	0,4	1,1	12	0,6	1,9
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	9	0,6	8,6	2	0,1	1,9	–	–	–	–	–	–
Nůž nebo pistole	4	0,2	4,2	–	–	–	–	–	–	1	0,1	1,0
Jiné fyzické násilí	7	0,4	5,9	–	–	–	–	–	–	1	0,1	0,8
Vynucený sexuální styk	17	0,9	8,3	3	0,2	1,5	–	–	–	1	0,1	0,5
Pokus o vynucený sexuální styk	8	0,4	2,9	3	0,2	1,1	–	–	–	5	0,3	1,8
Osahávání	8	0,4	1,5	2	0,1	0,4	–	–	–	2	0,1	0,4
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	3	0,2	9,4	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Jiné sexuální násilí	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Celkem zažilo násilí	128	6,5		17	0,9		9	0,5		27	1,4	
Celkem žen	1 980			1 980			1 980			1 980		

¹⁾ Vztahuje se k počtu žen, které alespoň jednou během svého života zažily daný druh násilí.

Tabulka 7. Podíl žen, které zažily daný druh násilí alespoň jednou během posledních 12 měsíců od jiného muže než partnera

	Jiný příbuzný			Kamarád, kolega, známý			Cizí muž		
	abs.	%	% z těch, co od- pově- děly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co od- pově- děly ¹⁾	abs.	%	% z těch, co od- pově- děly ¹⁾
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	16	0,8	2,4	3	0,2	0,4	23	1,2	3,4
Házení věcí nebo úder předmětem	9	0,5	2,4	3	0,2	0,8	3	0,2	0,8
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	0,6	1,7	4	0,2	0,6	26	1,3	4,1
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	18	0,9	2,9	3	0,2	0,5	4	0,2	0,6
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	0,1	1,9	2	0,1	1,9	2	0,1	1,9
Nůž nebo pistole	3	0,2	3,1	1	0,1	1,0	4	0,2	4,2
Jiné fyzické násilí	3	0,2	2,5	1	0,1	0,8	10	0,5	8,5
Vynucený sexuální styk	–	–	–	–	–	–	1	0,1	0,5
Pokus o vynucený sexuální styk	1	0,1	0,5	5	0,3	1,8	11	0,6	3,9
Osahávání	3	0,2	0,6	31	1,6	5,7	35	1,8	6,4
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	–	–	–	1	0,1	3,1	1	0,1	3,1
Jiné sexuální násilí	–	–	–	3	0,2	9,7	3	0,2	9,7
Celkem zažilo násilí	29	1,5		45	2,3		71	3,6	
Celkem žen	1 980			1 980			1 980		

¹⁾ Vztahuje se k počtu žen, které alespoň jednou během svého života zažily daný druh násilí.

2.3 Profil násilného incidentu v partnerském vztahu a mimo něj

Předchozí kapitola byla věnována různým formám fyzického a sexuálního násilí na ženách a jejich incidencí v populaci: zajímaly nás celkové podíly žen, které měly v horizontu konkrétních časových období zkušenosti s danými druhy napadení.

Následující oddíl je naproti tomu zaměřen na podrobnější rozbor jakéhosi *typického násilného incidentu* a analýzu jeho profilu: k tomu poslouží výpovědi žen, které z různých úhlů pohledu popisovaly konkrétní incident (pokud byl jeden), resp. *poslední incident* (pokud jich bylo více), který se jim stal.

Následující dvě tabulky ukazují podrobnou strukturu násilného incidentu z hlediska forem fyzické agrese mimo partnerský vztah (tab. 8) a v rámci intimního partnerského vztahu (tab. 9).

2.3.1 Obecný profil incidentu

Tabulka 8. Pokud se zamyslíte nad tímto (posledním) incidentem*, k čemu přesně během něj došlo?

– odpovídaly pouze ženy, které uvedly jakoukoli zkušenost s násilím ze strany jiného muže než partnera

Incident mimo partnerský vztah	abs.	%	% z těch, co zažily násilí (=721)	Neví	Neodpověděla
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	261	13,2	36,2	6	6
Házení věcí nebo úder předmětem	71	3,6	9,8	2	4
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	228	11,5	31,6	5	3
Facka	143	7,2	19,8	5	5
Kopání, kousání	28	1,4	3,9	3	5
Úder pěstí	58	2,9	8,0	3	4
Škracení	25	1,3	3,5	3	3
Pokus o udušení, utopení	9	0,5	1,2	2	4
Popálení, opaření	3	0,2	0,4	1	4
Nůž nebo pistole	32	1,6	4,4	1	2
Jiné fyzické násilí	51	2,6	7,1	12	7
Vynucený sexuální styk	66	3,3	9,2	1	6
Pokus o vynucený sexuální styk	157	7,9	21,8	5	5
Osahávání	376	19,0	52,1	2	5
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	21	1,1	2,9	3	4
Jiné sexuální násilí	21	1,1	2,9	10	4
Celkem zažilo násilí	721	36,4			
Celkem žen	1 980				

* Ženy odpovídaly na detaily týkající se incidentu, o kterém se zmínily v souvislosti s partnerem, popř. v souvislosti s jiným mužem než partnerem. Pokud bylo zkušeností s násilím více, ptali jsme se pouze na *poslední incident*.

Tabulka 9. Pokud se zamyslíte nad tímto (posledním) incidentem*, k čemu přesně během něj došlo?

– odpovídaly pouze ženy, které uvedly jakoukoli zkušenost s násilím ze strany partnera

Incident v partnerském vztahu	abs.	%	% z těch, co zažily násilí (=717)	Neví	Neodpověděla
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	411	20,8	57,3	11	3
Házení věcí nebo úder předmětem	249	12,6	34,7	10	4
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	402	20,3	56,1	10	–
Facka	439	22,2	61,2	7	2
Kopání, kousání	113	5,7	15,8	6	2
Úder pěstí	178	9,0	24,8	6	2
Škracení	61	3,1	8,5	5	2
Pokus o udušení, utopení	32	1,6	4,5	2	2
Popálení, opaření	17	0,9	2,4	2	1
Nůž nebo pistole	38	1,9	5,3	5	1
Jiné fyzické násilí	60	3,0	8,4	26	1
Vynucený sexuální styk	91	4,6	12,7	4	2
Pokus o vynucený sexuální styk	90	4,5	12,6	7	1
Osahávání	95	4,8	13,2	5	1
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	9	0,5	1,3	4	–
Jiné sexuální násilí	15	0,9	2,1	8	–
Celkem zažilo násilí	717	36,2			
Celkem žen	1 980				

* Ženy odpovídaly na detaily týkající se incidentu, o kterém se zmínily v souvislosti s partnerem, popř. v souvislosti s jiným mužem než partnerem. Pokud bylo zkušeností s násilím více, ptali jsme se pouze na *poslední* incident.

Z porovnání profilu násilného incidentu v rámci partnerského vztahu a mimo něj jednoznačně vyplývá, že **agrese směřovaná od manžela / partnera je výrazně tvrdší a nabývá závažnějších forem ve srovnání s násilím ze strany jiných mužů než partnerů**. Více než 60 % žen, které zmínily zkušenost s násilím od partnera, uvedlo jako součást incidentu facku, 56 % strkání / sevření..., 35 % házení věcí či úder předmětem a téměř čtvrtina úder pěstí. V rámci incidentu ze strany manžela či partnera se však relativně často vyskytovaly i těžší formy napadení, jako je škracení (9 % žen) či použití nebo výhrůžka použitím nože nebo pistole (více než 5 % žen). Násilí uvnitř partnerského vztahu současně zahrnuje relativně méně sexuální agrese, než je tomu v případě agrese „zvenčí“, ale stále je ve zmíněném profilu jasně patrná: osahávání, pokus o vynucený sex a vynucený sexuální styk uvedlo jako součást incidentu vždy zhruba 13 % žen.

Profil násilného incidentu ze strany jiného muže než partnera – tedy od cizích mužů, známých, kamarádů či příbuzných – zahrnuje menší intenzitu závažných forem fyzické agrese a naopak více agrese sexuální, než je tomu v případě násilí v rámci partnerského vztahu. Výjimku tvoří položka „vynucený sex“, kde je situace opačná: zažilo jej 9 % žen od jiného muže než partnera, ale 13 % ze strany partnera.

Více než polovina respondentek, které se staly obětí agrese od jiného muže než partnera, uvedla jako součást incidentu osahávání, 36 % vyhrožování fyzickým ublížením, 32 % strkání / sevření... a více než pětina pokus o vynucený sexuální styk. Facku zmínilo 20 % žen; těžší formy napadení (např. úder pěstí, škrce) pak zažilo 8 %, resp. 4 % žen, tedy výrazně méně než v případě napadení partnerem.

Lze shrnout, že analýza obecného profilu typického násilného incidentu potvrzuje zjištěné rozdíly mezi charakterem agrese ze strany intimního partnera a ze strany ostatních mužů, které byly předmětem zkoumání v předchozí části zaměřené na incidenci různých typů násilí. Vyjma osahávání a pokusu o vynucený sex byly všechny formy agrese častější v rámci incidentu uvnitř partnerského vztahu než mimo něj, a to nejvýrazněji v případě facky, házení věcí / úderu předmětem, strkání / sevření... a vyhrožování fyzickým ublížením. Agrese ze strany partnera významně častěji obsahovala rovněž těžší formy napadení, jako je např. úder předmětem a kopání.

Mezi nejčastější **původce násilných incidentů** (tab. 10, 11) mimo partnerský vztah patřili podle výpovědí žen **cizí muži** (uvedlo je 42 % žen), 14 % žen zmínilo známého a 12 % kolegu ze zaměstnání. 8 % žen dále uvedlo jako původce incidentu kamaráda, dalších 8 % příbuzného vyjma otce a syna a více než 7 % respondentek mělo zkušenost s násilím ze strany otce.

Téměř 88 % žen, které zažily agresi mimo partnerský vztah, uvedlo, že útočník byl jeden, 7 % pak zmínilo dva útočníky.

V rámci partnerského vztahu byl původcem incidentu nejčastěji bývalý manžel či partner (ve 47 % případů), zhruba třetina žen však označila jako agresora současného partnera. Bývalý přítel byl původcem incidentu v 17 % případů.

Na tomto místě je zajímavé uvést, že 22 % žen, které zažily násilí ze strany partnera a v současné době s ním již nežijí, uvedlo, že zmíněný partner k nim byl fyzicky agresivní i **poté, co se rozešli**.

Co se týče toho, **kde se násilný incident odehrál**, struktura zastoupení jednotlivých položek je vyrovnanější v případě incidentu mimo partnerský vztah: okolo pětiny všech případů se odehrálo doma (v bytě či domě respondentky nebo jejího partnera), 15 % pak v baru, restauraci či klubu, 13 % na pracovišti a dalších 13 % venku v přírodě. Za zmínku dále stojí, že necelá desetina případů proběhla přímo na ulici.

V případě agrese ze strany partnera naopak nepřekvapí, že velká většina incidentů proběhla doma: více než 86 % případů se událo v domě či bytě respondentky nebo jejího partnera.

Tabulka 10–11. Původci incidentu:

Tabulka 10. Incident mimo partnerský vztah

	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)*
Cizí muž	303	42,0
Známý	102	14,1
Kolega ze zaměstnání	86	11,9
Klient, pacient	3	0,4
Spolužák	34	4,7
Učitel	2	0,3
Lékař	3	0,4
Kamarád	58	8,0
Soused	13	1,8
Otec	53	7,4
Syn	8	1,1
Jiný příbuzný	58	8,0
Někdo jiný, koho zná	46	6,4
Neví	2	0,3
Neodpověděla	9	1,2
Celkem zažilo násilí	721	100,0
Celkem žen	1 980	

Tabulka 11. Incident v partnerském vztahu

	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Současný manžel/partner	238	33,2
Bývalý manžel/partner	338	47,1
Současný přítel	11	1,5
Bývalý přítel	125	17,4
Neodpověděla	5	0,7
Celkem zažilo násilí	717	100,0
Celkem žen	1 980	

* ženy mohly uvést více útočníků, součet tak nečiní 100 %

Tabulka 12. Místo incidentu

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
U ní doma nebo v okolí domu/bytu	128	17,8	531	74,1
U něj doma nebo v okolí domu/bytu	39	5,4	86	12,0
Doma nebo v okolí domu nějaké další osoby	61	8,5	23	3,2
Na ulici	68	9,4	7	1,0
Na parkovišti	7	1,0	–	–
V autě	28	3,9	7	1,0
V zaměstnání, na pracovišti	95	13,2	2	0,3
V baru, restauraci, klubu	107	14,8	19	2,6
Venku v přírodě – v lese, parku...	90	12,5	14	2,0
V nějaké veřejné budově vyjma školy	9	1,2	3	0,4
Ve škole, na koleji	25	3,5	2	0,3
V prostředku veřejné dopravy	52	7,2	1	0,1
Jinde	1	0,1	10	1,4
Neví	–	–	4	0,6
Neodpověděla	11	1,5	8	1,1
Celkem zažilo násilí	721	100,0	717	100,0
Celkem žen	1 980		1 980	

Obrázek o charakteru agrese ze strany partnera versus ostatních mužů zajímavě dokresluje otázka, zda útočník (útočníci) byli v době incidentu pod vlivem alkoholu či drog. Velká část žen – 38 % těch, které zažily násilí mimo partnerský vztah a dokonce více než 50 % respondentek majících zkušenost s agresí ze strany partnera – odpověděla, že útočník byl v době incidentu pod vlivem alkoholu. Tato zjištění potvrzují často přijímanou tezi, že alkohol v mnoha případech funguje jako (ne však nutný!) spouštěč agresivního chování (viz (Gelles, Straus 1988)).

V případě násilí „zvenčí“ nepřekvapí velká část žen (32 %), které si tímto faktem nejsou jisty (u násilí uvnitř partnerského vztahu je to pouze cca desetina žen).

Tabulka 13. Měl v sobě útočník/útočnici drogy nebo alkohol?

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Alkohol	271	37,6	359	50,1
Drogy	7	1,0	5	0,7
Alkohol i drogy	8	1,1	12	1,7
Ani jedno	201	27,9	257	35,8
Neví	230	31,9	77	10,7
Neodpověděla	4	0,6	7	1,0
Celkem zažilo násilí	721	100,0	717	100,0
Celkem žen	1 980		1 980	

Často diskutovaným problémem v souvislosti s násilím mezi partnery je **přítomnost dětí jako svědků násilí**. Mnoha zahraničními studii, sociologickými i psychologickými (viz např. kap. 1.5.5 – „Děti jako svědkové domácího násilí“) je potvrzeno, že přítomnost dětí u násilí mezi jejich rodiči tvoří specifickou formu týrání; neméně závažný je i fakt, že tato zkušenost významně zvyšuje pozdější pravděpodobnost zkušenosti s násilím (jak ve formě agresora, tak oběti) prostřednictvím procesu akceptace vzorců chování v původní rodině (viz též kap. 1.3 a 1.6).

Na základě výsledků z našeho výzkumu potvrdilo **přítomnost dětí jako svědků násilí více než 42 % žen**, které mají zkušenost s agresí ze strany partnera.

Tabulka 14. Stalo se někdy, že Vaše děti byly svědky násilí ze strany Vašeho partnera?

	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Ano/Myslím, že ano	303	42,3
Ne/Myslím, že ne	176	24,5
Nemám děti/V té době se mnou žádné děti nežily	202	28,2
Neví	12	1,7
Neodpověděla	24	3,3
Celkem žen, které zažily násilí	717	100,0
Celkem žen	1 980	

2.3.2 Fyzická zranění, subjektivní pocit ohrožení

Předchozím zjištěním, kdy se ukázalo, že agrese v rámci intimního partnerského vztahu má závažnější a tvrdší charakter než v případě agrese „zvenčí“, odpovídají i závěry plynoucí z rozboru **fyzických zranění žen následkem incidentu** (tab. 15) a **subjektivního pocitu ohrožení** (tab. 16).

Podle vlastních výpovědí utrpěla fyzická zranění necelá třetina respondentek, které mají zkušenost s agresí „zvenčí“, v případě násilí ze strany partnera však kladně odpověděla více než polovina (53 %) žen. Nejvíce frekventované byly lehčí formy zranění, tzn. modřiny, které uvedlo 85 %, resp. 91 % dotázaných žen, zhruba 31 %, resp. 27 %, však zmínilo (i) řezné rány. Závažnější charakter násilí uvnitř partnerského vztahu se promítá do poměrně vysokého podílu žen, které ze strany partnera utrpěly zlomeniny (7 %) a poranění hlavy (7 %). Poměrně častou položku u obou typů incidentů tvoří i „jiná zranění“ (okolo 8 %). V případě násilí ze strany jiného muže než partnera uváděly ženy relativně často poranění v genitální oblasti (8 %).

S otázkou zranění souvisí další poměrně závažné zjištění, že velká část žen – 27 % těch, které zažily agresi „zvenčí“, a téměř shodný podíl žen, kterým se to stalo ze strany vlastního partnera (28 %) – uvedla, že si myslí, že **jejich zranění vyžadovala lékařské ošetření** (bez ohledu na to, zdali se jim ho skutečně dostalo) a dalších 11 %, resp. 13 % si není jisto.

Tabulka 15. Fyzická zranění

	Incident mimo partnerský vztah			Incident v partnerském vztahu		
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	% z těch, co utrpěly zranění (=213)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)	% z těch, co utrpěly zranění (=382)
Modřiny	181	25,1	85,0	348	48,5	91,1
Řezné rány, škrábnutí, popáleniny	65	9,0	30,5	102	14,2	26,7
Zlomeniny	8	1,1	3,8	28	3,9	7,3
Poranění hlavy nebo mozku	7	1,0	3,3	25	3,5	6,5
Zlomený nos	5	0,7	2,3	15	2,1	3,9
Vnitřní zranění	1	0,1	0,5	5	0,7	1,3
Potrat	0	0,0	0,0	5	0,7	1,3
Poranění v genitální oblasti	18	2,5	8,5	15	2,1	3,9
Jiné	18	2,5	8,5	29	4,0	7,6
Neví	9	1,2	4,2	9	1,3	2,4
Neodpověděla	9	1,2	4,2	9	1,3	2,4
Celkem žen, které utrpěly zranění	213	29,5		382	53,3	
Celkem zažilo násilí	721			717		

Tabulka 16. Měla jste během incidentu pocit, že Váš život je v ohrožení?

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Ano	229	31,8	291	40,6
Ne	408	56,6	329	45,9
Neví	76	10,5	88	12,3
Neodpověděla	8	1,1	9	1,3
Celkem zažilo násilí	721	100,0	717	100,0
Celkem žen	1 980		1 980	

Subjektivní pocit ohrožení (tab. 16) může samozřejmě o reálném stavu ohrožení života vypovídat jen málo – zkrslení vlivem silného emocionálního stresu je patrně vysoké. Nicméně, tento druh výpočtu podává důležitou a zajímavou charakteristiku dané situace zejména z toho důvodu, že sblíží sociologickou rovinu zkoumaného problému s neméně důležitou – i když zrovna není hlavním předmětem bádání – rovinou psychologickou (podrobněji se subjektivnímu vnímání incidentu budeme věnovat v následující kapitole).

Výsledky výzkumu ukazují, že 32 % žen, které zažily násilí od jiného muže než partnera, a dokonce 41 % těch, kterým se incident stal ze strany vlastního partnera, uvedlo, že cítily, že během incidentu byl jejich život v ohrožení (další desetina, resp. 12 %, si není jista). To vypovídá o velmi silném emocionálním zatížení, resp. subjektivně vnímané závažnosti násilných útoků ze strany mužů, přičemž ještě výrazněji se tento jev projevuje v případech agrese uvnitř partnerského vztahu.

S tím koresponduje také další zjištění, totiž, že celá čtvrtina (26 %) „obětí“, tzn. v tomto případě žen, které zažily násilí ze strany partnera, se následkem této situace (těchto situací) uchýlila k **alkoholu** či **lékům**. („V těchto případech je poměrně časté, že se ženy uchylují k alkoholu či drogám, aby se s takto obtížnou zkušeností vypořádaly. Stalo se Vám to také?“). V případech násilí „zvenčí“ činil daný podíl 14 %.

2.3.3 Subjektivní vnímání incidentu

Zajímavá zjištění přinesl podrobnější rozbor postojů obětí násilí týkající se toho, **jak ženy, jež zažily násilí, vnímaly násilné incidenty, které se jim staly**. Tabulky 17-18 ukazují subjektivní vnímání vážnosti incidentu, tabulky 19-20 pak míru jeho legislativní závažnosti.

16 % žen z těch, které zažily násilí mimo partnerský vztah, ale až 26 % z těch, které uvedly zkušenost s násilím ze strany partnera, odpovědělo, že daný incident byl pro ně tehdy velmi vážný. „Poměrně vážný“ pak byl pro dalších 33 % respondentek, které zažily agresi od jiného muže než partnera, a pro 43 % těch, které mají zkušenost s agresi od vlastního partnera. Data tak ukazují, že **násilí v rámci intimního partnerského vztahu je ženami vnímáno jako závažnější než v případě násilí ze strany ostatních mužů**.

Tabulka 17. Jak vážná tato situace tehdy pro Vás byla?

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Velmi vážná	115	15,9	184	25,7
Poměrně vážná	234	32,5	308	43,0
Ne příliš vážná	312	43,3	180	25,1
Neví	45	6,2	31	4,3
Neodpověděla	15	2,1	14	2,0
Celkem žen, které zažily násilí	721	100,0	717	100,0
Celkem žen	1 980		1 980	

Tabulka 18 ukazuje podrobněji vnímání vážnosti **jednotlivých typů násilí**, které se během incidentu přihodily. Nepřekvapí, že spolu se závažností agrese stoupá i míra subjektivního hodnocení vážnosti situace (podíly žen, které situaci považovaly za velmi či poměrně vážnou, rostou spolu se závažností napadení). Zároveň se i zde promítají zmiňované rozdíly v hodnocení incidentu: pokud agresorem byl vlastní partner, je vnímán jako vážnější.

Z tabulky však především vyplývá, že subjektivní hodnocení incidentu, zejména nastane-li vně partnerského vztahu, je u žen obecně dosti mírné. I tvrdší formy agrese, jako je úder pěstí, úder předmětem či pokus o vynucený sexuální styk, vnímá jako „ne příliš vážné“ zhruba pětina žen, které zažily incident mimo partnerský vztah, u strkání / sevření... je to 27 % žen a v případě facky až 36 % žen. Osaňování jako součást incidentu hodnotí jako „ne příliš vážné“ dokonce více než polovina respondentek. Tyto vysoké podíly poukazují na značnou míru tolerance k násilí ze strany mužů: lze říci, že velká část žen pokládá agresi ze strany cizích mužů, kamarádů, známých apod. jako „normální“ a subjektivně ne příliš závažnou součást psychosociálních vztahů.

Je-li agresorem vlastní partner, vnímání násilí je, jak bylo zmíněno, celkově více negativní. Přesto však necelá pětina žen, které zažily facku ze strany partnera, daný incident považovala za „ne příliš vážný“, v případě strkání / sevření...a házení / úder předmětem je to 16 % žen.

Tabulka 18. Jak vážná tato situace tehdy pro Vás byla?

– vybrané typy násilí, které respondentky zažily během incidentu; řádková %

	Incident mimo partnerský vztah						Incident v partnerském vztahu					
	Velmi vážná	Po-měrně vážná	Ne příliš vážná	Neví	Neodp.	N	Velmi vážná	Po-měrně vážná	Ne příliš vážná	Neví	Neodp.	N
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	28,7	42,5	20,7	7,3	0,8	261	32,8	48,9	12,2	4,6	1,5	411
Házení věcí nebo úder předmětem	22,5	42,1	21,1	11,3	3,0	71	30,9	46,2	16,1	4,8	2	249
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	26,8	36,4	27,2	7,9	1,7	228	30,8	47,8	16,2	4,5	0,7	402
Facka	27,3	26,6	35,7	9,8	0,6	143	31,9	43,7	18,7	4,3	1,4	439
Úder pěstí	36,2	34,5	17,2	12,1	–	58	46,1	48,9	2,2	2,2	0,6	178
Vynucený sexuální styk	37,9	36,4	4,5	21,2	–	66	42,9	45,1	6,6	5,5	–	91
Pokus o vynucený sexuální styk	18,5	47,8	20,4	12,1	1,2	157	31,1	50,0	12,2	6,7	–	90
Osahávání	10,4	29,5	50,5	8,5	1,1	376	30,5	46,3	14,7	7,4	1,1	95

Vedle subjektivně vnímané vážnosti situace jsme zkoumali rovněž skutečnost, jak ženy hodnotí incident ve smyslu porušení práva: je daný incident trestným činem, porušením práva nebo „něčím, co se občas stává“?

Postoje žen k otázce, zda daný incident považovaly za **trestný čin, porušení práva nebo něco, co se prostě stává**, jsou v případě trestného činu obdobné u násilí v partnerském vztahu i mimo něj. Ve druhé a zejména ve třetí položce („něco, co se stává“) je však vnímání žen stejně jako v předchozím případě týkajícím se vážnosti situace tolerantnější u těch, které byly obětí násilí ze strany cizího muže: 34 % žen, které zažily násilí ze strany partnera, ale již 42 % těch se zkušenostmi s násilím vně partnerského vztahu považovalo daný násilný incident za „něco, co se prostě stává“.

Podrobnější pohled zahrnující typy násilí, které se během incidentu přihodily, na hodnocení incidentu z hlediska jeho legislativní závažnosti ukazuje tabulka 20. Rozdíly mezi incidentem v rámci a mimo partnerský vztah jsou zde méně výrazné než v předchozím případě subjektivního hodnocení vážnosti situace, ale i zde se promítají tolerantnější postoje k násilnému incidentu, dojde-li k němu ze strany jiného muže, než je-li agresorem partner. Nejvýraznější diference v hodnocení jsou patrné v případě osahávání: za něco, co se stává, je považuje 45 % žen ze strany cizího muže, ale jen 22 % respondentek ze strany partnera; obdobné, i když mírnější rozdíly jsou patrné i v případě dalších dvou forem sexuálního násilí, tzn. pokusu o vynucený sex a vynuceného sexuálního styku. Za zmínku dále stojí zjištění, že např. facku považuje za „něco, co se prostě stává“ 30 % žen ze strany partnera a až 35 % žen ze strany jiného muže, než je partner, u úderu pěstí je to 18 % od partnera a 24 % od cizího muže. Dokonce vynucený sex nepovažuje za porušení práva ani trestný čin téměř pětina (!) žen, kterým se to stalo mimo partnerský vztah, a 11 % těch, které jej zažily v rámci partnerského vztahu.

Zejména v případě hodnocení incidentu v rámci partnerského vztahu je dále patrná vysoká nejistota žen v hodnocení toho, zda šlo o trestný čin či nikoli, projevující se ve zvýšených podílech odpovědí „nevím“ v porovnání s předchozím subjektivním vnímáním vážnosti situace. To naznačuje jakousi „nepřipravenost“, nezvyk či neochotu žen uvažovat o násilí – a zejména o násilí ze strany vlastního partnera – v termínech porušení práva, resp. právní závažnosti.

Tabulka 19. Považovala jste tento incident za trestný čin, porušení práva, ale ne trestný čin, nebo spíše za něco, co se prostě stává?

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Trestný čin	149	20,7	146	20,4
Porušení práva, ale ne trestný čin	196	27,2	228	31,8
Něco, co se prostě stává	301	41,7	246	34,3
Neví	55	7,6	78	10,9
Neodpověděla	20	2,8	19	2,6
Celkem žen, které zažily násilí	721	100,0	717	100,0
Celkem žen	1 980		1 980	

Tabulka 20. Považovala jste tento incident za trestný čin, porušení práva, ale ne trestný čin, nebo spíše za něco, co se prostě stává?

– vybrané typy násilí, které respondentky zažily během incidentu; řádková %

	Incident mimo partnerský vztah						Incident v partnerském vztahu					
	Trest. čin	Porušení práva, ale ne tr. čin	Něco, co se stává	Neví	Neodp.	N	Trest. čin	Porušení práva, ale ne tr. čin	Něco, co se stává	Neví	Neodp.	N
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	32,6	29,5	26,1	9,2	2,6	261	27,5	35,8	24,6	10,7	1,4	411
Házení věcí nebo úder předmětem	22,5	29,6	28,2	16,9	2,8	71	28,5	29,3	<u>28,1</u>	11,2	2,9	249
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	28,5	31,1	<u>27,2</u>	10,5	2,7	228	27,4	31,8	<u>28,9</u>	10,2	1,7	402
Facka	27,3	26,6	<u>35,0</u>	9,8	1,3	143	24,6	33,5	<u>29,8</u>	10,5	1,6	439
Úder pěští	37,9	25,9	24,1	12,1	0,0	58	42,7	27,0	18,0	11,8	0,5	178
Vynucený sex. styk	45,5	15,2	19,7	16,7	2,9	66	42,9	25,3	11,0	16,5	4,3	91
Pokus o vynucený sexuální styk	33,1	24,8	<u>26,8</u>	12,1	3,2	157	30,0	36,7	16,7	14,4	2,2	90
Osahávání	18,6	27,1	<u>44,7</u>	7,7	1,9	376	28,4	30,5	22,1	17,9	1,1	95

Předchozí zjištění poukazují na **relativně vysokou toleranci napadených žen v subjektivním hodnocení agresivních projevů chování a násilí ze strany mužů**, a to jak vlastních partnerů, tak – a to ještě výrazněji – ostatních mužů. Existuje velká část žen, které násilný incident, jenž se jim přihodil vně partnerského vztahu, nepovažovaly za příliš vážný, ani když jeho součástí byly relativně tvrdé formy napadení (úder pěští, strkání, úder předmětem, pokus o vynucený sex). V případě agrese uvnitř partnerského vztahu bylo sice vnímání incidentu – zejména u těžších forem násilí – hodnoceno více negativně, přesto však např. facku od partnera vnímá jako ne příliš vážnou cca pětina žen.

Hodnocení právní závažnosti incidentu je pak zejména v případě agrese uvnitř partnerského vztahu nutné charakterizovat v prvé řadě určitým nezvykem žen uvažovat o násilí ze strany vlastního partnera v právním kontextu, což naznačuje vysoké procento respondentek, které nebyly schopny odpovědět. Tolerance je i zde vyšší v případě agrese vně partnerského vztahu; zajímavé přitom je, že rozdíl se nejvíce projevuje u sexuálních forem násilí: za trestný čin či porušení práva je považuje výrazně vyšší podíl žen v rámci partnerského vztahu než ze strany cizích mužů.

2.3.4 Spolupráce s policií

Důležitou dimenzi zkoumané problematiky tvoří spolupráce a spokojenost s prací policie: v zahraničních viktimizáčích výzkumech hraje analýza práce policie podstatnou roli a tato sféra rovněž představuje víceméně samostatnou součást kriminologie vůbec. V našem výzkumu byla práci policie a její reflexi očima žen – obětí násilných incidentů – věnována relativně rozsáhlá část.

Při analýze této oblasti je klíčovým faktorem prostupujícím všechna další zjištění skutečnost, že daný incident ohlásila na policii pouze velmi malá část žen: jen desetina v případech, že se násilí odehrálo vně partnerského vztahu, a ještě menší podíl (8 %) tehdy, jestliže agresorem byl vlastní partner.

Tabulka 21. Ohlásila jste Vy nebo někdo jiný tento incident na policii?

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Ano	72	10,0	59	8,2
Ne	639	88,6	653	91,1
Neodpověděla	10	1,4	5	0,7
Celkem žen, které zažily násilí	721	100,0	717	100,0
Celkem žen	1 980		1 980	

Mezi důvody, proč žena incident na policii neohlásila (tab. 22), dominovala položka „vypořádala jsem se s tím sama / svěčila jsem se jen kamarádce, popř. rodině“, v případě násilí, kde útočníkem nebyl vlastní partner, rovněž „nestálo to za to / nebylo to dost vážné / nikdy před tím se to nestalo“ (42 % žen). Okolo 25 % až 30 % respondentek však uvedlo i důvod „nechtěla jsem, aby to někdo věděl“, „stud, pocit trapnosti / myslela jsem si, že je to moje chyba“ a „myslela jsem si, že by policie stejně nic neudělala“. Je zajímavé, že důvod „myslela jsem si, že by policie stejně nic nezmohla“ se v odpovědích vyskytoval výrazně méně často než předchozí („...policie by nic neudělala“) – jako by mezi ženami převládalo přesvědčení, že policie není ani tak neschopná jako spíše neochotná či nepřipravená „něco udělat“.

V případech násilí ze strany partnera pak vystupuje do popředí i „strach z útočníka / strach ze msty“ (26 % žen) a podstatně častěji než v souvislosti s násilím vně partnerského vztahu se objevuje i související položka „nechtěla jsem, aby byl útočník zadržen“ (15 %). Okolo 5 % až 6 % žen si dokonce myslí, že by jim policie nevěřila.

Tabulka 22. Proč jste incident neohlásila?
– odpovídaly pouze ženy, které incident neohlásily policii

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	%	abs.	%
Vypořádala jsem se s tím sama/Svěřila jsem se kamarádce, popř. rodině	338	52,9	375	57,4
Nestálo to za to/Nebylo to dost vážné/ Nikdy před tím se to nestalo	268	41,9	171	26,2
Myslela jsem si, že by policie stejně nic neudělala	151	23,6	157	24,0
Myslela jsem si, že by policie stejně nic nezmohla	102	16,0	98	15,0
Strach z útočníka/Strach ze msty	118	18,5	172	26,3
Stud, pocit trapnosti/Myslela jsem si, že je to moje chyba	178	27,9	161	24,7
Nechtěla jsem, aby to někdo věděl	184	28,8	218	33,5
Nechtěla jsem, aby byl útočník zadržen	42	6,6	95	14,5
Nevěřili by mi	39	6,1	35	5,4
Je to riziko mého povolání/Součást mé práce	11	1,7	2	0,3
Ohlásila jsem incident jiné organizaci	7	1,1	15	2,3
Jiný důvod	29	4,5	21	3,2
Neví	2	0,3	5	0,8
Neodpověděla	3	0,5	8	1,2
Celkem žen, které incident neohlásily	639	88,6	653	91,1
Celkem žen, které zažily násilí	721		717	

V odpovědích na otázku „Co policie udělala, aby Vám pomohla?“ se ženy víceméně shodují na tom, že „zapsala hlášení“, což uvedlo 58 % těch, které byly napadeny jiným mužem než partnerem, a více než 86 % těch, které byly napadeny partnerem. Ostatní položky (tab. 23) se vyskytovaly již podstatně méně často, obecně se však dá říci, že doporučení odborné pomoci (právní, psychologické) a stejně tak poskytnutí ochrany / zadržení útočníka byly častější v případech násilí v rámci partnerského vztahu: téměř čtvrtina respondentek, které napadl jejich partner, uvedla, že jim byly policií poskytnuty informace o službách odborníků (psycholog, krizová centra) a o právních záležitostech, o něco menší podíl pak uvedl, že policie jim „poskytla ochranu / zadržela útočníka“. V souvislosti s incidentem mimo partnerský vztah byla „podpůrná pomoc“ policie výrazně méně častá, a to zejména v případě doporučení služeb odborníků.

Současně však podstatně větší podíl žen (cca pětina), které byly obětí agrese od partnera, uvedl, že „policie neudělala nic“ ve srovnání s těmi, které napadl cizí muž („jen“ zhruba 10 %).

Tabulka 23. Co policie udělala, aby Vám pomohla?
– odpovídaly pouze ženy, které incident ohlásily policii

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	%	abs.	%
Zapsala hlášení	42	58,3	51	86,4
Doporučila/poskytla mi informace o službách odborníků (psycholog, krizová centra...)	3	4,2	14	23,7
Poskytla mi ochranu/Zadržela útočnicka	11	15,3	13	22,0
Poskytla mi informace o právních záležitostech	2	2,8	14	23,7
Policie nic neudělala	7	9,7	12	20,3
Udělala něco jiného	6	8,3	5	8,5
Neví	1	1,4	–	–
Celkem žen, které incident ohlásily	72	10,0	59	8,2
Celkem žen, které zažily násilí	721		717	

Pouze zhruba ve 40 % případů z těch, kdy ženy ohlásily incident policii, bylo **proti útočnickovi vzneseno obvinění** a z nich opět jen necelá polovina (48 %) vedla **k soudnímu rozsudku**. Struktura odpovědí u násilí vně a uvnitř partnerského vztahu není významně rozdílná.

Vztáhneme-li procento obvinění a „soudních rozsudků“ na celou skupinu žen, které zažily násilí (tzn. 721 od cizího muže a 717 ze strany partnera), lze říci, že pouze ve 3 % (partner), resp. 4 % (cizí muž) případů bylo vzneseno obvinění, a pouze v cca 2 % případů (obě skupiny) vedlo obvinění k soudnímu rozsudku.

Tabulka 24. Bylo proti útočnickovi/útočnickům na základě tohoto incidentu vzneseno obvinění?
– odpovídaly pouze ženy, které incident ohlásily policii

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	%	abs.	%
Ano	29	40,3	23	39,0
Ne	34	47,2	33	55,9
Neví	8	11,1	–	–
Neodpověděla	1	1,4	3	5,1
Celkem žen, které incident ohlásily	72	10,0	59	8,2
Celkem žen, které zažily násilí	721		717	

Tabulka 25. Vedlo obvinění k soudnímu rozsudku? – z počtu obvinění

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	%	abs.	%
Ano	14	48,3	11	47,8
Ne	9	31,8	12	52,2
Soud ještě nerozhodl	4	13,8	–	–
Neví	2	6,9	–	–
Celkem obvinění	29	40,3	23	39,0
Celkem žen, které incident ohlásily	72		59	

Spokojenost s prací policie jako takovou ukazuje tabulka 26. Ukázalo se, že **nespokojenost s policií narůstá, jedná-li se o napadení vlastním partnerem**: velmi nespokojeno bylo s prací policie 14 % žen, které se staly obětí agrese od cizího muže, ale již téměř 34 % respondentek, které napadl vlastní partner. Za zmínku stojí i skutečnost, že podstatný podíl žen, a to zejména v případě násilí vně partnerského vztahu, nebyl schopen odpovědět (vysoké procento odpovědí „neví“ a „neodpověděla“).

Tabulka 26. Do jaké míry jste spokojená s tím, jak se policie s případem vypořádala? – odpovídaly pouze ženy, které incident ohlásily policii

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	%	abs.	%
Velmi spokojená	3	4,2	–	–
Spokojená	24	33,3	18	30,5
Nespokojená	23	31,9	15	25,4
Velmi nespokojená	10	13,9	20	33,9
Neví	5	6,9	2	3,4
Neodpověděla	7	9,7	4	6,8
Celkem žen, které incident ohlásily	72	10,0	59	8,2
Celkem žen, které zažily násilí	721		717	

Mezi názory na to, co policie měla udělat, aby ženám pomohla (tab. 27), dominovaly v případě incidentu v partnerském vztahu činnosti spojené obecně s vyšší důvěrou a podporou („měli brát moji výpověď vážněji / více mi naslouchat / poskytnout mi více podpory“), které zmínilo více než 40 % žen. Jako

druhý nejčastější nedostatek se pak ukázala být rychlost („měli reagovat rychleji“). Téměř třetina respondentek však zmiňovala i potřebu poskytnutí informací o právních záležitostech, doporučení služeb odborníků a také nějakou formu varování agresivního partnera („měli dát útočnickovi výstrahu“).

V případě násilí ze strany cizího muže se jako největší problém ukázala opět rychlost práce policie („měli reagovat rychleji“), kterou uvedlo 33 % respondentek, a dále položka „měli brát moji výpověď vážněji / více mi naslouchat / poskytnout mi více podpory“, již zmínilo 26 % žen.

Tabulka 27. Máte pocit, že policie měla udělat ještě něco jiného, aby Vám pomohla?
– odpovídaly pouze ženy, které incident ohlásily policii

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	%	abs.	%
Měli mě informovat, co se děje	16	22,2	15	25,4
Měli mi poskytnout informace o právních záležitostech	13	18,1	20	33,9
Měli reagovat rychleji	24	33,3	22	37,3
Měli obvinít/uvěznit útočníka	15	20,8	13	22,0
Měli dát útočnickovi výstrahu	14	19,4	19	32,2
Měli brát moji výpověď vážněji/více mi naslouchat /poskytnout mi více podpory/více mi pomoci	19	26,4	24	40,7
Měli zajistit/zadržet útočníka/dát příkaz k zadržení	16	22,2	15	25,4
Měli mi doporučit/odkázat na služby odborníků	4	5,6	19	32,2
Měli mi poskytnout ochranu/pomoci mi opustit dům	6	8,3	13	22,0
Měli mě odvézt do nemocnice/poskytnout lékařskou pomoc	6	8,3	6	10,2
Jiné	5	6,9	2	3,4
Ne, nic	18	25,0	9	15,3
Neví	5	6,9	3	5,1
Celkem žen, které incident ohlásily	72	10,0	59	8,2
Celkem žen, které zažily násilí	721		717	

Lze shrnout, že na základě reflexe očima žen – obětí má práce policie v souvislosti s násilím ze strany mužů poměrně velké rezervy. Podle zjištěných údajů převládá u žen spíše nedůvěra v práci policie, charakteristická zejména nízkým podílem žen, které vůbec násilný čin ohlásí. Vedle hlavních důvodů neohlášení na policii spojených zejména s rizikem sekundární viktimizace žen v průběhu vyšetřování, zejména nastane-li násilí uvnitř rodiny (stud, nechtění, aby o tom někdo věděl, zlehčování incidentu), figuruje jako jeden z často uváděných také nedůvěra v ochotu policie takové případy řešit („myslela jsem, že by policie stejně nic neudělala“), a to v obou druzích násilných útoků (jak vně, tak uvnitř partnerského vztahu).

Pouze menšina žen, které zažily násilí, zmínila, že policie udělala i něco jiného, než jen zapsala hlášení – doporučila služby odborníků, poskytla právní poradenství... Nedostatky v této oblasti jsou ještě více zřejmé, je-li útočníkem cizí muž. S tím koresponduje celkový spíše negativní postoj k práci policie, který lze charakterizovat jako „spíše nespokojený“ – více nespokojeny jsou přitom ženy, které byly obětí útoku ze strany vlastního partnera. Je zajímavé, že poměrně velká část žen nedokázala svůj postoj k práci policie definovat – zda byly spokojeny či nikoli – a to častěji ty, které zažily násilí od cizího muže. Ženy, a to více ty respondentky, které napadl vlastní partner, nejčastěji zdůrazňovaly potřebu celkové větší podpory ze strany policie (brát jejich výpověď vážněji, více naslouchat, více pomoci), jako druhý největší problém vidí to, že policie pracuje příliš pomalu.

Z předchozích zjištění je zřejmá velká neochota žen ohlásit násilný incident policii – ukázalo se však, že obdobná situace platí i v případě různých organizací zaměřených na pomoc obětem násilí (tab. 28). 85 % žen, které zažily násilí v partnerském vztahu, a více než 90 % těch, u kterých byl agresorem cizí muž, nekontaktovalo žádnou takovou organizaci (poradenské služby, manželská poradna, linka důvěry apod.). Ze zmíněného výčtu institucí stojí za zmínku jen manželská poradna, na kterou se obrátilo 7 % respondentek, které byly obětí násilí ze strany partnera, ostatní zařízení nekontaktovalo více než 3 % žen. Tato zjištění poukazují nejen na vysokou míru neochoty žen sdělovat a svěřovat se se zkušenostmi tohoto druhu, ale potažmo také na to, že nejen spolupráce s policií, ale i s ostatními organizacemi státního a neziskového sektoru je v oblasti násilí na ženách stále ještě v počátcích.

Tabulka 28. Kontaktovala jste v souvislosti s incidentem nějakou organizaci zaměřenou na pomoc obětem násilí?

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Azylový dům	3	0,4	5	0,7
Linka důvěry/Krizové centrum	11	1,5	19	2,6
Jiná poradenská služba	2	0,1	15	2,1
Ženské centrum	1	0,1	5	0,7
Manželská poradna	2	0,3	51	7,1
Jiná organizace	16	2,2	15	2,1
Nekontaktovala žádnou organizaci	654	90,7	606	84,5
Neví	8	1,1	1	0,1
Neodpověděla	15	2,1	6	0,8
Celkem zažilo násilí	721	36,4	717	36,2
Celkem žen	1 980		1 980	

Jistý protipól k předchozím zjištěním tvoří struktura odpovědí podle toho, s kým z blízkých osob ženy o násilném incidentu hovořily (tab. 29). Více než polovina žen, které zažily agresi od vlastního partnera, a téměř polovina těch, které byly obětí násilí ze strany cizího muže, hovořila o tom, co se stalo, s kamarádkou, okolo 35 % až 38 % pak s někým z nejbližší rodiny. Zhruba desetina žen se svěřila někomu příbuznému a 11 %, resp. 16 % kolegyni / kolegovi / spolužačce / spolužákovi. O něco vyšší procento respondentek, které o násilném incidentu hovořily s lékařem nebo psychologem / psychiatrem v případě incidentu ze strany partnera, odráží již dříve zmiňovaný obecně závažnější charakter napadení v rámci intimního partnerského vztahu (viz kap. 2.3.1. až 2.3.3).

Lze říci, že zkušenost s násilím je pro ženy takovým druhem zážitku, se kterým se podstatně častěji než profesionálům (policii, manželské poradně, psychologovi, lékaři atd.) svěří někomu z blízkého okruhu přátel či rodiny. Přesto však **velká část žen** – a to by nemělo být opomenuto – **nehovořila o daném incidentu vůbec s nikým**: 23 %, resp. 24 % dotázaných.

Tabulka 29. Hovořila jste o tom, co se stalo, ještě s někým jiným?

	Incident mimo partnerský vztah		Incident v partner. vztahu	
	abs.	% z těch, co zažily násilí (=721)	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
S někým z nejbližší rodiny	254	35,2	276	38,5
S jiným příbuzným	74	10,3	75	10,5
S kamarádem(kou)/ sousedem(kou)	346	48,0	364	50,8
S kolegou / kolegyní/nadřízeným(ou) /spolužákem/spolužačkou	112	15,5	78	10,9
S knězem nebo jiným pracovníkem církve	18	2,5	18	2,5
S lékařem nebo zdravotní sestrou	24	3,3	43	6,0
S psychologem nebo psychiatrem	30	4,2	61	8,5
S někým jiným	17	2,4	14	2,0
S nikým	165	22,9	169	23,6
Neví	16	2,2	17	2,4
Neodpověděla	7	1,0	3	0,4
Celkem žen, které zažily násilí	721	36,4	717	36,2
Celkem žen	1 980		1 980	

Zajímavou tečku za předcházejícím textem věnujícím se v první řadě ženám – obětem násilí – tvoří odpovědi respondentek na otázku, zda jejich partner někdy využil profesionálních terapeutických služeb kvůli svému agresivnímu chování (tab. 30). V západních zemích a zejména v USA mají tyto služby formu speciálních terapeutických skupin (tzv. „peer groups“) a v posledních letech jsou důležitou sou-

částí vládních i nevládních programů věnujících se problematice domácího násilí – a zpravidla dosahují velmi pozitivních výsledků (viz např. Laney, Siskin 2003). U nás je (zatím) „pouze“ možné standardní cestou kontaktovat psychologa, manželskou poradnu, psychiatra apod.: podle výpovědí žen však takto učinilo pouze necelých 8 % partnerů respondentek.

Tabulka 30. Využil někdy Váš partner profesionálních terapeutických služeb (psycholog...) kvůli svému agresivnímu chování ?

	abs.	% z těch, co zažily násilí (=717)
Ano	56	7,8
Ne	589	82,1
Neví	67	9,3
Neodpověděla	5	0,7
Celkem žen, které zažily násilí	717	100,0
Celkem žen	1 980	

2.4 Koreláty viktimizace

Předchozí kapitoly podávající základní faktografický přehled o výsledcích výzkumu se závěrem pokusíme doplnit o stručnou analýzu rizik viktimizace žen z hlediska některých charakteristik obětí a dále v souvislosti s charakteristikami jejich partnerů.

2.4.1 Charakteristiky respondentek

Různé faktory ovlivňující rizika či spolupůsobící při zvýšených rizicích viktimizace byly již v obecné rovině diskutovány v kapitole 1.6. Podívejme se však, jaké závěry se dají učinit na základě výsledků našeho výzkumu.

Tabulky 31 až 43 ukazují podíly žen, které zažily jednotlivé druhy násilí v partnerském vztahu a mimo partnerský vztah *během posledních pěti let* (tzn. pětileté míry viktimizace), podle základních sociodemografických faktorů a dalších charakteristik respondentek. Je nutné v této souvislosti zdůraznit, že příslušné vztahy mezi proměnnými, resp. mezi mírami viktimizace a faktory, jako jsou věk, vzdělání atd., nelze považovat za čistě kauzální: charakterizují souvislost spíše než závislost, tzn. zvýšený, resp. snížený výskyt pravděpodobnosti stát se obětí násilí (ze strany partnera nebo ze strany cizího muže, a to v horizontu 5 let) v určitých přesně definovaných skupinách žen.

Věk

Výsledky výzkumu poukázaly na skutečnost, že **věk žen hraje významnou úlohu zejména v případech násilí ze strany jiného muže než partnera: výrazně zvýšené riziko viktimizace lze v těchto případech nalézt v nejmladších věkových skupinách 18 až 24 a 25 až 29 let.** Ve výsledcích se odráží obecná podoba násilných útoků mimo partnerský vztah, který je v porovnání s násilím ze strany partnera v daleko větší míře sexuální: zvýšené podíly viktimizovaných žen se tak objevují zejména v případech osahávání a pokusu o vynucený sex, kde je riziko viktimizace oproti průměru cca dvojnásobné. Rovněž u většiny typů fyzických útoků, zejména strkání, sevření, tahání za vlasy... a dále vyhrožování fyzickým ublížením je pravděpodobnost zažít násilí ze strany cizího muže výrazně vyšší u žen do 30 let. Pravděpodobnost viktimizace je naopak nejnižší v nejstarších věkových skupinách od 55 let výše, což koresponduje se zjištěními v oblasti výzkumu obětí trestných činů vůbec (pravděpodobnost viktimizace s věkem klesá, viz též kap. 1.6.1)

Naproti tomu **ve zkušenosti žen s násilím v partnerském vztahu hraje věk podstatně menší úlohu:** podíly žen, které zažily násilí od partnera, jsou zde rozloženy rovnoměrněji mezi generace žen, což opět potvrzuje, že násilí v partnerském vztahu se odvíjí od specifických schémat. Nejvíce „exponovaná“ skupina je zde, na rozdíl od agrese mimo partnerský vztah, širší, a patří do ní také o něco starší ženy: nejvyšší podíly žen, které zažily násilí od partnera, jsou ve věku 25 až 44 let. Zkušenost s násilím v posledních 5 letech je naopak nejméně častá mezi nejstaršími generacemi žen (od 55 let výše) – stejně jako v případě násilí mimo partnerský vztah – a také mezi nejmladšími respondentkami ve věku 18–24 let.

Tabulka 31. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech podle věku

Násilí v part. vztahu	Celkem	Věk (sloupcová %)									
		18–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65 +
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	9	14	16	15	<u>20</u>	14	12	8	<u>2</u>	<u>4</u>
Házení věcí nebo úder předmětem	7	<u>5</u>	9	9	8	<u>13</u>	9	5	6	<u>1</u>	<u>2</u>
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	10	<u>18</u>	15	13	14	10	9	8	<u>3</u>	<u>2</u>
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	10	<u>17</u>	<u>22</u>	15	<u>20</u>	10	8	<u>5</u>	<u>2</u>	<u>1</u>
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	1	3	<u>4</u>	2	1	1	1	3	0	2
Nůž nebo pistole	1	1	1	1	3	0	2	2	2	0	1
Jiné fyzické násilí	1	1	2	<u>4</u>	2	0	2	2	0	1	1
Vynucený sexuální styk	4	3	5	6	6	5	4	2	2	<u>0</u>	<u>0</u>
Pokus o vynucený sexuální styk	3	2	<u>7</u>	4	<u>6</u>	5	1	2	1	1	<u>0</u>
Osahávání	2	2	<u>5</u>	3	3	2	1	1	0	0	1
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0	0	0	<u>1</u>	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Počet respondentek	1980	331	265	227	214	215	197	182	116	107	125

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 32. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech podle věku

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Věk (sloupcová %)									
		18–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65 +
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	<u>11</u>	<u>10</u>	5	3	4	<u>2</u>	4	3	<u>1</u>	5
Házení věcí nebo úder předmětem	2	<u>5</u>	2	1	2	1	0	1	2	0	2
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	<u>13</u>	<u>11</u>	5	<u>2</u>	3	<u>2</u>	5	2	<u>0</u>	2
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	<u>10</u>	4	1	2	1	1	2	2	0	2
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0
Nůž nebo pistole	1	<u>2</u>	2	0	1	0	0	0	1	0	1
Jiné fyzické násilí	1	2	2	2	1	1	0	1	1	0	2
Vynucený sexuální styk	1	<u>2</u>	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Pokus o vynucený sexuální styk	3	<u>6</u>	<u>7</u>	3	2	<u>0</u>	<u>1</u>	2	1	0	0
Osahávání	10	<u>21</u>	<u>21</u>	9	7	7	7	<u>5</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>0</u>
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0
Počet respondentek	1980	331	265	227	214	215	197	182	116	107	125

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Rodinný stav

Charakteristiky rodinného stavu do značné míry odrážejí věk respondentek – podle toho tak **nejčastější obětí násilí mimo partnerský vztah byly svobodné ženy**. Významně zvýšené míry viktimizace u této skupiny žen se projevily téměř u všech druhů násilných útoků.

Naproti tomu násilí ze strany intimního partnera zasahuje, jak jsme viděli výše, daleko širší věkovou skupinu žen; stranou zůstávají, podobně jako u viktimizace obecně, pouze nejstarší věkové ročníky žen. Analýza rizik viktimizace podle rodinného stavu žen ukázala, že **významně nejčastěji měly v uplynulých 5 letech zkušenost s násilím v intimním partnerském vztahu rozvedené ženy**, což se projevilo u takřka všech forem násilných útoků. Tato skutečnost nejspíše odráží násilí **bývalých partnerů** respondentek, které se s nimi rozvedly: dá se tak usuzovat na to, že většina žen, které zažijí násilí od svého partnera, se s ním v horizontu několika let rozvede; rozvod tak představuje „řešení“ a snížení rizik stát se obětí násilí (viz též kap. 2.2). Tato teze by si dozajista zasloužila detailnější pozornost a jasnější potvrzení zejména prostřednictvím podrobnějšího studia obětí.

U svobodných a vdaných žen se pravděpodobnost zažít násilí ze strany partnera výrazněji neodlišuje od průměru. Naproti mnohým očekáváním tak nelze říci, že sňatek a život ve společné domácnosti

jednoznačně zvyšuje pravděpodobnost stát se obětí násilí: tou se mohou v partnerském vztahu v takřka stejné míře stát svobodné ženy i vdané ženy.

Nejnižší jsou podíly viktimizovaných žen v souladu s věkovými charakteristikami u vdov.

Tabulka 33. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech podle rodinného stavu

Násilí v part. vztahu	Celkem	Rodinný stav (sloupcová %)				
		Svobodná	Vdaná poprvé	Vdaná opakovaně	Rozvedená	Vdova
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	11	11	12	<u>27</u>	<u>3</u>
Házení věcí nebo úder předmětem	7	<u>5</u>	7	8	<u>16</u>	<u>2</u>
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	12	<u>9</u>	10	<u>24</u>	<u>4</u>
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	12	<u>10</u>	14	<u>28</u>	<u>1</u>
Škrceň, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	1	1	1	<u>5</u>	0
Nůž nebo pistole	1	0	1	1	<u>5</u>	1
Jiné fyzické násilí	1	1	1	2	3	1
Vynucený sexuální styk	4	4	3	5	<u>8</u>	1
Pokus o vynucený sexuální styk	3	4	<u>1</u>	5	<u>10</u>	<u>0</u>
Osahávání	2	3	1	2	<u>5</u>	0
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	0	0	0	1	0	0
Počet respondentek	1980	513	911	154	260	142

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 34. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech podle rodinného stavu

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Rodinný stav (sloupcová %)				
		Svobodná	Vdaná poprvé	Vdaná opakovaně	Rozvedená	Vdova
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	<u>11</u>	<u>3</u>	5	4	5
Házení věcí nebo úder předmětem	2	<u>4</u>	<u>1</u>	1	1	4
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	<u>12</u>	<u>4</u>	4	3	3
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	<u>7</u>	<u>1</u>	3	2	4
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	1	0	1	1	1
Nůž nebo pistole	1	<u>2</u>	0	0	1	1
Jiné fyzické násilí	1	2	1	1	2	1
Vynucený sexuální styk	1	<u>2</u>	0	1	0	0
Pokus o vynucený sexuální styk	3	<u>6</u>	2	2	2	<u>0</u>
Osahávání	10	<u>22</u>	<u>7</u>	6	<u>7</u>	<u>1</u>
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	<u>1</u>	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	1	<u>1</u>	0	0	0	0
Počet respondentek	1980	513	911	154	260	142

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíl mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Vzdělání, socioekonomické postavení, příjem

Asi nejčastěji diskutovanými faktory v souvislosti s problematikou domácího násilí jsou sociální charakteristiky obětí a agresorů, a z nich zejména vzdělání, sociální postavení a příjem. Názory na míru vlivu těchto faktorů a charakter jejich působení při vzniku násilí v rodině jsou přitom často a nesmazatelně ovlivněny přetrvávajícími mýty (viz též kap. 1.6), které jsou však mnohokrát v rozporu s poznatky sociologických výzkumů.

Co se týče **vzdělání**, naše zjištění potvrdila zkušenost některých zahraničních výzkumů, že vzdělání oběti **nehraje v případě násilí ze strany partnera významnou úlohu** (viz např. (Gelles, Straus 1988), u nás např. materiály Nadace ROSA (1997)). Podíly žen, které uvedly zkušenost s násilím v posledních 5 letech, se ve všech vzdělanostních skupinách pohybovaly okolo průměru (tab. 35-36).

Zcela jinak je to již v případě socioekonomického postavení (tab. 37-38): **významně zvýšené riziko**, v některých případech až trojnásobně vzhledem k průměru, **zažít násilí ze strany partnera** v následujících 5 letech mají **nezaměstnané ženy**. Nejnižší podíly obětí násilí v partnerském vztahu lze nalézt, opět v souvislosti s věkem, u respondentek, které jsou v důchodu.

S předchozím zjištěním koreluje analýza rizik viktimizace podle čistého celkového příjmu domácnosti: **zkušenost s násilím je signifikantně nejvíce koncentrována u respondentek, které uvedly celkový čistý měsíční příjem domácnosti od 6,5 do 14 tis. Kč, tzn. ve druhém a třetím nejnižším příjmovém pásmu**. Statisticky významně nižší míry viktimizace lze naopak nalézt ve druhém nejvyšším příjmovém pásmu 20 až 35 tis. Kč na domácnost.

V případě násilí mimo partnerský vztah hrají sociální charakteristiky odlišnou, a také podstatně méně jednoznačnou úlohu. Co se týče vzdělání, o něco vyšší pravděpodobnost stát se obětí násilí ze strany jiného muže než partnera mají ženy se základním vzděláním; to platí zejména u facky, kopání, úderu pěstí a házení věcí, úderu předmětem. **Tato skutečnost však odráží věkové charakteristiky**: velký podíl žen se základním vzděláním lze nalézt v nejmladší věkové kategorii 18 – 24 let, která je zároveň jednou ze dvou věkových skupin nejvíce ohrožených viktimizací. Ve středních a starších věkových skupinách se vliv vzdělání na pravděpodobnost stát se obětí agrese neprokázal.

Socioekonomické postavení se v rizicích viktimizace mimo partnerský vztah neprojevalo jako významný faktor, vyjma výrazně zvýšené pravděpodobnosti zkušenosti s násilím u studujících respondentek – opět se zde odráží zvýšená koncentrace rizik do mladšího věku žen.

Ani celkový čistý příjem domácnosti nepředstavuje na rozdíl od násilí v partnerském vztahu významný faktor. Určité zvýšené riziko stát se obětí násilí se objevuje ve druhé nejnižší příjmové kategorii (avšak pouze v případě vyhrožování a házení věcí, úderu předmětem), sporadicky však i ve středních kategoriích příjmu. Na jasnou souvislost mezi touto charakteristikou a pravděpodobností zažít násilí ze strany jiného muže než partnera se tak nedá usuzovat.

Tabulka 35. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech podle vzdělání

Násilí v part. vztahu	Celkem	Vzdělání (sloupcová %)			VŠ / VOŠ
		Základní / nižší než základní	Střední bez maturity	Střední s maturitou	
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	10	15	12	10
Házení věcí nebo úder předmětem	7	5	9	7	6
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	7	13	11	11
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	9	15	13	10
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	1	3	1	1
Nůž nebo pistole	1	2	1	1	1
Jiné fyzické násilí	1	0	2	1	2
Vynucený sexuální styk	4	3	5	3	3
Pokus o vynucený sexuální styk	3	1	4	3	3
Osahávání	2	1	3	1	3
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0	1
Jiné sexuální násilí	0	0	0	0	0
Počet respondentek	1980	154	570	878	378

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 36. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech podle vzdělání

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Vzdělání (sloupcová %)			
		Základní / nižší než základní	Střední bez maturity	Střední s maturitou	VŠ / VOŠ
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	9	5	6	5
Házení věcí nebo úder předmětem	2	<u>5</u>	1	2	1
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	6	5	6	6
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	<u>8</u>	3	4	<u>1</u>
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	<u>2</u>	1	1	0
Nůž nebo pistole	1	1	1	1	0
Jiné fyzické násilí	1	1	1	2	2
Vynucený sexuální styk	1	1	1	1	0
Pokus o vynucený sexuální styk	3	1	3	3	3
Osahávání	10	8	8	11	12
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	1	0	1	1	1
Počet respondentek	1980	154	570	878	378

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 37. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech podle socioekonomického postavení

Násilí v part. vztahu	Celkem	Socioekonomické postavení (sloupcová %)							
		Zaměstnaná	Nezaměstnaná	Podnikatelka	V domácnosti	Studentka	V důchodu	Na mateřské dovolené	Jiné
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	14	<u>29</u>	15	10	<u>7</u>	<u>4</u>	14	8
Házení věcí nebo úder předmětem	7	9	<u>21</u>	6	10	<u>2</u>	<u>2</u>	6	8
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	12	<u>29</u>	13	12	10	<u>3</u>	10	8
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	13	<u>32</u>	15	19	9	<u>2</u>	<u>18</u>	15
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	2	4	0	2	0	1	0	0
Nůž nebo pistole	1	1	<u>5</u>	2	0	1	1	1	0
Jiné fyzické násilí	1	2	1	2	3	0	1	1	0
Vynucený sexuální styk	4	5	<u>12</u>	2	2	2	<u>1</u>	4	0
Pokus o vynucený sexuální styk	3	4	<u>13</u>	1	2	2	<u>0</u>	2	0
Osahávání	2	2	<u>7</u>	2	2	2	1	0	0
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Počet respondentek	1980	1042	100	124	58	202	279	162	13

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíl mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 38. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech podle socioekonomického postavení

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Socioekonomické postavení (sloupcová %)							
		Zaměstnaná	Nezaměstnaná	Podnikatelka	V domácnosti	Studující	V důchodu	Na mateřské dovolené	Jiné
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	5	9	7	3	<u>11</u>	3	7	8
Házení věcí nebo úder předmětem	2	<u>1</u>	2	2	2	<u>5</u>	2	2	0
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	5	9	6	7	<u>12</u>	<u>2</u>	7	0
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	<u>2</u>	2	2	0	<u>12</u>	2	5	0
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	0	0	<u>2</u>	0	<u>2</u>	0	1	0
Nůž nebo pistole	1	1	2	2	0	1	1	0	0
Jiné fyzické násilí	1	1	2	2	0	2	1	1	0
Vynucený sexuální styk	1	1	2	1	0	1	0	1	0
Pokus o vynucený sexuální styk	3	2	3	2	5	<u>5</u>	<u>0</u>	<u>6</u>	0
Osahávání	10	10	16	8	10	<u>22</u>	<u>0</u>	12	0
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	1	1	0	0	0	1	0	0	0
Počet respondentek	1980	1042	100	124	58	202	279	162	13

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 39. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech podle celkového čistého příjmu domácnosti

Násilí v part. vztahu	Celkem	Čistý příjem domácnosti (sloupcová %)							Neví	Neodp.
		< 6.500 Kč	6.501-10.000 Kč	10.001-14.000 Kč	14.001-20.000 Kč	20.001-35.000 Kč	35.001-50.000 Kč	> 50.000 Kč		
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	11	<u>20</u>	<u>17</u>	14	<u>9</u>	<u>7</u>	12	7	11
Házení věcí nebo úder předmětem	7	8	<u>12</u>	10	7	<u>5</u>	6	12	9	6
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	9	<u>17</u>	<u>15</u>	14	<u>9</u>	9	7	7	<u>5</u>
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	11	<u>19</u>	<u>19</u>	15	<u>8</u>	9	9	12	8
Škracení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	0	<u>4</u>	<u>4</u>	2	1	0	0	0	1
Nůž nebo pistole	1	3	3	2	1	1	0	0	2	0
Jiné fyzické násilí	1	2	2	2	1	1	1	2	2	1
Vynucený sexuální styk	4	2	6	<u>7</u>	5	<u>2</u>	2	7	2	1
Pokus o vynucený sexuální styk	3	3	<u>7</u>	<u>6</u>	3	2	2	2	0	3
Osahávání	2	3	<u>5</u>	2	2	<u>1</u>	3	2	4	1
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	<u>2</u>	0	0	0	0	1	<u>2</u>	0	0
Jiné sexuální násilí	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
Počet respondentek	1980	66	192	300	461	571	176	43	57	114

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíl mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 40. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech podle celkového čistého příjmu domácnosti

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Čistý příjem domácnosti (sloupcová %)							Neví	Neodp.
		< 6.500 Kč	6.501- 10.000 Kč	10.001- 14.000 Kč	14.001- 20.000 Kč	20.001- 35.000 Kč	35.001- 50.000 Kč	> 50.000 Kč		
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	5	<u>9</u>	5	5	5	4	12	9	4
Házení věcí nebo úder předmětem	2	0	<u>5</u>	1	1	1	1	5	<u>7</u>	1
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	8	5	3	<u>8</u>	6	6	5	2	4
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	5	5	3	4	2	2	5	5	3
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	0	2	1	0	1	0	0	0	1
Nůž nebo pistole	1	0	2	0	1	1	1	2	0	1
Jiné fyzické násilí	1	0	2	1	2	1	2	0	0	0
Vynucený sexuální styk	1	0	1	0	0	<u>2</u>	1	0	0	2
Pokus o vynucený sexuální styk	3	0	2	4	3	3	2	0	5	3
Osahávání	10	11	10	7	11	11	14	2	11	10
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	<u>2</u>	0	0	0	0	0	0	0	1
Jiné sexuální násilí	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0
Počet respondentek	1980	66	192	300	461	571	176	43	57	114

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Národnost

Zajímavá zjištění přináší analýza rizik viktimizace v partnerském vztahu podle národnosti respondentky. **Zvýšené**, v některých případech až dvojnásobně, **podíly žen, které uvedly zkušenost s násilím, jsou zřejmé u respondentek jiné národnosti než české** (tab. 41); nejčastěji šlo o národnost slovenskou, dále romskou, polskou a ruskou. Tato skutečnost nejspíše souvisí s výše uvedeným rozbořením rizik viktimizace podle sociálních charakteristik: zvýšená koncentrace násilné zkušenosti u žen odlišné než české národnosti pravděpodobně koreluje se slabšími sociální poměry (nezaměstnanost, nižší příjem) domácností těchto žen.

V případech násilí mimo partnerský vztah se souvislost s národnostní charakteristikou neprojevila.

Tabulka 41. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech podle národnosti

Násilí v part. vztahu	Celkem	Národnost (sloupcová %)	
		Česká	Jiná
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	12	<u>20</u>
Házení věcí nebo úder předmětem	7	7	9
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	11	16
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	12	<u>23</u>
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	2	2
Nůž nebo pistole	1	1	<u>6</u>
Jiné fyzické násilí	1	1	2
Vynucený sexuální styk	4	4	<u>8</u>
Pokus o vynucený sexuální styk	3	3	5
Osahávání	2	2	3
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0
Jiné sexuální násilí	0	0	1
Počet respondentek	1980	1893	87

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Velikostní kategorie obce

Spolu se stoupajícím počtem obyvatel daného sídla lze nalézt stoupající pravděpodobnost stát se obětí násilí mimo partnerský vztah, a to především v případě sexuálního násilí. Podíl žen, které uvedly zkušenost s osaháváním, je cca dvakrát vyšší ve velkých městech se 100 tis. a více obyvateli oproti nejmenším obcím a městům do 20 tis. obyvatel.

Tabulka 42. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech podle velikostní kategorie místa bydliště

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Velikost místa bydliště (sloupcová %)			
		do 5 000 obyv.	5 001- 20 000 obyv.	20 001- 100 000 obyv.	100 001 a více obyv.
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	<u>3</u>	4	7	7
Házení věcí nebo úder předmětem	2	1	3	2	2
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	4	6	6	6
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	3	4	4	2
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	0	0	1	1
Nůž nebo pistole	1	1	0	1	1
Jiné fyzické násilí	1	0	0	2	2
Vynucený sexuální styk	1	0	0	1	1
Pokus o vynucený sexuální styk	3	1	2	3	<u>4</u>
Osahávání	10	<u>7</u>	<u>6</u>	9	<u>15</u>
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	1	0	0	1	1
Počet respondentek	1980	424	218	680	658

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Alkohol

V souvislosti s agresí v partnerském vztahu se objevila silná pozitivní korelace s konzumací alkoholu (respondentky odpovídaly na otázku „Jak často vypijete tak velké množství alkoholu, že se opijete?“). **Zkušenost s násilím ze strany intimního partnera byla tím častější, čím více rostla frekvence konzumace alkoholu.** Ženy, které uvedly, že se opijí několikrát do měsíce a častěji, byly v některých případech až třikrát častěji obětí fyzického násilí od partnera než ty, které (téměř) nepijí alkohol. Je třeba si samozřejmě uvědomit, že alkohol velmi často může sloužit (a také slouží, viz též kap. 2.3.2) jako pomocný prostředek k vyrovnání se s emocionálně velmi stresující násilnou zkušeností v intimním partnerském vztahu, zmíněná zjištění tedy nepřekvapí.

V případě násilí mimo partnerský vztah se obdobná souvislost neprojevila.

Tabulka 43. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech podle frekvence konzumace alkoholu („Jak často vypijete tak velké množství alkoholu, že se opijete?“)

Násilí v part. vztahu	Celkem	Alkohol – opilost				
		(Téměř) nepije alkohol	Nikdy/ výjimečně	Několikrát do roka	Několikrát do měsíce	1x do týdne a častěji
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	<u>8</u>	11	<u>16</u>	<u>18</u>	<u>28</u>
Házení věcí nebo úder předmětem	7	6	6	10	10	13
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	<u>6</u>	<u>9</u>	<u>17</u>	<u>22</u>	20
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	<u>7</u>	11	<u>17</u>	<u>20</u>	<u>25</u>
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	1	2	2	2	3
Nůž nebo pistole	1	1	1	2	2	0
Jiné fyzické násilí	1	1	1	2	1	5
Vynucený sexuální styk	4	<u>2</u>	3	<u>6</u>	6	8
Pokus o vynucený sexuální styk	3	<u>1</u>	2	<u>6</u>	4	8
Osahávání	2	2	1	<u>4</u>	4	0
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0	1	0
Jiné sexuální násilí	0	0	0	1	0	0
Počet respondentek	1980	395	876	509	125	40

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíl mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Při analýze rizik viktimizace ze strany intimního partnera a mimo intimní partnerský vztah se **neprojevila** souvislost s tím, zda respondentka sama rozhoduje o penězích, které vydělá; ani s faktem, zda je věřící či nikoli.

Pravděpodobnost viktimizace jak ze strany partnera, tak mimo partnerský vztah je významně nižší u žen, které navštěvují bohoslužby více než jedenkrát týdně, tato skutečnost však silně koreluje s vyšším věkem těchto respondentek.

2.4.2 Násilné zkušenosti respondentky z dětství

Specifickým a často diskutovaným faktorem v souvislosti s incidencí násilného chování mezi partnery je rodinná historie obou partnerů, resp. vzorce chování a zkušenosti z původní rodiny. Data poskytují poměrně ucelený obraz o incidenci a frekvenci násilných prvků chování ze strany otce a matky jak u respondentky, tak u jejího partnera v dětství a dospívání; součástí výzkumu bylo i zjišťování projevů agresivního chování otce respondentky, resp. otce partnera, k matce, resp. matce partnera. Tato část analýzy tvoří velmi podstatný příspěvek k bádání nad faktory viktimizace a poskytuje cenný zdroj dalších analýz. Již poměrně jednoduchý rozbor měř viktimizace respondentky podle násilných zkušeností z dětství prokázal **silný vliv rodinné zátěže na pravděpodobnost stát se obětí násilí v dospělosti, a to jak v intimním partnerském vztahu, tak mimo něj.**

Sledujeme-li násilí v partnerském vztahu, jako nejsilnější se projevil faktor zkušeností s násilím otce vůči matce v dětství respondentky (tab. 44-45). Ženy, které uvedly, že jejich otec byl někdy fyzicky agresivní nebo použil fyzického násilí vůči matce,³¹ měly až dvakrát vyšší pravděpodobnost zažít násilí ze strany partnera než ty, které odpověděly záporně. Vyšší incidence je přitom patrná zejména u strkání, sevření, tahání za vlasy, facky, úderu pěstí, vyhrožování fyzickým ublížením a také u sexuálního násilí. Zhruba stejně zvýšené riziko stát se obětí násilí ze strany partnera však mají i ty ženy, které vyrůstaly v neúplné rodině („otec nebo matka s rodinou nežili“).

Jen o něco méně významný faktor tvoří zkušenosti s násilím otce vůči respondentce a matky vůči respondentce³² (tab. 46-47). Incidence násilných forem chování opět významně stoupá u těch žen, které zmíněnou zkušenost či zkušenosti mají; v případě těch, které v dětství zažily násilí ze strany otce, je signifikantní rovněž zvýšená pravděpodobnost sexuálních forem násilí v partnerském vztahu v dospělém věku.

Zmíněné souvislosti lze reflektovat i sledujeme-li násilí mimo partnerský vztah. Jako nejsilnější ze tří sledovaných faktorů týkajících se násilných zkušeností z dětství se v tomto případě projevilo násilí otce vůči respondentce, které významně, cca dvakrát, zvyšuje riziko viktimizace zejména u fyzických útoků v dospělém věku. Vliv neúplné rodiny na pravděpodobnost viktimizace mimo partnerský vztah se však na rozdíl od násilí ze strany partnera neprojevil.

Jako signifikantní faktory korelující se zvýšenou pravděpodobností stát se obětí násilí ze strany jiného muže než partnera figurují rovněž zkušenosti s násilím otce vůči matce a matky vůči respondentce v dětství. Za pozornost stojí, že vyšší riziko viktimizace je zde patrné rovněž u sexuálních forem násilí, zejména osahávání.

31 „Když si vzpomenete na své dětství, stalo se někdy, že Váš otec, resp. nevlastní otec nebo přítel Vaší matky, byl fyzicky agresivní nebo použil fyzického násilí vůči Vaší matce?“

32 Respondentky odpovídaly na otázku:

„Byl Váš otec, nevlastní otec či přítel Vaší matky někdy fyzicky agresivní nebo použil fyzického násilí vůči Vám do věku Vašich 16 let?“

„Stalo se někdy, že Vaše matka, resp. Vaše nevlastní matka či přítelkyně Vašeho otce, byla někdy fyzicky agresivní nebo použila fyzického násilí vůči Vám do věku Vašich 16 let?“

Tabulka 44. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech podle toho, zda otec užil násilí vůči matce

Násilí v part. vztahu	Celkem	Násilí otce respondentky vůči matce		
		(Myslím, že) ano	(Myslím, že) ne	Otec nebo matka s rodinou nežili
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	<u>20</u>	<u>11</u>	17
Házení věcí nebo úder předmětem	7	10	6	12
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	<u>19</u>	<u>9</u>	<u>18</u>
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	<u>21</u>	<u>10</u>	<u>21</u>
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	3	1	3
Nůž nebo pistole	1	2	1	<u>3</u>
Jiné fyzické násilí	1	3	1	3
Vynucený sexuální styk	4	<u>6</u>	3	5
Pokus o vynucený sexuální styk	3	<u>6</u>	<u>2</u>	<u>7</u>
Osahávání	2	<u>4</u>	2	2
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	0	0	0	1
Počet respondentek	1980	308	1470	115

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 45. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech podle toho, zda otec užil násilí vůči matce

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Násilí otce respondentky vůči matce		
		(Myslím, že) ano	(Myslím, že) ne	Otec nebo matka s rodinou nežili
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	<u>10</u>	<u>4</u>	4
Házení věcí nebo úder předmětem	2	<u>4</u>	1	1
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	6	6	3
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	<u>6</u>	3	1
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	1	1	0
Nůž nebo pistole	1	1	1	0
Jiné fyzické násilí	1	<u>3</u>	1	1
Vynucený sexuální styk	1	1	1	0
Pokus o vynucený sexuální styk	3	<u>5</u>	2	4
Osahávání	10	<u>14</u>	10	7
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	1	1	0	1
Počet respondentek	1980	308	1470	115

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíl mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 46. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech, podle toho, zda otec či matka užili násilí vůči respondentce do věku jejích 16 let

Násilí v part. vztahu	Celkem	Násilí otce vůči respondentce		Násilí matky vůči respondentce	
		Ano	Ne	Ano	Ne
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	<u>17</u>	11	17	12
Házení věcí nebo úder předmětem	7	9	7	<u>12</u>	7
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	<u>16</u>	11	15	11
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	<u>18</u>	11	<u>18</u>	12
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	2	2	<u>4</u>	1
Nůž nebo pistole	1	1	1	<u>4</u>	1
Jiné fyzické násilí	1	2	1	2	1
Vynucený sexuální styk	4	6	3	6	3
Pokus o vynucený sexuální styk	3	<u>6</u>	3	4	3
Osahávání	2	<u>5</u>	2	4	2
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0	0	0
Jiné sexuální násilí	0	1	0	0	0
Počet respondentek	1980	303	1577	198	1670

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 47. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech, podle toho, zda otec či matka užili násilí vůči respondentce do věku jejích 16 let

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Násilí otce vůči respondentce		Násilí matky vůči respondentce	
		Ano	Ne	Ano	Ne
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	<u>13</u>	<u>4</u>	<u>12</u>	5
Házení věcí nebo úder předmětem	2	<u>5</u>	1	<u>5</u>	1
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	<u>10</u>	5	8	5
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	<u>10</u>	<u>2</u>	<u>9</u>	3
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	<u>2</u>	0	1	1
Nůž nebo pistole	1	1	1	1	1
Jiné fyzické násilí	1	2	1	<u>4</u>	1
Vynucený sexuální styk	1	1	1	1	1
Pokus o vynucený sexuální styk	3	4	3	3	3
Osahávání	10	12	10	<u>18</u>	9
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	1	0	0	0
Jiné sexuální násilí	1	1	0	1	0
Počet respondentek	1980	303	1577	198	1670

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Konečně, v souvislosti s pravděpodobností stát se obětí násilí v dospělém věku data poukázala rovněž na existenci významné korelace s faktem, zda žena byla v dětství a dospívání (do 16 let věku) obětí **sexuálního násilí**.³³ Zmíněná souvislost se projevila v obou sledovaných typech vztahů, tzn. v rámci intimního partnerského vztahu i mimo něj, i když s trochu rozdílnou intenzitou u jednotlivých forem agrese (viz tab. 48-49).

Výše uvedené skutečnosti poukazují na silný vliv rodinné zátěže žen na riziko viktimizace v dospělém věku. I když na základě předchozí analýzy nelze tento vliv přesně kvantifikovat (k tomuto účelu dobře slouží multiregresní analýza jednotlivých rizik viktimizace, která bude předmětem dalšího zpracování), data jednoznačně prokázala, že **zkušenosti z dětství a dospívání týkající se jak „pozorování“ násilných forem chování ze strany otce k matce, tak vlastních zážitků s agresí ze strany rodičů, významně souvisejí s budoucími riziky stát se obětí násilí – a to jak v intimním partnerském vztahu, tak, což je zajímavé, i mimo něj.** Co se týče násilí ze strany partnera, vliv vlastních negativních zážitků na pozdější zvýše-

33 „Nutil Vás někdy někdo, či se pokoušel nutit, k nějaké formě / formám sexuálních aktivit do věku Vašich 16 let? Máme tím na mysli jakoukoli formu sexuálního nátlaku či násilí od sexuálního obtěžování, osahávání až po vynucený sexuální styk.“

nou incidenci násilí zde může odrážet „odporované“ vzorce chování z výchozí rodiny, často i psychické bariéry – menší nároky na partnera, snížené sebevědomí žen apod. Zmíněný přenos vzorců chování bude ještě podrobněji zmíněn v následující kapitole věnující se charakteristikám partnera.

Data však poukázala rovněž na zvýšené riziko viktimizace *mimo partnerský vztah* v souvislosti s násilnými zkušenostmi z dětství, zejména ze strany otce. Je tak vidět, že „násilí je spojeno opět s násilím“, tzn. vliv rodinné zátěže se projevuje v dospělosti i „mimo rodinu“ v podobě zvýšených rizik stát se součástí určitých specifických interakcí charakteristických násilnými projevy chování.

Tabulka 48. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech, podle toho, zda zažily sexuální násilí (do věku 16 let)

Násilí v part. vztahu	Celkem	Sexuální násilí vůči respondentce	
		Ano	Ne
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	12	17	12
Házení věcí nebo úder předmětem	7	11	7
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	11	16	11
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	13	<u>19</u>	12
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	2	3	2
Nůž nebo pistole	1	<u>3</u>	1
Jiné fyzické násilí	1	2	1
Vynucený sexuální styk	4	5	4
Pokus o vynucený sexuální styk	3	<u>8</u>	3
Osahávání	2	2	2
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	1	0
Jiné sexuální násilí	0	<u>3</u>	0
Počet respondentek	1980	160	1738

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

Tabulka 49. Podíly žen, které zažily násilí mimo partnerský vztah v posledních 5 letech, podle toho, zda zažily sexuální násilí (do věku 16 let)

Násilí mimo part. vztah	Celkem	Sexuální násilí vůči respondentce	
		Ano	Ne
Vyhrožování, že Vám fyzicky ublíží	6	<u>11</u>	5
Házení věcí nebo úder předmětem	2	2	2
Strkání, pevné sevření, kroucení rukou, tahání za vlasy	6	<u>10</u>	5
Facka, kopání, kousání, úder pěstí	3	<u>7</u>	3
Škrčení, pokus o udušení, utopení, popálení, opaření	1	<u>3</u>	1
Nůž nebo pistole	1	0	1
Jiné fyzické násilí	1	<u>4</u>	1
Vynucený sexuální styk	1	1	1
Pokus o vynucený sexuální styk	3	4	3
Osahávání	10	<u>21</u>	9
Vynucená sex. aktivita s jinou osobou	0	0	0
Jiné sexuální násilí	1	0	1
Počet respondentek	1980	160	1738

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíl mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

2.4.3 Charakteristiky partnera

Druhou část analýzy korelátů viktimizace tvoří charakteristiky partnera: zajímat nás budou jednak základní socio-demografické a statusové faktory, jednak další relevantní charakteristiky osobnostní (alkohol, drogy, skutečnost, zda je věřící, návštěvy kostela) a stejně jako v případě respondentek také násilné zkušenosti z dětství a dospívání, tzn. násilí otce partnera vůči matce a otce partnera vůči synovi do 16 let věku.

Jednotlivé charakteristiky partnera v souvislosti s tím, zda respondentka zažila alespoň jednu ze sledovaných forem fyzického či sexuálního násilí (typy násilí, viz kap. 2.2) v intimním partnerském vztahu v posledních 5 letech, souhrnně ukazuje tabulka 50.

Metodická poznámka:

Tabulka 50 ukazuje incidenci násilného chování v závislosti na charakteristikách manžela / partnera. Do analýzy vstupují pouze ženy, které mají v současnosti partnera. Tuto skupinu žen jsme doplnili těmi, které v současnosti nemají partnera, ale v uplynulých 5 letech měly partnera, který se na nich dopustil násilí (tzn. zažily alespoň jednu ze sledovaných forem fyzického či sexuálního násilí, typy násilí viz kap.2.2). V případě žen, které v posledních 5 letech nezažily žádnou z forem agresivního chování ze strany partnera, sledujeme charakteristiky současného partnera. U žen, které mají zkušenost s partnerovým násilným chováním, vstupuje do analýzy ten partner, který byl původcem tohoto násilí (současný nebo bývalý partner).

Tabulka 50. Podíly žen, které zažily násilí v partnerském vztahu v posledních 5 letech, podle charakteristik partnera

	řádková %	Zažila násilí od partnera v posl. 5 letech	Nezažila násilí od partnera v posl. 5 letech	Celkem %	Počet respondentek
Věk partnera	18–24	<u>9</u>	<u>91</u>	100	105
	25–29	<u>33</u>	<u>67</u>	100	224
	30–34	<u>33</u>	<u>67</u>	100	215
	35–39	28	72	100	183
	40–44	<u>31</u>	<u>69</u>	100	186
	45–49	26	74	100	163
	50–54	21	79	100	198
	55–59	21	79	100	97
	60–64	<u>11</u>	<u>89</u>	100	70
65 +	<u>9</u>	<u>91</u>	100	102	
Vliv na použití partnerových peněz ¹	Ano	<u>16</u>	<u>84</u>	100	1009
	Ne	<u>52</u>	<u>48</u>	100	354
Vzdělání partnera	Základní/nížší než základní	<u>43</u>	<u>57</u>	100	51
	Střední bez maturity	<u>32</u>	<u>68</u>	100	576
	Střední s maturitou	21	79	100	587
	VŠ/VOŠ	<u>19</u>	<u>81</u>	100	360
Národnost partnera	Česká	24	76	100	1492
	Slovenská	<u>41</u>	<u>59</u>	100	46
	Jiná	<u>41</u>	<u>59</u>	100	49
Partner – vztah k Bohu	Věří v Boha	<u>18</u>	<u>82</u>	100	252
	Věří v životní sílu/osud	<u>15</u>	<u>85</u>	100	417
	Neví, co si myslet	<u>34</u>	<u>66</u>	100	151
	Ateista	<u>30</u>	<u>70</u>	100	682
Partner – návštěvy kostela	Častěji než 1x týdně	10	90	100	21
	1x týdně	<u>11</u>	<u>89</u>	100	75
	1x za měsíc	<u>7</u>	<u>93</u>	100	58
	O svátcích	<u>19</u>	<u>81</u>	100	319
	1x za rok	24	76	100	212
	Nikdy	<u>30</u>	<u>70</u>	100	814

2. Mezinárodní výzkum násilí na ženách („International Violence Against Women Survey“)

	řádková %	Zažila násilí od partnera v posl. 5 letech	Nezažila násilí od partnera v posl. 5 letech	Celkem %	Počet respondentek
Partner – alkohol ²	(Téměř) nepil alkohol Nikdy/výjimečně	<u>11</u>	<u>89</u>	100	129
	Někdy/výjimečně	<u>10</u>	<u>90</u>	100	448
	Někdy/výjimečně	23	77	100	601
	Někdy/výjimečně	<u>46</u>	<u>54</u>	100	239
	1–2x do týdne	<u>65</u>	<u>35</u>	100	110
	(Téměř) každý den	<u>73</u>	<u>27</u>	100	30
Partner – drogy ³	Ano	<u>58</u>	<u>42</u>	100	55
	Ne	22	78	100	1461
Agresivita partnera na veřejnosti ⁴	Ano	<u>67</u>	<u>33</u>	100	264
	Ne	<u>15</u>	<u>85</u>	100	1193
Problémy partnera s policií ⁵	Ano	<u>74</u>	<u>26</u>	100	106
	Ne	<u>58</u>	<u>42</u>	100	137
Násilí otce partnera vůči matce ⁶	(Myslím, že) ano	<u>55</u>	<u>45</u>	100	179
	(Myslím, že), ne	<u>15</u>	<u>85</u>	100	1002
	Otec n. matka s rodinou nežili	<u>41</u>	<u>59</u>	100	116
Násilí otce partnera vůči synovi ⁷	(Myslím, že) ano	<u>48</u>	<u>52</u>	100	227
	(Myslím, že), ne	<u>15</u>	<u>85</u>	100	982
	Otec s rodinou nežil	<u>40</u>	<u>60</u>	100	95
Celkem		24	76	100	1682

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %)

- 1) „Můžete Vy sama mluvit do toho, jak a na co budou peníze, které Váš manžel / partner vydělává, popř. jinak získává, použity?“
- 2) „Jak často Váš manžel / partner vypije tak velké množství alkoholu, že se opije?“
- 3) „Bere Váš manžel / přítel drogy?“
- 4) „Byl Váš manžel / partner někdy fyzicky agresivní vyjma okruhu své rodiny, na veřejných místech, jako jsou např. restaurace, bary, popř. na pracovišti?“
- 5) „Měl kvůli svému agresivnímu chování někdy problémy s policií?“
- 6) „Můžete, prosím, říci, podle toho, co je Vám známo, zda otec, resp. nevlastní otec Vašeho manžela / partnera, byl někdy fyzicky agresivní nebo použil fyzického násilí vůči matce Vašeho manžela / partnera, popř. vůči některé z partnerek, se kterou žil?“
- 7) „Podle toho, co víte, použil otec Vašeho manžela / partnera někdy fyzického násilí vůči Vašemu manželovi / partnerovi? Máme na mysli jakýkoli druh fyzického násilí včetně „tvrdsích“ tělesných trestů, jako je např. výprask řemenem. Nepočítáme běžné tresty, jako je pohlavek, naplácání rukou apod.“

Tabulka 51. Podíly žen, které zažily násilí ze strany současného manžela /partnera / přítele v posledních 5 letech, a nezaměstnanost partnera

	řádková %	Zažila násilí od partnera v posl. 5 letech	Nezažila násilí od partnera v posl. 5 letech	Celkem %	Počet respondentek
Byl Váš manžel/partner po dobu, co spolu žijete/chodíte, někdy nezaměstnaný?	Ano	<u>20</u>	<u>80</u>	100	277
	Ne	12	88	100	1128
Celkem		13	87	100	1496

Pozn.: Zvýrazněné buňky: signifikantní rozdíly mezi celkem a sloupcovými kategoriemi (alfa=95 %). Jedná se pouze o současného partnera; u bývalého partnera nebyla otázka položena

Sledujeme-li **věkové charakteristiky partnera**, lze říci, že incidence agresivního chování je nejvýraznější ve věku 25–34 let a dále 40–44 let, tzn. jedná se o obdobné věkové rozpětí, jako v případě respondentek. Nejnížší podíly žen, které zažily násilné chování od partnera, nalezneme u nejmladší (18 – 24 let) a nejstarší (nad 60 let) věkové kategorie partnerů, tedy opět obdobně jako v případě sledování věkových charakteristik obětí agrese.

Vzdělání partnera se ukázalo být, na rozdíl od vzdělání respondentky, v souvislosti s násilným chováním jako signifikantní faktor. Výsledky poukázaly na snižující se pravděpodobnost zažít agresi v partnerském vztahu spolu se zvyšujícím se vzděláním partnera. Zatímco ženy, jejichž partner je, resp. byl, vysokoškolák, zažily násilí z jeho strany v 19 % případů, u vyučených bez maturity už to bylo ve 32 % a v případě partnerů s pouze základním vzděláním ve 43 % případů. Dá se tak říci, že i když se násilí v intimních partnerských vztazích vyskytuje ve všech sociálně-statusových kategoriích, nižší vzdělání partnera významně zvyšuje incidenci jeho agresivních projevů chování vůči partnerce.

Často diskutovaným faktorem v souvislosti se vznikem a rozvojem násilného chování v partnerském vztahu, resp. v rodině, je nezaměstnanost, zákonitě spojovaná s nižšími příjmy a chudobou. V předchozí kapitole jsme prokázali vliv nezaměstnanosti respondentky na zvýšenou pravděpodobnost stát se obětí násilí ze strany partnera. **Nezaměstnanost partnera** se ukázala být rovněž významným faktorem: ženy, které uvedly, že jejich současný partner byl někdy nezaměstnaný po dobu, co spolu žijí / chodí, zažily či zažívaly téměř dvakrát častěji agresi z jeho strany než ty, které odpověděly negativně (viz tab. 51).³⁴

Jako silnější se však v této souvislosti projevil faktor „možnosti použití partnerových peněz“ (respondentek jsme se ptali: „Můžete Vy sama mluvit do toho, jak a na co budou peníze, které Váš manžel / partner vydělává, popř. jinak získává, použity?“). Ženy, které odpověděly záporně, více než třikrát častěji zažily či zažívaly násilí ze strany partnera (52 % žen), než ty, které volily variantu „ano“ (16 % žen, viz

34 Otázka týkající se nezaměstnanosti byla sledována pouze u současného manžela / partnera.

tab. 50). Data tak potvrzují často uváděnou skutečnost, že agresivní chování partnera silně koreluje i s jeho dominancí v oblasti ekonomického hospodaření domácnosti – omezeným až téměř nulovým přístupem ženy k rodinným financím (např. Straus, Gelles, Steinmetz (1980); Tjaden, Thoennes (2000), u nás např. zprávy BKB (1999) a Nadace ROSA (1997)).

Stejně jako v případě charakteristik obětí násilí se jako významný faktor podmiňující riziko viktimizace projevila národnost, v tomto případě **národnost partnera**. Ženy, jejichž partner byl jiné národnosti než české (podle výpovědí respondentek), nejčastěji slovenské, byly téměř dvakrát častěji obětí násilného útoku (či útoků) z jeho strany, než ty, které měly partnera „české národnosti“. Znovu potvrzený význam národnostních charakteristik (poprvé to bylo v případě respondentek) tak poukazuje na existenci určitých specifík některých národnostních skupin žijících v ČR, nejspíše úzce souvisejících s dalšími sociálními a ekonomickými charakteristikami (příjem, socio-ekonomické postavení aj.).

Pro podrobnou a jistě zajímavou analýzu viktimizace v rámci intimních partnerských vztahů z hlediska národnosti, resp. jednotlivých národnostních menšin (Romové, Slováci, Rusové, Ukrajinci aj.) by však byl třeba zcela specificky zaměřený výzkum. V rámci našeho šetření takováto analýza bohužel možná není: data reprezentují populaci České republiky jako celek a zmíněné specifické skupiny jsou zde zahrnuty spíše okrajově.

V rámci výzkumu byly sledovány rovněž některé **osobnostní charakteristiky partnera** (jeho vztah k Bohu, účast na bohoslužbách, konzumace alkoholu) a také souvislost s jeho agresivním chováním mimo domácí okruh. Co se týče **partnerovy náboženské orientace**, data poukázala na až dvakrát vyšší incidenci agresivních projevů chování vůči partnerce u těch mužů, kteří jsou ateisté, nebo „nevědí, co si myslet“, oproti partnerům, kteří věří v Boha nebo těm, jež věří v „životní sílu nebo osud“. Stejně tak ženy, jejichž partner „nikdy“ nechodí do kostela, byly v uplynulých 5 letech třikrát až čtyřikrát častěji obětí násilí z jeho strany, než respondentky, jejichž partner navštěvuje pravidelně bohoslužby (viz tab. 50).

Jednoznačná souvislost s pravděpodobností stát se obětí násilí ze strany partnera se projevila při analýze odpovědí na otázku, zda a **jak často partner pije alkohol**, resp. opije se („Jak často Váš partner vypije tak velké množství alkoholu, že se opije?“). **Tento faktor se ukázal jako vůbec nejsilnější ze všech sledovaných charakteristik partnera**, zvyšující pravděpodobnost viktimizace více než šestkrát. Ženy, které uvedly, že jejich partner se opije jedenkrát až dvakrát do týdne nebo častěji, mají zkušenost s násilím z jeho strany v 65 % až 73 % případů, zatímco respondentky, jejichž partner (téměř) nepil či nepije alkohol nebo se neopije nikdy nebo jen výjimečně, pouze v cca 10 % případů (viz tab. 50). Incidence násilí přitom téměř rovnoměrně stoupá spolu s frekvencí partnerovy konzumace alkoholu.

Výrazně – zhruba třikrát – vyšší výskyt agresivních forem chování ze strany partnera je rovněž tam, kde (podle výpovědí respondentek) partner bere **drogy**.

Respondentky odpovídaly rovněž na otázku, zda jejich manžel / partner byl někdy **fyzicky agresivní vyjma okruhu své rodiny**, tzn. na veřejných místech, jako jsou restaurace, bary, popř. na pracovišti, a pokud ano, zda měl kvůli svému agresivnímu chování někdy **problémy s policií**. Tyto skutečnosti se projevily jako významné koreláty agresivního chování uvnitř intimního partnerského vztahu: druhé nejvýznamnější po alkoholu a zvyšující pravděpodobnost viktimizace více než čtyřikrát. Ukázalo se, že respondentky, jejichž partner byl někdy fyzicky agresivní na veřejnosti (již zmíněné restaurace, bary či na pracovišti), významně častěji zažily či zažívaly násilí z jeho strany také v rámci domova: v 67 % případů oproti 15 % žen, jejichž partner na veřejnosti nikdy agresivní nebyl (viz tab. 50). Obdobná situace platí, sledujeme-li souvislost s problémy s policií (zde je však nutné připomenout, že je sledována již jen

skupina „agresivních“ partnerů, tzn. pouze ti, kteří někdy byli, podle výpovědí žen, agresivní na veřejnosti).

Naše zjištění tak naznačují, že ačkoli je násilí v intimních partnerských vztazích specifickým fenoménem a zdaleka se nemusí vždy odvíjet pouze od celkově „agresivního“ osobnostního profilu muže – partnera (viz úvodní kapitoly 1.3, 1.4 a 1.6), korelace s agresivními projevy chování obecně je vysoká. Jasnější odpověď na stanovení míry vlivu agresivní osobnostní orientace na výskyt násilí vůči partnerce poskytne až podrobnější srovnávací analýza rizik viktimizace z hlediska jednotlivých „očistěných“ faktorů (multiregresní analýza).

Pomyslnou tečku za rozbořem charakteristik partnera a míry jejich případného vlivu na výskyt násilných forem chování vůči partnerce tvoří **násilné zkušenosti partnera z dětství a dospívání** (do 16 let věku).³⁵ Tyto charakteristiky se stejně jako v případě násilných zkušeností respondentky ukázaly být jako velmi významné: zvyšují riziko viktimizace až třiapůlkrát a **patří tak ke skupině nejsilnějších korelátů ze všech sledovaných charakteristik** (do této skupiny lze zařadit zejména alkohol, dále agresivitu partnera na veřejnosti a možnost použití partnerových peněz, nepočítáme-li věk partnera).

Výrazně zvýšená incidence násilí vůči partnerce se objevila jak u mužů, jejichž otec byl podle výpovědí respondentek někdy agresivní vůči jejich matce, tak u těch, jejichž otec použil někdy fyzického násilí (vyjma běžných trestů³⁵) vůči nim samým (do 16 let věku). V prvním případě je však vliv zmíněných zkušeností ještě o něco výraznější. Muži, kteří byli podle odpovědí respondentek v dětství svědky násilného chování svého otce vůči matce, byli v dospělosti více než třiapůlkrát častěji agresivní vůči své manželce / partnerce, než ti, kteří svědky násilí nebyli (koresponduje s podíly 55 % žen oproti 15 % žen, viz tab. 50). Jen o málo slabší je korelace s agresivním chováním otce vůči synovi, tzn. vůči partnerovi samému: násilí od partnera zažilo 48 % žen, jejichž partner má danou zkušenost, oproti 15 % žen, jejichž partner fyzické násilí ze strany otce nikdy nezažil.

Výrazně zvýšená incidence násilí – ve srovnání s těmi, kteří násilné zkušenosti z dětství nemají – je patrná rovněž u partnerů, jejichž otec nežil s rodinou, tzn. u těch, kteří pocházejí z **neúplných rodin**. Obětí agresivního chování ze strany partnera bylo 40 % žen, jejichž partner vyrůstal v neúplné rodině („otec s rodinou nežil“), oproti 15 % respondentek, které uvedly, že jejich manžel / partner nebyl svědkem násilí (jak vůči matce tak vůči synovi).

Výše uvedené skutečnosti poukazují na **značný vliv rodinné historie a zkušeností z dětství na výskyt a rozvoj agresivních forem chování vůči partnerce**. Muži, kteří v dětství zažívali násilí ze strany otce, či ještě o něco častěji ti, kteří byly svědky násilných projevů chování otce vůči matce, v dospělosti s vyšší pravděpodobností užívali obdobných, tzn. agresivních vzorců chování než ti, kteří takové zkušenosti neměli; lze tedy mluvit o patrném mezigeneračním přenosu vzorců chování. Jak se však ukázalo, velmi „rizikovou“ skupinu z hlediska incidence násilných forem chování vůči partnerce tvoří i muži, kteří vyrůstali bez otce, v neúplné rodině.

Tato zjištění nejsou nová, potvrzují je i mnohé starší zahraniční výzkumy (srv. např. Thornberry, Lizotte, Krohn et al. 2003; Tremblay, Vitaro, Nagin et al. 2003; Loeber, Farrington, Stouthame-Loeber et al. 2003; Huizinga, Weiher, Espiritu et al. 2003 aj.).

35 Respondentky odpovídaly na otázky:

„Můžete, prosím, říci, podle toho, co je Vám známo, zda otec, resp. nevlastní otec Vašeho manžela / partnera, byl někdy fyzicky agresivní nebo použil fyzického násilí vůči matce Vašeho manžela / partnera, popř. vůči některé z partnerek, se kterou žil?“

„Podle toho, co víte, použil otec Vašeho manžela / partnera někdy fyzického násilí vůči Vašemu manželovi / partnerovi? Máme na mysli jakýkoli druh fyzického násilí včetně „tvrdrších“ tělesných trestů, jako je např. výprask řemenem. Nepočítáme běžné tresty, jako je pohlavek, naplácání rukou apod.“

Přesnou míru vlivu rodinné zátěže samozřejmě nelze, jak již bylo zmíněno, v tomto kontextu určit – přesto však již poměrně jednoduchá analýza jednoznačně potvrdila, že charakter orientační rodiny a jeho vliv na pozdější chování v dospělosti patří ke třem až čtyřem nejsilnějším faktorům (v rámci námi sledovaných charakteristik) souvisejícím s pravděpodobností viktimizace žen uvnitř intimního partnerského vztahu a poukázala tak na pevné vazby přenosu vzorců chování mezi generacemi.

2.4.4 Shrnutí

Na základě zjištění z předchozích tří kapitol lze stručně charakterizovat jednak povahu násilí ze strany intimního partnera v porovnání s násilím mimo partnerský vztah v souvislosti s charakteristikami respondentek, a jednak charakter násilí ze strany intimního partnera v souvislosti s charakteristikami partnera.

Násilí v partnerském vztahu a mimo něj v souvislosti s charakteristikami respondentek:

Násilí v partnerském vztahu

- Je rovnoměrněji rozloženo mezi generace žen a zasahuje širší věkovou skupinu žen – vyjma nejmladší a nejstarší generace;
- Obětí násilí v uplynulých 5 letech byly nejčastěji rozvedené ženy;
- Pravděpodobnost viktimizace nezávisí na vzdělání;
- Zkušenost s agresivními formami chování je výrazně více koncentrována mezi nezaměstnané ženy;
- Zkušenost s násilím měly častěji ženy, které uvedly nízký celkový příjem domácnosti;
- Pravděpodobnost viktimizace je vyšší u osob jiné než české národnosti (slovenská, romská, polská, ruská);
- Pravděpodobnost zažít násilí pozitivně koreluje s frekvencí nadměrné konzumace alkoholu („Jak často vypijete takové množství alkoholu, že se opijete?“).

Násilí mimo partnerský vztah

- Zasahuje ve velké většině především mladší ženy ve věku 18 až 29 let;
- Obětí násilí v uplynulých 5 letech byly nejčastěji svobodné ženy (souvisí s věkem);
- Zkušenost s násilím je nejvíce koncentrována mezi studující (souvisí s věkem);
- Pravděpodobnost sexuální viktimizace je relativně nejčastější ve velkých městech nad 100 tis. obyvatel;
- Pravděpodobnost stát se obětí agrese v partnerském vztahu i mimo něj je významně vyšší u žen, které mají násilné zkušenosti z výchozí rodiny (otec vůči matce, otec vůči respondentce, matka vůči respondentce).

Násilí v partnerském vztahu v souvislosti s charakteristikami partnera:

- Násilí vůči partnerce zasahuje širokou věkovou skupinu mužů, velmi nízká je incidence pouze nejmladších a nejstarších věkových kategorií;
- Incidence násilných forem chování stoupá spolu s klesajícím vzděláním partnera;
- Je patrná existence národnostních specifik: frekvence agrese je vyšší u mužů, kteří jsou jiné národnosti než české;
- Projevila se silná souvislost s náboženskou orientací partnera a jeho religiozitou: výskyt násilí je vyšší u ateistů a u těch, kteří nemají jasný postoj k víře; je vyšší rovněž u mužů, kteří nikdy nenavštěvují bohoslužby;

- Výskyt agresivních forem chování partnera úměrně stoupá spolu s frekvencí konzumace alkoholu; tento faktor figuruje jako nejsilnější mezi sledovanými charakteristikami;
- Projevila se výrazná souvislost s agresivními projevy chování na veřejnosti: v restauraci, baru, na pracovišti apod.;
- Data potvrdila silný vliv rodinné zátěže partnera: výskyt násilí v orientační rodině a neúplná rodina partnera podstatně zvyšuje incidenci agresivních forem chování vůči partnerce v dospělosti.

2.5 Psychické a jiné formy násilí na ženách

Jiří Buriánek

Náš výzkum sleduje především zjevné formy násilí fyzického a sexuálního. Vliv dalších, nepřímých nebo psychologických forem můžeme ukázat na otázce G18, která sledovala chování současného manžela či partnera. Výsledky třídíme se znakem „Výskyt nějaké formy násilí v současném partnerském vztahu“ (viz legendu u tabulky 52). Pro stanovení frekvence uvažovaných forem můžeme využít vážených aritmetických průměrů (po očištění dat od odpovědí typu „nevím“ nebo „neodpověděla“). V tabulce 52 uvedeme nejen porovnání dat podle výskytu nějaké formy násilí za celou dobu manželství, ale rovněž údaje o incidentu za posledních 12 měsíců a údaj o násilném incidentu za celou dobu vztahu s přítelem (tento soubor je už však poměrně malý, proto údaje mají jen ilustrační hodnotu).

Tabulka 52. Formy psychického násilí v aktuálním partnerském vztahu

Násilí od manžela	Jiní muži	Aktivita	Rodi-na	Sledo-vání	Uráž-ky	Niče-ní	Nevě-ra	Kon-trola	Děti	Blízcí	Zabití	Sebe-vražda	Vyhro-N žování	
Ne	3,49	3,64	3,84	3,94	3,78	3,95	3,81	3,59	3,99	3,99	3,99	3,99	3,99	1241
Ano	2,86	2,93	3,25	3,56	2,63	3,45	3,18	2,99	3,77	3,80	3,64	3,80	3,72	227
Celkem	3,39	3,52	3,75	3,88	3,60	3,87	3,71	3,50	3,96	3,96	3,94	3,96	3,95	1468
Manžel za 12 měsíců	2,63	2,71	3,03	3,34	2,31	3,21	2,90	2,73	3,69	3,67	3,43	3,68	3,54	120
Přítel	2,75	2,94	3,20	3,50	3,20	3,40	3,14	2,93	4,00	3,80	3,73	3,79	3,87	16

LEGENDA:

G18. Teď bych se Vás ráda zeptala na několik věcí, které se mezi partnery občas stávají. Můžete, prosím, říci, zda se někdy stalo, že se Váš manžel/partner/přítel:

	Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.
1. Rozčilil/oval, když jste se bavila s jiným mužem	1	2	3	4	8	9
2. Podezíral Vás a žárlil na Vaše „mimodomácí“ aktivity, jako je zaměstnání, studium či koníčky	1	2	3	4	8	9
3. Pokoušel se omezovat Vaše kontakty s rodinou či přáteli	1	2	3	4	8	9
4. Sledoval Vás či pronásledoval takovým způsobem, že Vám to bylo nepříjemné, považovala jste to za ponižující, popř. jste měla strach	1	2	3	4	8	9
5. Urážel Vás, nadával Vám, slovně Vás ponižoval	1	2	3	4	8	9
6. Ničil Váš nebo váš společný majetek	1	2	3	4	8	9
7. Neustále Vás podezíral z nevěry	1	2	3	4	8	9
8. Trval na tom, že musí vždy vědět, s kým a kde přesně jste	1	2	3	4	8	9
9. Ublížil nebo hrozil, že ublíží Vaším dětem? Pokud nemá = 9	1	2	3	4	8	9
10. Ublížil nebo hrozil, že ublíží nějaké jiné blízké osobě	1	2	3	4	8	9

11. Vyhržoval, že Vás zabije	1	2	3	4	8	9
12. Vyhržoval, že zabije sebe	1	2	3	4	8	9
13. Vyhržoval, že ublíží Vám nebo Vaším dětem, když ho opustíte?	1	2	3	4	8	9

V tabulce 52 jsme rovněž označili proměnné, kde jsou rozdíly největší: všechny vycházejí jako signifikantní, ale hodnoty koeficientu eta jsou nejvyšší právě u urážek (0,59), ničení věcí (0,42) a vyhrožováním zabitím (0,38). Tyto položky přímo dotvářejí obraz domácího násilí, jak byl operacionálně definován v hlavní části našeho šetření IVAWS. Ve druhé části tabulky 1 si můžeme všimnout, že pokud žena uvedla výskyt nějaké formy násilného útoku v manželství během posledního roku, zvýšila se četnost psychických útoků. Nejčastější je urážení a ponižování, stoupá též snaha omezit kontakty s jinými muži, kontrolovat chování a „žárlit“ na další aktivity partnerky.

Podobný vzorec psychického násilí nacházíme také ve vztahu k příteli. Nezapadá do něho jen položka „urážky“, neboť v tomto typu vztahu si to partner přece jen nemůže tak často dovolit. I tak je ale výrazná kontrola chování dobrým prediktorem výskytu nějaké formy násilí ve vztahu.

Diskriminační schopnost zkoumaných položek jsme testovali prostřednictvím **diskriminační analýzy** pro proměnnou „výskyt násilí ve vztazích s manželem za dobu vztahu“. Baterie G 18 nabízí správnou predikci zařazení do skupiny viktimizovaných ve zhruba 85 % případů. Znamená to, že tato sada otázek by mohla plnit funkci screeningové metodiky.

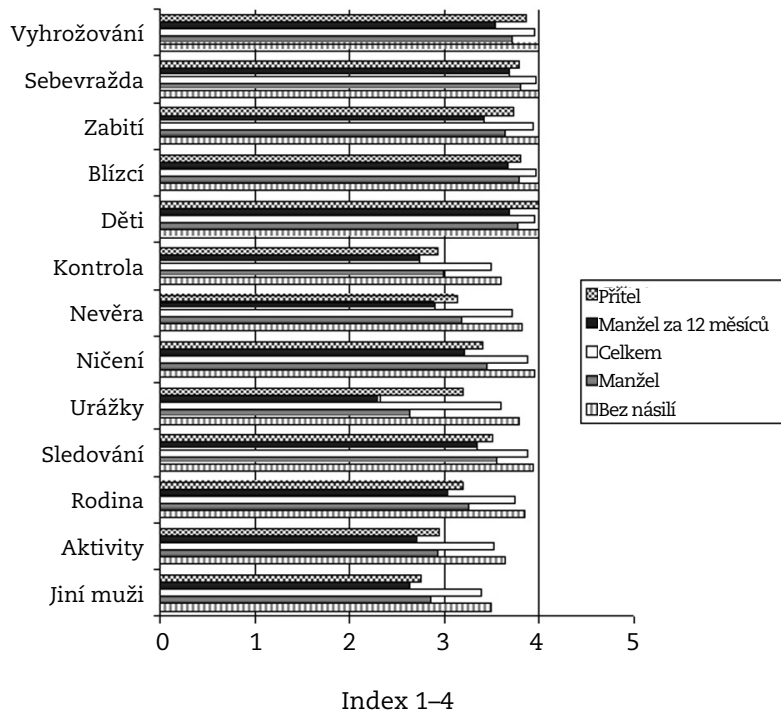
Provedená diskriminační analýza potvrdila, že všechny položky baterie G18 patří ke stanovené diskriminační funkci. Tento závěr potvrzuje také faktorová analýza. Protože se zde znovu objevuje obecný faktor výskytu psychického násilí, uvedeme výsledky nerotovaného řešení metody hlavních komponent.

Druhá z komponent v tabulce 53 představuje polarizovanou tendenci buď ke zvýšené kontrole chování (vztah k jiným mužům, kontrola, omezování aktivity, podezírání z nevěry), anebo k hrozbám ublížením partnerce, dětem, blízkým, případně sobě. Z hlediska podílu vyčerpané variance jde však pouze o specifikaci obecného trendu tyto formy používat častěji, anebo vůbec ne. Přesto lze z výsledků vyvodit hypotézu, že psychické násilí směřuje ke dvěma mírně odlišným formám, kdy v jedné převažuje majetnicko-žárlivecký syndrom, ve druhé hrozby a agresivita. Společným jmenovatelem obou zůstává ponižování oběti a ničení majetku. S ohledem na provázanost postojů nelze považovat „žárlivecký“ syndrom za méně nebezpečný, jde spíše o první čitelný varovný signál zejména v rodícím se partnerském vztahu, který ovšem bývá velmi často přehlížen nebo podceňován.

Tabulka 53. Faktorová analýza forem psychického násilí

	1	2
G18 1	0,70	-0,51
G18 2	0,75	-0,42
G18 3	0,78	-0,22
G18 4	0,77	-0,06
G18 5	0,74	-0,05
G18 6	0,71	0,17
G18 7	0,78	-0,39
G18 8	0,64	-0,41
G18 9	0,62	0,46
G18 10	0,61	0,54
G18 11	0,78	0,37
G18 12	0,62	0,42
G18 13	0,68	0,30
% variance	50,30	13,40

Graf 1. Formy psychického násilí a jejich frekvence
(index frekvence: 1 = stále, 4 = nikdy)

Tabulka 54. Vybrané formy násilného chování ve vztahu k fyzickému násilí vůči partnerce

		Podezíral z nevěry						Celkem
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	1	2	10	<u>82</u>	2	2	100
	ano	11	6	33	<u>45</u>	4	1	100
CELKEM		2	3	14	76	3	1	100
		Ublížil dětem						
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	0	0	0	80	0	19	100
	ano	2	2	10	77	1	8	100
CELKEM		0	0	2	80	0	17	100
		Ublížil jiným						
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	0	0	0	97	1	2	100
	ano	2	1	11	81	4	1	100
CELKEM		0	0	2	95	1	2	100
		Vyhrožoval zabitím						
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	0	0	0	98	0	2	100
	ano	3	6	14	74	2	2	100
CELKEM		1	1	2	94	0	2	100
		Vyhrožoval rodině, pokud ho opustí						
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	0	0	0	95	0	4	100
	ano	3	3	10	76	3	5	100
CELKEM		0	1	2	92	1	4	100
		Žárlení na ostatní aktivity						
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	2	3	24	<u>66</u>	5	1	100
	ano	12	19	30	<u>36</u>	3	0	100
CELKEM		3	6	25	61	4	1	100
		Omezoval kontakty						
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	1	2	9	<u>86</u>	1	2	100
	ano	8	12	23	<u>54</u>	1	1	100
CELKEM		2	4	11	81	1	2	100
		Urážel, verbálně ponižoval						
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	0	1	18	<u>77</u>	2	2	100
	ano	17	23	37	<u>21</u>	0	1	100
CELKEM		3	4	21	68	1	2	100
		Ničil majetek						
		Stále	Často	Občas	Nikdy	Nevím	Neodp.	
Násilí od souč. manžela	ne	0	0	3	<u>94</u>	1	2	100
	ano	4	8	28	<u>59</u>	1	1	100
CELKEM		1	2	7	88	1	2	100

Aby naše informace nevytvářela dojem, že partnerské vztahy jsou zcela v zasetí popisovaných syndromů, zařazujeme zmiňovanou tabulku 54 s vybranými ukazateli psychického násilí. V ní je možné se přesvědčit, že v partnerském vztahu běžně k urážkám nebo ponižování nedochází (70 %), jen pětina dotázaných uvedla variantu občas. Jakmile však násilí ve vztahu vypukne, stává se permanentní ponižování oběti jeho organickou součástí (40 % stále nebo často). Zajímavá je distribuce podezírání z nevěry – ve skupině žen uvádějících zkušenost s násilím je každá devátá zřejmě trvale podezírána z nevěry. Náš výzkum samozřejmě nezjišťuje oprávněnost takového podezření, zřetelně jde však o projevy typického „kalamitního“ vztahu (či spíše partnerovy osobnosti).

Do tabulky 54 jsme zařadili jenom nejsilnější závislosti (koeficient kontingence C_{norm} alespoň 0,3), avšak i ty ostatní byly statisticky významné.

Lze mít tedy za prokázané, že přímé násilné útoky jsou spojovány s častějším verbálním napadáním či ponižováním oběti. Jde tu o komplex forem psychického násilí, které souvisí s podezíráním z nevěry a žárlivostí obecně, které má ale další vazbu třeba i na ničení společného majetku. Podíváme-li se na věc z opačného úhlu, ukazuje se, že některé formy opakujícího se nevhodného chování (chorobná žárlivost, ničení majetku, vyhrožování zabitím a psychické ponižování) mohou být spolehlivým indikátorem incidence fyzického nebo sexuálního násilí. Zde ale znovu připomínáme okolnost, že také při konstrukci celkového ukazatele incidence násilí se berou v potaz přece jen „pouhé“ hrozby (i když konkrétní a subjektivně hodnocené jako závažné).

Sociální determinanty

Také v tomto bloku otázek jsme kontrolovali vliv základních sociodemografických proměnných. Jejich vliv není příliš silný, lze ho prokázat jen u některých proměnných. Nejcitlivěji reaguje položka č. 5, tedy urážky a slovní ponižování – vyjádřeno hodnotami indexu 1 – 4 (=nikdy):

Partner	Urážky /5/	Jiní muži /1/	Aktivity /2/
nezaměstnaný	3,4	3,2	n
základní vzdělání	3,2	3,1	3,2
agresivita na veřejnosti	2,7	2,8	2,8
CELEK	3,6	3,4	3,5

Prognosticky významná je agresivita jinde na veřejnosti, která koreluje se všemi položkami otázky G18 (koeficienty eta od 0,286 do 0,477). Významný je také vliv nízké vzdělanostní úrovně. Naopak vliv věku partnera je poměrně slabý, projevuje se slabě pouze u nadávání a ponižování, kde o něco častěji „nadávají“ partneři po 50. roce věku (3,46), a zejména po 70. roce věku (3,39). Pravděpodobně se část fyzické agrese v tomto věku přesouvá do polohy verbální.

Psychické formy násilí u bývalého partnera

Ženy dotazované v našem výzkumu často referovaly o násilné zkušenosti s bývalým partnerem (manželem, přítelem). Dotazník byl konstruován tak, že stejná baterie otázek na „psychické“ násilí byla kladena i ve vztahu k bývalému partnerovi. Na otázku F19 samozřejmě odpovídalo méně žen (celkem 524), přitom bylo možné očekávat, že frekvence násilného chování bude čtenější. Výsledky v tabulce 55 to potvrzují.

Tabulka 55. Psychické a jiné formy násilí od bývalého partnera

F19. Teď bych se Vás ráda zeptala na několik věcí, které se mezi partnery občas stávají. Můžete, prosím, říci, zda se někdy stalo, že se Váš bývalý manžel/partner/přítel:

	Stále	Často	Občas	Nikdy	Neví	NR
1. Rozčilil/oval, když jste se bavila s jiným mužem	11	27	41	17	3	2
2. Podezíral Vás a žárlil na Vaše „mimodomácí“ aktivity, jako je zaměstnání, studium či koníčky	12	20	39	25	4	2
3. Pokoušel se omezovat Vaše kontakty s rodinou či přáteli	9	15	31	41	2	2
4. Sledoval Vás či pronásledoval takovým způsobem, že Vám to bylo nepříjemné, považovala jste to za ponižující, popř. jste měla strach	6	13	25	47	7	2
5. Urážel Vás, nadával Vám, slovně Vás ponižoval	19	25	34	20	1	2
6. Ničil Váš nebo váš společný majetek	2	8	34	53	2	3
7. Neustále Vás podezíral z nevěry	10	17	35	32	4	2
8. Trval na tom, že musí vždy vědět, s kým a kde přesně jste	16	24	28	27	2	4
9. Ublížil nebo hrozil, že ublíží Vaším dětem? <i>Pokud nemá děti – NR</i>	1	1	12	48	2	36
10. Ublížil nebo hrozil, že ublíží nějaké jiné Vám blízké osobě	1	2	11	78	5	3
11. Vyhrožoval, že Vás zabije	2	6	20	66	3	3
12. Vyhrožoval, že zabije sebe	1	3	14	77	2	4
13. Vyhrožoval, že ublíží Vám nebo Vaším dětem, když ho opustíte?	1	5	13	66	4	11

Pro srovnání vybereme položku urážky: pokud měla respondentka nějakou zkušenost s násilným chováním současného manžela, uváděla výskyt této formy chování stále nebo často ve 40 %. U bývalého partnera uvádělo tuto formu (stále + často) 44 % respondentek. Typické jsou také formy žárlení na kontakty s jinými muži a snaha o silnou kontrolu pohybu a chování ze strany bývalého partnera.

I když je tento podsoubor žen podstatně menší než celek, zůstává heterogenní co do rodinného stavu. Některé ženy měly zřejmě takovou zkušenost s přítelem, jiné s bývalým manželem, přičemž některé z nich jsou dnes znovu vdané. Proto je vhodné sledovat tyto formy chování přetříděné podle rodinného stavu respondentky, a to opět pomocí indexu frekvence (kde 1 = stále, 4 = nikdy) v tabulce 56.

Tabulka 56. Jiné formy násilného chování bývalého partnera podle rodinného stavu

Stav	Jiní muži	Aktivity	Rodina	Sledování	Urážky	Ničení	Nevěra
Svobodná	2,64	2,78	3,30	3,42	2,96	3,66	2,96
Vdaná poprvé	2,62	2,87	3,22	3,29	3,01	3,65	3,05
Vdaná opakovaně	2,57	2,81	3,05	<u>3,17</u>	<u>2,23</u>	<u>3,29</u>	2,88
Rozvedená	2,69	2,71	<u>2,84</u>	<u>3,11</u>	<u>2,25</u>	<u>3,26</u>	2,88
Vdova	<u>2,97</u>	<u>3,33</u>	<u>3,46</u>	<u>3,68</u>	3,08	3,67	<u>3,37</u>
CELKEM	2,66	2,81	3,08	3,25	2,57	3,44	2,96

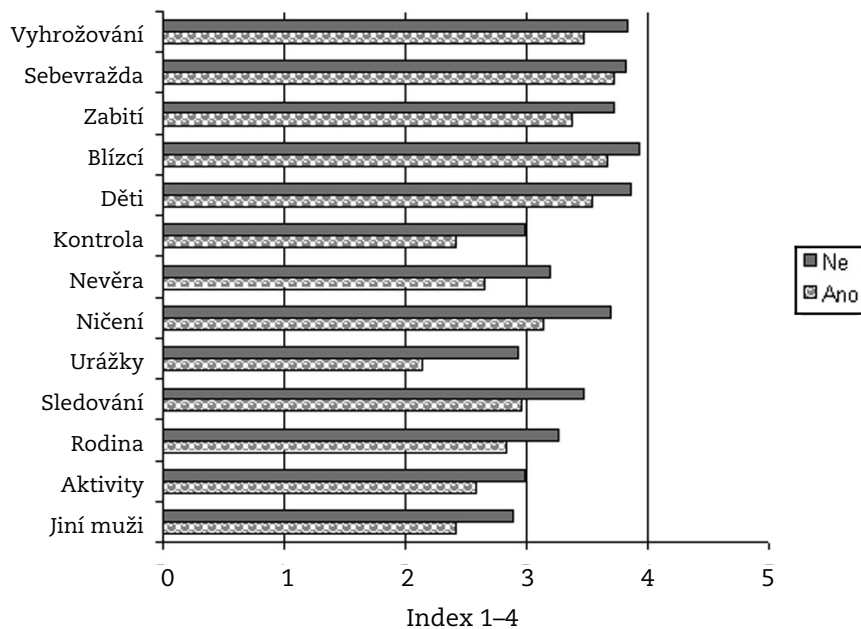

	Kontrola	Děti	Blízcí	Zabití	Sebe-vražda	Vyhro-žování
Svobodná	2,83	3,87	3,89	3,86	3,76	3,86
Vdaná poprvé	2,71	3,80	3,89	3,72	3,87	3,77
Vdaná opakovaně	2,60	3,78	3,78	3,50	3,78	3,67
Rozvedená	2,59	3,65	3,77	<u>3,43</u>	3,75	3,56
Vdova	<u>3,14</u>	3,78	3,85	3,60	3,76	3,68
CELKEM	2,70	3,72	3,82	3,59	3,78	3,68

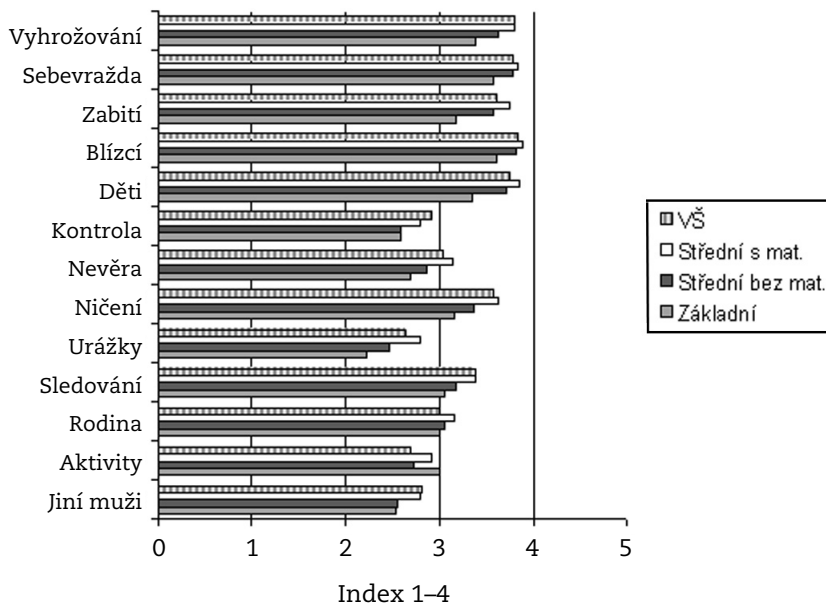
Výrazně lepší je situace u vdov: buďto jde o podvědomou korekci odpovědí („o mrtvých jen dobře...“), anebo o svědectví o tom, že v minulosti nebylo násilí tak časté (pravděpodobně však bylo přímější, zatímco „problémem“ nebyla sociální kontrola oběti...). U svobodných a poprvé vdaných jde o situaci, kdy agresivní přítel byl zřejmě odkázán do patřičných mezí, takže šance na opakování určité formy chování byla menší (nebo „slabě podprůměrná“). Jako nejhroženější opakovaným násilím se jeví rozvedené: lze samozřejmě předpokládat, že rozvod byl reakcí na trvající zátěžovou situaci. Relativně hůře je na tom skupina rozvedených a zatím neprovdaných žen, které uvádějí častěji omezování kontaktů s rodinou a výhrůžky zabitím.

Analýza souvislostí potvrzuje, že jde o komplex násilných forem chování. Zřetelný je vztah k agresivitě bývalého partnera projevené na veřejnosti (graf 2), koeficienty eta od 0,1 do 0,37. Výrazný je také vztah k nadměrné konzumaci alkoholu (eta od 0,2 do 0,46, nejsilnější vazba na ničení majetku). Právě ničení majetku a také vyhrožování ublížením dětem je vázáno na nejnižší vzdělanostní stupeň partnera (eta 0,24), vliv této determinanty ukazuje graf 3. Některé další faktory však nemají průkazný vliv, slabý je vliv náboženského přesvědčení (samozřejmě víra lehce tlumí výskyt uvedených forem), podobně jsou na tom drogy (přece jen nebyly donedávna příliš rozšířeným fenoménem). Zajímavý je vliv proměnné „spolurozhodování o penězích“, který způsobuje odchýlení průměru zhruba o 0,4 bodu. Znamená to, že absence demokratického rozhodování o základních otázkách domácnosti predikuje rovněž výskyt nesouladu a násilných forem chování.

Graf 2. Jiné formy násilí od bývalého partnera ve vztahu k jeho agresivitě na veřejnosti

Graf 3. Jiné formy násilí od bývalého partnera podle jeho vzdělání

2.6 Analýza kvalitativních doplňujících otázek

Alice Červinková, Marcela Linková, Kateřina Šaldová, Barbora Tupá

2.6.1 Úvod

Následující text je analýzou doplňujících, otevřených otázek dotazníku. Zařazení těchto doplňujících otázek bylo vedeno snahou alespoň částečně nahlédnout za data sebraná v dotazníku. Respondentky byly dotazovány na pocity, které u nich převládaly v době násilného chování partnera: zda chtěly od partnera okamžitě odejít, nebo spíše doufaly, že vše zase přejde. Dále na to, zda by se vzhledem ke svým současným zkušenostem zachovaly dnes jinak než v době, kdy zažívaly násilný vztah/násilný incident. Respondentky byly vyzvány i k tomu, aby poradily ženám, které se potýkají s problémem násilí v partnerském vztahu, jak se mají zachovat. Nakonec zůstal prostor pro doplňující poznámky, zkušenosti a postřehy.

Ačkoliv byl výzkumný vzorek reprezentativní podle kvantitativního modelu sociologického zkoumání a zahrnoval na dva tisíce žen, otázky, ze kterých vychází tato analýza, byly v rámci výzkumu doplňkové. Nesoustředila se na ně taková pozornost jako na dotazníkovou část výzkumu, která zjišťovala násilí na ženách, druhy násilných incidentů, jejich četnost atd. Odpovědi na otázky, ze kterých vychází tato část analýzy, neposkytují tedy tolik materiálu, aby tato analýza mohla vypovídat o všech ženách, které zažily násilí ve vztahu a které výzkum identifikoval.

Jednotlivé otázky byly analyzovány odděleně. Protože se ale určitá témata ve významné míře objevovala ve všech částech analýzy, jsou shrnuta v závěru, který vychází z jednotlivých analýz.

2.6.2 V kruhu násilí: zůstat nebo odejít

Cyklus násilí: úvod do problematiky

Nejvíce výpovědí respondentek se soustředilo kolem zadané otázky, tedy jaké jednání a pocity převládaly u žen v době násilného chování partnera. Otázka zněla: „**Když vezmete všechno dohromady, jaké pocity ve Vás převládaly v době násilného chování/násilných incidentů ze strany Vašeho partnera? Chtěla jste se okamžitě rozvést, respektive odejít od partnera, nebo jste spíše doufala, že všechno přejde?** Respondentky většinou reagovaly na otázku tak, že se vyjadřovaly buď k variantě „chtěla jsem odejít“, nebo „doufala jsem, že to přejde“, některé naopak popisovaly pouze své pocity. Respondentky ale využily otázku i k dalším výpovědím, především se soustředily na to, z jakého důvodu neodešly, i když ze vztahu chtěly odejít, ale i pro další souvislosti, které se objeví v analýze.

Z klinických studií a výzkumů, zaměřených na násilí, moc a manipulaci, kterým jsou ženy vystaveny v partnerských vztazích, vyplynulo, že tyto vztahy spoluurčuje jistá pravidelnost. Tento **cyklus násilí**, kterým partneri ve vztahu procházejí, začíná vytvářením napětí ve vztahu ze strany partnera, které se snaží partnerka mírnit tím, že plní nároky a požadavky, které na ní muž klade. Teprve ve druhé fázi dochází k samotnému násilnému incidentu. Do odpovědí respondentek se samozřejmě promítla i ta skutečnost, zda zažívají násilí v aktuálním partnerském vztahu, či zda takový vztah už opustily. Pokud mají zážitek násilného incidentu v aktuálním partnerském vztahu, je další rozhodující proměnnou to, v jaké fázi cyklu násilí výzkum respondentky „zastihl“. U tohoto cyklu byla zároveň popsána i dynamika v čase, jinými slovy období mezi násilnými atakami se zkracuje a násilí nabývá na intenzitě. Takže další rovinnou určuje i to, kolikrát si tímto cyklem prošly. Cyklus násilí je samozřejmě pouze model, se svými klady a zápory. Pomáhá pochopit, jak se násilí děje, nemůže ale vysvětlit příčiny. Jinými slovy dává odpověď na otázku jak, ne na otázku proč. Tím, že se jedná o model, tedy určitou výpověď o realitě vytvořenou na základě zevšeobecnění, ztrácí se

z něj individuální rysy každého jednotlivého vztahu spoluutvářeného násilím, kontrolou a manipulací. Přesto ho považuji za velmi užitečný nástroj a moje analýza odpovědí vychází z tohoto předporozumění. S tímto záměrem jsem k analýze nepřistupovala od počátku, když jsem ale procházela jednotlivé výpovědi, vnímala jsem čím dál tím víc potřebu použít model cyklu násilí jako analytický nástroj.

Vstup do cyklu násilí

Násilí v partnerském vztahu je velmi specifický sociální fenomén, protože násilný incident je proti ženě veden tím nejbližším člověkem – životním partnerem. Málokdy je pak důvodem pro opuštění vztahu už první násilný útok. To vyplývá i z výpovědí respondentek. Většina oslovených žen se přiklání v době násilných incidentů či násilného chování partnera k tomu, že vše přejde. Alespoň zpočátku. Časové rozpětí, ve kterém ženy přestaly doufat, že partner nebude pokračovat v útocích proti nim, se ukázalo jako velmi široké – od několika měsíců po několik let: „*Nejdřív jsem dlouhé roky doufala, že všechno přejde, později jsem dlouho přemýšlela o rozvodu.*“ Často výpovědi vyznívaly v tom smyslu, že „to přejde“, „se to srovná“ atd. Vypadá to, jakoby možnost zastavení násilí šla nejen mimo ně, ale i mimo jejich partnery, jakoby to byla proměnná nezávislá na jejich společném partnerském vztahu. Pouze výjimečně se objevily odkazy na aktivní snahu žen napomoci změně a zabránit dalšímu násilí, např. návštěva manželské poradny, snaha přimět manžela k protialkoholní léčbě atd. „*Doufala jsem, že ho změním, nebo že vše pochopí a změní se. Nakonec jsme se rozešli a jsem ráda, že to takhle dopadlo.*“ Nebo: „*Věřila jsem, že to je situace, která se nebude opakovat. Pak jsem věřila, že ho přemluvím, aby se šel léčit, že se vše časem spraví.*“ Ty ženy, které naopak chtěly po násilném útoku partnera odejít, se nakonec stejně přiklonily k tomu, že ve vztahu zůstanou, protože doufaly, že se útoky nebudou opakovat. „*...bylo mi z toho smutno a když se mi potom omlouval, myslela jsem si, že ho to tak mrzí, že už to pak neudělá.*“ Jen velmi malý počet žen opustil vztah po jednom násilném incidentu. „*Jeho jednání mě roztrpčilo a přesvědčilo mě, že pro něj nejsem bytost, které si váží stejně jako sebe sama. Když se takto zachoval jednou, bude se to jistě opakovat. Opustit ho mi přišlo jako rozumné řešení, nenechám nikoho takto se mnou jednat.*“ Vyskytovaly se i ambivalentní výpovědi: „*Chtěla jsem se okamžitě rozvést, ale současně jsem věřila, že se to nějak srovná.*“ Ukázalo se, že i když byla jejich první reakce na násilný útok taková, že doufaly, že se nebude opakovat, nebo že chtěly okamžitě vztah opustit, stejně ve vztahu pokračovaly. Z toho lze usoudit, že se jedná jen o vstup do cyklu násilí z jiné perspektivy a že jejich první reakce se prakticky neodrazila na tom, jakým způsobem se vztah následovně vyvíjel.

Setrvání ve vztahu: rodina, finanční závislost a strach

Pokud bychom dále sledovaly cyklus násilí, tak jak byl teoreticky vymodelován, odpuštění a usmíření, které souvisí právě s vírou, že se nebude útok opakovat, že se vše srovná, je třetí fází cyklu. Tato víra v návrat k nenásilnému vztahu, nebo smíření se s tím, že násilí je součástí partnerského soužití, má mnoho dimenzí. Ale když alespoň pro tuto chvíli tyto dimenze seskupíme do dvou hlavních, můžeme říct, že se jedná buď o víru ve zlepšení na základě slibů, omluv a dočasného návratu do situace před první fází cyklu, ze vztahu tedy mizí odpuštěním napětí, ve kterém žena žila před útokem. Druhou velkou skupinu tvoří ženy, které přijmou variantu, že na útoku nesou vinu, jsou za něj spoluzodpovědné, nebo vnímají takové důvody pro partnerovu agresi vůči nim, které připisují objektivní důvody (ztráta zaměstnání, špatná bytová situace, alkohol atd.). Protože ale ve zkoumaném vzorku většina žen nebyla v aktuálním násilném vztahu, ale takový vztah už opustila, neobjevovala se jejich „vina“ jako spouštěč násilí tak často, jako je tomu ve výzkumech vycházejících z výpovědí žen, které ve vztahu s násilným partnerem žijí. Tento fenomén lze podle mého názoru vysvětlit zpětným přerámováním, odstupem od vztahu. Většina žen totiž poté, co ze vztahu odešly, reflektují, že ve vztahu zůstávaly příliš dlouho. Sledujeme-li dynamiku interakcí a násilí ve vztazích, je zřej-

mé, že i důvody pro setrvání ve vztahu se budou měnit. Tam, kde zpočátku mohla fungovat víra v to, že se takový útok nebude opakovat, se ženy po prožitku toho, že tyto sliby vyznívají naprázdno, dostaly ve vztahu tak daleko, že ačkoliv by ho chtěly opustit, mají jiné důvody pro to, aby setrvaly ve vztahu.

Když se tedy respondentky vyjadřovaly i k tomu, z jakého důvodu setrvaly/setrávají ve vztahu, nemůžeme je vnímat jako objektivní výpovědi o jejich minulé realitě, ale spíše jsme přizváni do příběhu o minulém/současném násilném vztahu. Násilí ve vztahu je totiž komplexní problém, ve kterém hraje roli mnoho proměnných (genderová socializace, uspořádání rodinných vztahů v naší společnosti, omlouvání mužské agrese jako přirozené atd.). **Objevily se i takové výpovědi, kdy můžeme říct, že ženy z výše popsaného násilného cyklu vystoupily, aniž by vztah opustily, tzn. nevěří, že se partner změní a že se situace zlepší, nebo vnímají násilí jako normální součást vztahu** (k tomu viz níže).

Dalším důvodem pro setrvání ve vztahu je strach, často je to strach o vlastní život a o život dětí. „Okamžitě bych odešla, ale nemám kam jít se čtyřmi dětmi. Nerada chodím domů, třese se mi celé tělo. Vyhrožuje, že si mě najde a zabije mě i s dětmi (pokud by vztah opustila – pozn. aut.).“ „Zůstala jsem kvůli dětem. Vyhrožoval, že když odejdeme, že nás zabije. Rozvedla jsem se, až když děti opustily domov.“

Podívala jsem se tedy odděleně na ty ženy, které uváděly, že zažívají aktuální vztah s násilným partnerem, a na ženy, pro které je násilný vztah součástí minulosti (i zde se ale samozřejmě objevují silné přesahy do současného života, k této otázce se vrátím později). Z žen, které zažívaly aktuálně vztah s partnerem, který se na nich dopouští násilí, jsme získaly jasné výpovědi od těch, které vztah jako násilný už rozpoznaly. Rozpoznání toho, že je partner násilník a že se žena ocitla v kruhu násilného vztahu, vyžaduje určitý čas a úzce souvisí i s informovaností o domácím násilí jako fenoménu. Pokud nemají ženy informaci o tom, že násilí v partnerském vztahu není jen jejich individuální problém, ale že ho zažívají další ženy, je pro ně obtížnější vztah zreflektovat. V tomto smyslu i mnoho respondentek pozitivně hodnotilo větší informovanost o domácím násilí ze strany médií. U žen, které zažily násilí jednou a už nepokračuje, se můžeme jen dohadovat, zda násilí bude pokračovat a vztah se dostane do výše popsaného cyklu, nebo zda se jednalo o ojedinělý případ, který se už opakovat nebude.

I když jsem se podívala odděleně na ty ženy, které zažívají aktuálně násilí ve vztahu, a na ženy, které z takového vztahu odešly, jako hlavní důvod pro setrvání ve vztahu shodně uváděly snahu o zachování rodiny. Dalšími uváděnými důvody byla finanční a bytová situace, která ženám nedovolila/ nedovoluje odejít ze vztahu. „Měla jsem odejít už před lety, i když jenom s taškou.“ Výpovědi o zachování rodiny i o finanční a bytové situaci vypovídaly vlastně jednak o strachu ze ztráty zázemí a jinými slovy o emocionální a finanční závislosti na partnerech, respektive na úplné rodině jako instituci: „Nechtěla jsem brát dětem tátu“. Myslím, že strach ze ztráty zázemí (neměla jsem /nemám kam odejít) nevypovídá jen o obtížné finanční situaci, respektive finanční závislosti žen na jejich partnerech, ke které v rámci násilného vztahu často dochází, ale také o tom, jak obtížné je opustit místo, které společně se svými partnery vybudovaly a které pro ně znamená domov a zázemí v nejširším slova smyslu.

Diskurs velké lásky: rozdvojená osobnost – zvíře a princ

Období, kdy je vztah ovlivňován násilným chováním, kontrolou a manipulací, mohou být, především zpočátku, poměrně krátká. Také chování a jednání, které ženy rozpoznají jako manipulaci nebo kontrolu, mohou zpočátku vnímat velmi pozitivně. „Ze začátku mi dělala manželova žárlivost dobře, dnes mám strach každý den, co zase přijde, ale jinak je dobrý táta a manžel“.

Towns a Adams³⁶ (2000) popisují ve své výzkumné studii týraných žen diskurs velké lásky (perfect love discourse), který může poutat ženy k mužům, kteří je ve vztahu týrají. Autor a autorka vycházejí

36 Towns, A., Adams, P. 2000. „If I really loved him enough, he would be ok“: Women's accounts of male partner violence. In: Violence against Women. June 2000. Thousand Oaks.

z paralely mezi pohádkovými příběhy a každodenním životem. Podle nich může diskurs velké lásky, tak jak je ustaven v západní kultuře, ovlivňovat vnímání partnerského vztahu. Z rozhovorů s respondentkami ve výzkumu vyplynulo, že popisují své partnery v intencích princ – zvíře, tak jako se tato dvojitá osobnost (double personality) objevuje v některých pohádkách. Přičemž v těchto příbězích jsou dobro a něha esenciální vlastností této osoby, zatímco temná stránka je prezentována pouze jako dočasné postižení (temporary affliction). Typickým příkladem je postava zvířete z pohádky *Kráska a zvíře*. Jinými slovy, partner je vnímán jako dobrý s tím, že má své špatné stránky, které ale netvoří integrální součást jeho osobnosti. **V odpovědích respondentek v našem výzkumu se tato dvojakost vnímání partnera také projevila, až na jednu výjimku u aktuálně prožívaných vztahů.** „Bohužel je manžel impulsivní, výbušný s vyhraněnými názory. Jinak ale miluje děti a vzorně se stará o rodinu. Nikdy jsem neměla pocit úplného ohrožení. Vzhledem ke svým zkušenostem bych neměla děti“. „Vůbec jsme si nerozuměli, byli jsme vlastně každý jinde a to ho dráždilo a chtěl mě donutit, přitáhnout k sobě (duševně). Bylo to vlastně z bezmocnosti. Jinak byl docela hodný, pomáhal doma, o děti se sice nestaral, ale ucelku nebyly problémy“.

Emoce

Některé respondentky se vyjadřovaly i o konkrétních emocích, které u nich převládaly v době násilného chování partnera. Většinou se jednalo o pocity smíšené (některé respondentky je tak samy označily). **Převládal strach, bezmoc, stud a vztek.** Další pocity, které respondentky vyjmenovaly, jsou: zoufalství, beznaděj, trápení, směšnost partnera, ponížení, nepřátelství, lítost nad partnerem, zlost (na sebe i na partnera), odpor (k sobě i k němu), nenávisť, pocit trapnosti, zklamání.

Ve většině případů se jednalo jen o výčet pocitů, takže je obtížné s tímto seznamem pracovat jako s analytickým materiálem. Když se přece alespoň v krátkosti zastavím u těch nejčastěji jmenovaných, vystupuje zde vedle pocitu strachu a bezmoci velmi silně pocit studu. Tento pocit podle mého názoru velmi silně reprezentuje pozici odpovědnosti ženy za vztah i za rodinu, možná i její předpokládanou moc nad vztahem v její konstitutivní podobě. Této tezi nahrává i další velmi často jmenovaný pocit: bezmoc. Nemusí se jednat jen o bezmoc ve smyslu neschopnosti bránit se fyzickým atakům, ale může jít právě o pocit bezmoci uprostřed vztahu, o pocit ztráty kontroly nad vlastní rolí ve vztahu.

Výše popsané emoce se nevztahují pouze k pocitům, které ženy zažívaly v době násilných fyzických incidentů, ale odrážejí jejich pocity i v situaci **psychického násilí**. Respondentky samy otázku psychického násilí do svých výpovědí přinášely a srovnávaly ho i se zažitým fyzickým násilím: „Psychické násilí je mnohdy horší než pár facek“, „Daleko horší než fyzické násilí je násilí psychické. Je velice skryté, plíživé a dokáže rozložit celou osobnost člověka“. Z odpovědí vyplynulo, že se psychické násilí ve vztazích vyskytovalo buď ve formě silné žárlivosti, výhrůžek (spojených s pokusem o odchod nebo s odchodem) a s ponižováním v nejširším slova smyslu.

Respektovat sama sebe, ne násilí partnera

Otázka dětí v rodině se ukázala jako průsečík ženina rozhodnutí, zda setrvat či odejít ze vztahu. Respondentky uváděly, že zůstávaly/zůstávají ve vztahu kvůli dětem, na druhou stranu byly děti právě jedním z hlavních důvodů, proč se nakonec rozhodly ze vztahu odejít. „Respondentka měla strach, ale chtěla odejít, rozvést se. A také to udělala. Děti byly přítomné, podle respondentky by neměly být, aby nekopírovaly chování: její syn ji také fyzicky napadl a psychicky týral jako partner.“ Tento zlom v jejich vlastní argumentaci zřejmě nastává ve chvíli, kdy cyklus násilí nabývá na dynamice a četnost ataků narůstá a doba mezi nimi se zkracuje. Toto byl totiž další hlavní důvod, který ženy uváděly, proč se rozhodly ze vztahu odejít. Bylo to tedy ve chvíli, kdy pochopily, že nejen, že se situace nezlepší, ale že se naopak neustále zhoršuje.

je. „Jestli mě ještě jednou uhodí, odejdu od něho. Rozmýšlím se mít další dítě. Když dítě uvidí doma chování přítele ke mně, bude se tak taky jednou chovat – kolotoč pokračuje.“

Podle výpovědí lze usoudit, že prakticky všechny ženy, které již nežijí se svým partnerem, od něj odešly samy, na základě vlastního rozhodnutí. Většina z nich také reflektovala to, že měly opustit vztah dříve, než to udělaly: „Respektovat sama sebe, ne násilí partnera.“ Pro většinu respondentek byl tedy partnerský vztah nasycený násilím a kontrolou už minulostí. Přesto pro ně rozchodem s partnerem často neskončil a důsledky tohoto vztahu přesahovaly do současného života žen. Někdy jako nezpracované trauma, což lze vyvodit z poznámek tazatelek o rozhovorech, ale i z vyjádření respondentek v poslední části dotazníku, který byl určen pro doplňující výpovědi. Tento prostor využívaly respondentky právě k reflexi dotazníku a obtížnosti zodpovězení otázek. Některé respondentky si vytvořily na základě prožitého vztahu jednak zobecňující úsudky o mužích a o vztazích: „Muži jsou despotičtí. V novém vztahu může člověk též narazit.“, ale také strategie, jimiž se ve svém současném životě řídí: „Manželství s hrubiánem mě poznamenalo natolik, že již nechci do společné domácnosti žádného muže.“ „Po těchto zkušenostech bych se nikdy nevdala. A ani už nechci mužům důvěřovat.“

Násilí jako normální součást života

Výlučnou skupinu tvoří ženy, které nevnímají násilí ve vztahu jako důvod k jeho opuštění. Násilí je přerámováno tak, aby bylo snesitelné: „výbuch vzteku“, „rozčilený dialog“. Ženy, které neproblematizovaly násilí, ho představovaly v kontextu „polehčujících okolností“ pro partnerovo násilí (ztráta zaměstnání, alkohol, obtížná bytová situace“). Důležitou roli zde hraje i normalizace násilí: „takhle to chodí“: „Zpočátku jsem si ale myslela, že je to normální, že je to tak ve všech vztazích. Myslela jsem, že to nějak přejde. Přítele jsem měla moc ráda a chtěla jsem vše zlepšit, ale když mi způsobil otřes mozku, odešla jsem. Bylo to těžké.“, „Myslela jsem, že to k životu patří.“

Některé ženy svou násilnou zkušenost spojovaly se „ženským osudem“ či „ženským údělem“, tedy s tím, co to znamená a přináší být ženou. „Nechci se rozvést, protože vím, že ho to brzo přejde a jinak se o mě dobře stará. Ženská musí něco vydržet, tak už je to na světě zařízeno.“, „Myslím, že je to běžné, muž se odreaguje, žena si popláče a vše je zase v pořádku“.

Závěry

Pro analýzu odpovědi jsem použila model cyklu násilí, který začíná napětím, které partner ve vztahu vytváří, v druhé fázi pokračuje násilným incidentem a ve třetí fázi dochází k usmíření a uvolnění atmosféry. Ukázalo se, že ať byla první reakce žen na násilný útok partnera vyjádřena vírou ve zlepšení situace, respektive její neopakování, nebo záměrem odejít, většina žen se stejně do cyklu násilí dostala.

Pro většinu respondentek výzkumu byl násilný vztah minulou zkušeností. Vesměs reflektovaly, že ve vztahu zůstávaly příliš dlouho a že měly odejít dřív. Mezi hlavní důvody pro setrvání ve vztahu, které ženy uváděly, patří snaha o zachování rodiny a finanční závislost na partnerovi, která souvisí i s tím, že nemají kam od partnera odejít. Snaha o zachování rodiny může vycházet jednak z vysoké hodnoty, která je rodině jako instituci v naší společnosti přisuzována. S tím souvisí i snaha zachovat rodinu dětem („nebrat dětem tátu“). Další významný činitel, který může ovlivnit rozhodnutí pro setrvání v násilném vztahu, je diskurs velké lásky, silný vztah k té lepší stránce partnera („jinak je skvělý manžel i otec“). Některé ženy ve vztahu setrvaly, protože násilí ve vztahu nevnímaly jako problematické a není pro ně důvodem k odchodu od partnera. Vnímaly ho v intencích „tak to v životě chodí“ a spojovaly ho s „ženským údělem“. Bylo by zajímavé podívat se blíže na to, zda a případně jak probíhá v těchto případech cyklus násilí. Stejná otázka se nabízí v těch případech, kdy ženy setrávají ve vztahu ze strachu o svůj život a o život svých dětí, nebo proto, že nemají sílu odejít. Tyto případy totiž spojuje ztráta víry (nebo její absence) v to, že se násilné útoky nebudou opakovat.

2.6.3 Odešla bych. To vím teď

Ve druhé otázce tematizovaly respondentky násilnou zkušenost skrze reflexi svého jednání jako adekvátního či naopak nevyhovujícího. Otázka zněla: „Vzhledem k Vaším současným zkušenostem, existuje něco, co byste dnes s odstupem času určitě udělala jinak než tehdy? (Odešla dříve od agresivního partnera, svěřila se policii, poradila se s odborníky, s rodinou, neměla (další) děti apod.)“. Vyjádření žen k tomu, zda-li jsou spokojené s tím, jak se zachovaly či nezachovaly, bylo často spojené s vlastní obhajobou toho, proč to bylo tak či onak. Přes poměrně velkou pestrost nabízených odpovědí je mezi nimi možné vysledovat několik zásadních kategorií, z nichž se jedna stala hlavním interpretačním modelem analýzy všech odpovědí.

Předně, ukázalo se, že existuje silná souvislost mezi formou otázky, respektive pořadím nabízených odpovědí a četností skutečných odpovědí. Je tak nutné si uvědomit, že součástí výzkumu byly i předpoklady možných odpovědí (které se třeba mohly od žen očekávat) v podobě nabídnutých variant za otázkou, které se následně v konečné podobě odpovědí mohou projevit.

Odejít dříve, hudba budoucnosti

Naprosto jasně se ukazuje, že nejčastější reakcí na otázku „co udělat jinak“, je touha po odchodu, respektive „dřívějším odchodu“. Tuto tendenci podporuje i skutečnost, že ženy měly poměrně často sklony k tomu, nic neměnit, z důvodu, že reakce na násilí byla z jejich hlediska správná, protože právě k včasnému odchodu došlo. Podstatnou informací je i to, že o dřívějším odchodu mluví jak ty ženy, které s partnerem již nežijí – tedy ty, které odchod jako strategii řešení zvolily (a přesto by raději odešly ještě dřív), tak i ženy, v jejichž vztahu násilí stále trvá. V takových případech hrají roli určité bariéry odchodu, které ženy zmiňují (jedná se např. o děti, hmotné zajištění, vlastní sebekázeň apod.). Zajímavé je všimnout si toho, co to vlastně „včasný odchod“ znamená. Zmiňovány jsou odchody hned po „prvním incidentu“ (...*Odešla bych hned při prvním projevu agresivity...*), odchody bez „další šance pro partnera“ (...*Odešla bych dříve a už nevěřila jeho slibům...*), tedy odchody, v nichž ženy odmítají znovu uvěřit možné nápravě násilníka, dále odchody i za cenu vzdání se majetku (...*Odejít za každou cenu, i bez majetku...*) či odchody bez ohledu či právě s ohledem na děti (...*Odejít dříve a nečekat až dítě (děti) vyroste...*). Kontext dětí vystupuje jako další důležitá kategorie. Ve snaze o zachování interpretace dle četností se k ní vrátím níže.

Odborníci jako druhá záchrana

Pořadí možností nabízených v otázce se může odrážet i v další nejčetnější kategorii, a sice snaze „poradit se či svěřit se“ se svou situací někomu, nejčastěji odborníkům, u nichž ženy předpokládají specializaci na problematiku násilí, partnerských vztahů či závislosti na alkoholu. Bylo zajímavé srovnat tyto výpovědi s odpověďmi vztahujícími se ke kategoriím svěřit se rodině a ohlásit situaci policii, které se však v reflexích žen vyskytovaly méně často. Ve vztahu k blízkému okolí či rodině může tento trend kromě jiného poukazovat i na jistý pocit stigmatizace, který ženy mohou zakoušet. Z odpovědí je cítit určitá odpovědnost (ať už za samotný vztah či dobré jméno rodiny) snoubící se s pocity viny, představující často pouta, díky nimž ženy ve vztahu stále setrvávají. Této interpretaci odpovídá i skutečnost, že podtextem odpovědí, v nichž ženy zmiňovaly potřebu vyhledat odbornou pomoc (uváděn je psycholog, manželská poradna či psychiatr), byl záměr vyhledat tuto pomoc pro sebe, zatímco partnerovi by ji „ne-naordinovaly“. Problém mají ony, a proto ho ony musí řešit.

Kromě odpovědí věnujících se blízkému okolí bylo v této kategorii zajímavé také téma vztahu k policii. Většinou byla kladně hodnocena možnost násilné činy ohlásit, a to především u těch žen, které se na policii ve skutečnosti neobrátily, zatímco ženy, které tak skutečně učinily, měly s touto institucí

špatnou zkušenost. Tento rozdíl se projevil i na jazykové úrovni, kdy ženy, které by se bývaly na policii obrátily, ale neučinily tak, používaly poměrně zajímavý termín „svěřila bych se policii“ (je ale otázka, nakolik byly inspirovány samotnou otázkou, v níž byl tento termín použit).

Moment změny v jednání

Jak jsem již poukázala výše, i přes rozlišení odpovědí se respondentky samy často vztahovaly k jedné jediné možnosti řešení násilné situace, kterou byl včasný odchod (nejčtenější kategorie). I když jsem tedy shrnula následující odpovědi pod termín „změna v jednání“, jsou pochopitelně v úzkém spojení s kategorií „dřívější odchod“. Celou skupinu otázek je možné rozdělit do čtyř základních částí: (1) Nic bych neměnila, (2) Nemožná bych dělala nic jiného, jde dnes něco změnit?, (3) Nevím, co bych udělala jinak a (4) Změnila bych všechno.

Pokud si všimneme nejčastějších odpovědí, tedy odpovědí „nic bych neměnila“, objeví se jeden zásadní moment. Podařilo se totiž separovat poměrně velkou skupinu odpovědí („nic bych neměnila, udělala jsem vše dobře“), pod nimiž se skrývala především spokojenost nad tím, že dotyčná včas odešla (...*Udělal bych vše stejně, odešla jsem včas...;...Ne, neudělala bych nic jinak, rozešla jsem se...*). Lze tak jen znovu konstatovat, že obecně nejspokojenějším či nejčastějším řešením násilných situací je odchod od partnera či alespoň pokus o to. Zajímavá v této skupině odpovědí byla ještě druhá nejčastější výpověď – reakce „nevím“, pojící se s takovými výrazy jako „těžko říct“ či „nevím, podle situace“ (...*Těžko říct, nevím jestli bych to udělala jinak...;... Nevím, podle situace...;... To by záleželo na možnostech bydlení, sháněla bych něco...*). Nejasnost ve vlastním chování či orientace v celé situaci se objevovala ve výpovědích i v následující kategorii. Pro problematiku domácího násilí se ukazuje jako významná, a proto se jí budu níže také věnovat.

Bariéry a překážky: děti jako motor i brzda

Výpovědi, kdy ženy neví, co by změnily, protože situace může být „všelijaká“ (bytové problémy, finanční zázemí, děti...), nás vtahují do příběhů, kde důležitou úlohu hrají bariéry či překážky, bránící vlastním rozhodnutím. Objevuje se tak představa kruhu, v němž se násilné činy a životy zasažených lidí odehrávají. Na jedné straně touha odejít, kterou ale není možné z nejrůznějších důvodů zrealizovat. Ambivalentní roli v tomto kontextu hrají děti, které představují brzdu i pohon. Ve výpovědích v tomto kontextu existuje zásadní rozpor v tom, co děti pro vztah (a samotné chování žen) znamenají. Ostrá sdělení typu „nemít děti vůbec“ kontrastovaly s výpověďmi „počkat, až děti vyrostou“. Častěji převažovaly výpovědi typu „...*Neměla bych děti, odešla dříve a byly i stavy, kdy jsem ho chtěla zabít...*; či ...*Zachovala jsem se dobře, že jsem odešla, především kvůli dětem... Odešla bych dříve a ušetřila děti takových výstupů...; ... Odešla bych dávno, když byla dcera malá, aby neviděla scény s manželem...*“. Skrze děti se tak projevuje i jistá ambivalence k vlastní pozici ve vztahu, kdy žena bojuje se svou odpovědností za udržení rodiny na jedné straně a se zachováním vlastní důstojnosti, práv a leckdy i života na straně druhé. Nabízí se ale otázka, co vlastně znamená zachování rodiny a kterými cestami se může uskutečnit či jak vlastně kontrastující odpovědi žen vnímat? Z pozice výzkumníka, který pracuje s kvalitativními daty, není tato situace nijak výjimečná. V kvalitativních analýzách se totiž často znovu a znovu ukazuje, že právě rozpory jsou to, co nás k realitě maximálně přibližuje. Proto je tento rozpor pro analýzu otevřených otázek výzkumu hodnotný a nabízí kromě již zmíněných i následující interpretace. Ambivalence pocitů respondentek v souvislosti s dětmi představuje reflexi násilného vztahu, nejasnost odpovědnosti za celou situaci a traumatizující postavení samotných respondentek. Tato ambivalence a nejasnost (která může být spojena s neznalostí vlastních možností/práv) je pro poznání problematiky domácího násilí důležitá. Spojíme-li navíc toto téma s posledními dvěma kategoriemi, ukazuje se, že ambivalence převažuje i v nahlížení vlastních emocí a citů v době násilného chování partnera.

Týrané ženy jako aktérky situace

Dosud jsem se zabývala kategoriemi, které více méně respektovaly pořadí odpovědí nabízených v otázce, navíc byly skutečně nejčetnější. Výpovědi, které lze zahrnout pod název „aktivní odpor“ a „sebezpytování vlastních kroků“, se nabízené škále vymykají, i když s nimi pochopitelně úzce souvisí. První zmíněná oblast – aktivní odpor – byla charakterizována výpověďmi typu: „... *Nechala bych ho zmlátit, ať vidí...; ... Nenechat se ovládat...; ... Již na sebe nikdy nenechám vztáhnout ruku...*“, tedy určitou aktivní obranou vlastní osoby, související s uvědomováním si hierarchičnosti celé situace. Z analýzy vychází, že by ženy ocenily, kdyby mohly být aktivními účastnicemi, zároveň se ale objevovaly výpovědi, kde ženy samy sebe obviňovaly.

„Sebezpytování“ je zřejmě výraznou doménou odpovědí na druhou otázku celého dotazníku, neboť se v něm zrcadlí silná reflexe vlastního chování v dané situaci. Specifickou doménou této oblasti byl pocit nevhodného chování ze strany respondentky („...*Méně partnera dráždit...; ... Neprovokovala bych...; ...Dívala bych se na problém s chladnou hlavou, bez emocí...*“), jenž ve spojení s odpověďmi „neměla bych s ním další dítě“ a „obrátila bych se na odborníky“ nabízí tento závěr: týrané ženy často (a to nejen v době násilného činu) hledají vinu u sebe či se snaží vyložit si situaci tak, aby přinejmenším také stály u vzniku a příčin násilných situací jako aktivní účastnice.

Závěry

Před závěrečnou rekapitulací nejzásadnějších odpovědí na druhou otázku je důležité zmínit alespoň krátce časté výpovědi těch žen, u nichž násilná situace stále trvá. V těchto případech se jako nejčastější faktor ukazuje především alkohol u partnera a nespokojenost žen s radou odborníků. I proto tyto ženy zřejmě radí ostatním týraným ženám odejít, i když samy toho schopné nejsou. Opět se tedy jako zásadní řešení situace nabízí téma odchodu, byť nerealizovaného.

Shrnu-li stručně možné závěry z odpovědí na otázku, zda by s odstupem času udělaly ženy, které prošly/procházejí násilnou zkušeností ve vztahu, něco jinak, jednoznačně se jako nejčastější návrh ukazuje odchod od partnera, provázený snahou o konzultaci s odborníky, méně již ohlášení činu na policii a ještě méně obrácení se na vlastní rodinu či blízké okolí. Děti znamenají pro včasný odchod bariéru i motor, vlastní pocity jsou pak spíše ambivalentní a rozporuplné, ne vždy považuje žena své chování za adekvátní situaci. Obecně se zdá být trendem skutečnost, že ženy vědí, jak situaci řešit, ale až s odstupem času. Důležité je proto sledovat bariéry, které znesnadňují či přímo brání uskutečnění toho, co týrané ženy považují za dobré aktuální řešení násilných situací. Snaha žen být aktivními účastnicemi v daných situacích poukazuje na nerovné a mocensky ukotvené postavení týraných žen. Lepší obraz možných souvislostí ale poskytne propojení odpovědí na všechny čtyři otevřené otázky.

2.6.4 Dělejte vše tak, jak poroučí vaše srdce a hlavně rozum

Ve třetí otázce dotazníku byly respondentky dotazovány, co by ony samy poradily ženám, které se, stejně jako ony, potýkají s problémem násilí v partnerském vztahu, resp. jsou oběťmi domácího násilí. Z odpovědí je cítit velká míra určité solidarity s ostatními ženami, sdílení stejné zkušenosti. Odpovědi jsou formulovány často adresně „*Buďte silné a odejděte od něj!*“ Z odpovědí žen, které dokázaly násilí ukončit, je patrná chuť pomoci ostatním ženám, které domácí násilí zažívají, a snaha dodat jim sebevědomí a sílu k odchodu: „*Najít v sobě sílu a odvahu*“, „*Potlačit pocity studu, zahanbení, necítit vinu a bojovat za sebe a děti*“.

Velká většina odpovědí, v nichž respondentky radí ženám, které se ocitly v podobné životní situaci, směřuje k **aktivnímu řešení situace**. Aktivním řešením označují aktivní odpor žen proti násilnému chování

partnera, mobilizaci sil k akci – ať už jsou rady konkrétní, jako vyhledat odbornou pomoc, nahlásit incident policii: „Dojde-li k incidentu, okamžitě řešit přes manželské poradny“, „...okamžitě podat žalobu a ihned pracovat na rozvodovém řízení...“ či pouze nabádají k odporu: „Ať se nestydí a řeknou to“, „Aby se nenechaly žádným způsobem ponižovat“. V kontextu konceptu ženy-pasivní oběti domácího násilí je tato informace poměrně významná.

Výpovědi žen, které žily s agresivním partnerem, obsahovaly dále poměrně jasné sdělení: pakliže s tím něco neuděláte sama, situace se nezmění a násilí nepřestane „Hlavně nevěřte, že se situace zlepší. Raději to řešte co nejdříve, aby nebylo pozdě.“, „Aby nežily v přesvědčení, že to bylo naposledy“. Toto konstatování je v odpovědích respondentek zastoupeno poměrně často. Přesto ženy mnohdy čekají a doufají, že už se násilí znovu opakovat nebude. V této víře je utvrzují především právě jejich vlastní partneři, kteří je po napadení přesvědčují dárky, omluvami a sliby, že se to stalo naposledy. Realita však bývá taková, že násilné chování partnera často nejen pokračuje, ale zároveň také graduje a spolu se vzrůstajícím strachem ženy se cesta ven z takového vztahu stává obtížnější. Poměrně často jsou navíc ženy na partnerovi **ekonomicky závislé**, což prohlubuje jejich celkovou závislost. S tím úzce souvisí i **otázka bydlení**, která rozhodnutí ženy odejít od partnera často ovlivňuje. Obojí zmiňovaly respondentky poměrně často. Skutečnost, že velmi často nemají kam jít a jejich finanční situace jim neumožňuje si najít vlastní bydlení, je důležitým argumentem, který ovlivňuje jejich ochotu ze vztahu odejít: „Máte-li možnost odejít bydlet jinnam, na nic nečekejte a zmizte“, „Okamžitě bych odešla, ale sama nemám kde bydlet a bojím se, manžel vyhrožuje, že si mě najde a zabije mě i děti“.

Mezi odpověďmi zcela jasně dominuje rada **odejít** od agresivního partnera a vztah s ním ukončit. Častým podnětem k odchodu jsou děti a snaha ženy je před násilným chováním chránit: „Nezůstávejte s násilníkem ani kvůli dětem. Hlavně kvůli dětem ne!“. Vědomí toho, že partner ubližuje nebo může ublížit i dětem, bývá často silnější důvod, který ženy zmobilizuje k odchodu z násilného vztahu, než skutečnost, že partner fyzicky napadá ženu samotnou.

Druhou nejčastější radou ženám, které zažívají domácí násilí, je **vyhledat pomoc a o problému s někým mluvit**. Převažuje rada obrátit se na specializovanou odbornou pomoc, ať už je tím myšleno krizové centrum pro oběti domácího násilí, linka důvěry či manželská poradna. Bylo by zajímavé poměřit četnost těchto odpovědí, které ženám radí mluvit o svých problémech s odborníky, s množstvím azylových domů a pracovišť specializovaných na pomoc obětem domácího násilí. Vedle rady „žádat o pomoc odborníky“ zmiňovaly ženy, které měly či mají zkušenost s domácím násilím, jako důležité mít možnost o své situaci promluvit s někým blízkým. Poměrně často se tedy objevila rada svěřit se někomu, nezůstávat s tímto problémem sama a tak i získat podporu pro své rozhodnutí „Nezůstávat s trápením sama, mnohdy stačí svěřit se kamarádce a najít řešení“.

Poměrně nízký počet odpovědí, které radily po napadení **kontaktovat policii**, může být interpretován jako výraz možné nedůvěry obětí domácího násilí vůči státním orgánům a současně jako projev strachu z takového, poměrně radikálního, kroku „Hledat všemožně pomoc – na policii ji však za současných zákonů nenajdou“. Druhou skutečností, kterou respondentky kritizovaly, je nedostatek a nedůsledná aplikace zákonů. „Pokud nebudou zákony na ochranu týraných žen či dětí a nebude se to řešit okamžitě, nebude spravedlnost v řešení případu od případu“.

Vedle odpovědí, které nabádaly k aktivnímu řešení situace, byla také poměrně často zastoupena varianta odpovědi „**nevím**“. V kontextu toho, že jde o ženy, které mají zkušenost vztahu s násilným partnerem, by se dalo očekávat, že tímto způsobem budou odpovídat převážně ty ženy, pro které bylo domácí násilí v té chvíli aktuálním problémem a které si samy ještě pomoci nedovedly, např.: „Neumím radit ženám, já sama se s tím neumím vypořádat“. Stejně tak se v neschopnosti či nevěli poradit ostatním ženám odráží poměrně rozšířený názor, že násilí v partnerském vztahu je osobní věc každého a jeho řešení je čistě individuální záležitost „To si každá žena musí sama rozmyslet, jak dalece je ochotna snášet a tolerovat to, co se děje. Je to individuální“.

Když shrnu závěry, které se v analýze třetí otázky objevily, naprosto jasně převažují odpovědi, které vyzývají týrané ženy k aktivitě, k zastavení násilí, k odporu. Konkrétně pak se jako nejčastější rada ukázala odpověď „odchod od partnera“, kterou v četnosti následovala skupina odpovědí „vyhledat odbornou pomoc“.

2.6.5 O násilí musíme více hovořit

Otázka 4 (Je ještě něco, co byste chtěla v rámci tohoto tématu dodat? Velmi vítáme jakékoli Vaše další zkušenosti, postřehy či návrhy.) byla koncipována jako poslední možnost něco dodat, vyjádřit se k tématu. Z tohoto důvodu jsou odpovědi na otázku poměrně roztříštěné, i když několik základních, ne příliš početných kategorií lze rozlišit. Nutno také dodat, že velká většina dotazníků vyplněných ženami, které zažily týrání v partnerském vztahu, zůstala v této otázce nevyplněná.

Respondentky tuto otázku využívaly ke sdělení různých poselství a názorů, které se nutně netýkaly přímo jejich osobní násilné zkušenosti či násilí obecně. Sem lze zařadit výpovědi týkající se obecně **rovnosti mužů a žen**, např. „*Neexistuje rovnoprávnost mužů a žen*“ či „*Chtěla bych se narodit mužem, který to má v životě lehčí. O rovnoprávnosti si můžeme nechat jen zdát.*“ Další obecné výpovědi se týkaly **problematiky domácího násilí a reflexe jeho vnímání ve společnosti**, např.: „*Je smutné, že si spousta lidí myslí, že ‚domácí‘ násilí prakticky neexistuje a že si za to ženy mohou samy.*“ či „*Když se to stane jednou, může se to opakovat kdykoli.*“

Jindy se zde respondentky vyjadřovaly ke svým osobním zkušenostem a reflexi násilí a následků násilí ve vlastním životě. Tyto výpovědi se týkaly otázek žárlivosti, alkoholu, nutnosti poznat partnera, případně jeho rodinu před svatbou a nechuti se znovu vdávat či se pouštět do nových vztahů (např. „*Nejlepší je udržovat s mužem pouze ambulantní styk, nebo si ho občas pozvat do svého bytu, ale nikdy nepřihlašovat k trvalému pobytu. To jsem se teda pěkně spálila.*“). Z této reflexe někdy vzešla rada pro jiné ženy.

V rámci této různorodosti typu odpovědí na otázku 4 je ovšem možné nalézt hlavní kategorie, do kterých se soustředí více odpovědí. Hlavní a nejpočetnější skupina odpovědí se soustředí na pozornost věnovanou tomuto problému – na „**mluvení o problému**“, a to v různých obměnách. Nejvíce se vyskytuje případ „*mělo by se o tom více hovořit, protože ženy se o tom bojí*“ případně „*stydí hovořit*“, další odpovědi by spadaly do kolonky „*více pozornosti v médiích*“ případně že existuje „*málo informací*“ a že by se měly více podporovat organizace poskytující ženám pomoc.

Z tohoto důrazu na více informací a větší propagaci organizací je patrné, že většina týraných žen pociťovala nutnost situaci změnit nebo zlepšit, ať se to již týkalo nedostatku informací nebo v jiných případech nedostatku ve službách poskytovaných státem. Další velká skupina odpovědí se tedy soustředila na **nutnost změny**. Dle týraných žen je nejvíce nutné změnit práci policie, legislativu a přístup státu k týraným ženám ve smyslu, že by stát měl zabezpečovat více možností bydlení, azylové domy pro týrané ženy s dětmi a utajené adresy z důvodu následného pronásledování ze strany násilného partnera. Problematika bydlení byla zmiňována i samostatně, bez explicitní zmínky, že by se něco mělo změnit. Ženy hovořily o problému bydlení v souvislosti s nemožností odejít z násilného vztahu. Dalším významným problémem se ukázala být otázka financí a finanční nezávislosti žen. V dotaznících se několikrát objevilo, že ženy jsou na manželovi finančně závislé, což opět znemožňuje jejich odchod.

Druhou nejpočetnější kategorií bychom mohly nazvat „**aktivní odpor**“. V těchto výpovědích ženy vyzývají – na základě své zkušenosti – jiné ženy k tomu, aby si „to“ nenechaly líbit, aby se bránily, aby se měly rády, netrpěly, budovaly si vlastní sebevědomí a aby byly schopné se bránit i fyzicky. Vzhledem k tomu, že jde o druhou nejpočetnější kategorii, je zřejmé, že otázka sebevědomí, obrany a aktivního hledání řešení je pro týrané ženy velice důležitá. Tento důraz na aktivní odpor stojí v příkrém rozporu se vžitým pojmenováním „oběť“, jak jsou týrané ženy nazývány.

Třetí největší kategorii jsem shrnula do kolonky „**vnější pomoc**“, kdy respondentky radí, aby se ženy v případě násilné situace svěřily, vyhledaly pomoc odborníka, své rodiny a kamarádů a nesnažily se tuto situaci řešit samy. Vzhledem k výpovědím k ostatním otázkám kvalitativního dotazníku je možné tuto výzvu chápat jako reflexi vlastní zkušenosti, kdy týrané ženy velice často zůstaly se svým problémem samy, nikomu se nesvěřily – ať již to bylo z důvodu strachu či studu. Obě dvě tyto emoce byly zdůrazňovány v otázce 4 v souvislosti s tím, proč je důležité o tomto problému hovořit.

Respondentky se dále soustředily na „**nutnost odchodu**“ z násilného vztahu, nejčastějším uváděným důvodem byly děti. Respondentky vyjadřovaly obavy z mezigeneračního přenosu násilného chování (jedna jej již zažívala osobně) či možnosti způsobit dětem psychické trauma. Důležitost této kategorie vyvstává zejména v souvislosti s otázkou 2, kde ženy hodnotily, co by dnes s odstupem času udělaly jinak. Dřívější odchod je nejčastěji zmiňovanou změnou, kterou by ženy učinily.

Poslední větší skupina odpovědí se týká reflexe samotného **dotazníku**. Tyto komentáře byly jak pozitivní, tak negativní, několikrát byla zmíněna absence otázek týkajících se psychického násilí, kdy bylo zmiňováno, že je často horší než samotné fyzické násilí. Tento typ odpovědí se vyskytoval i v jiných částech kvalitativního dotazníku.

V této souvislosti se vyskytovaly odpovědi typu:

- „Otázky dost na tělo“
- „Je to dost náročný dotazník a to hlavně na vzpomínky“
- „Málo možností k odpovědím na frekvenci určitých dějů – není žádná možnost mezi NIKDY a OBČAS, např. jednou – párkrát.“
- „Myslím, že tyto dotazníky nenapomůžou ženám proti násilníkům“
- „Chtěla bych jen dodat, že se mi váš dotazník na násilí na ženách zamlouval a lehce se mi odpovídalo i na choulostivé otázky.“
- „Během dotazování se zapomnělo na psychické týrání.“
- „Je to velice osobní dotazník. Chybí otázky na psychické a duševní následky. Jen je tu fyzické násilí a sex.“

Z výše uvedeného je zřejmé, že týrané ženy využívaly otázku 4 zejména ke kritice stávající situace, reflexi obtíží, se kterými se samy musely či stále ještě musí potýkat (např. v současné době nemají z násilného vztahu kam odejít), a návrhům opatření, které by z jejich osobního hlediska mohly napomoci. Je zde patrný pocit nespravedlnosti a nezájmu ze strany státu, který považují za špatný. To ostatně reflektuje to, že stát, přes nepochybný pokrok a snahu v této oblasti konat, stále ještě nemá koncepci boje proti domácímu násilí, státní orgány a úřady jsou v otázkách domácího násilí velice liknavé, či právě i kvůli vlastnímu nedostatku proškolení a informací nevědí, jak postupovat či jak se k týraným ženám chovat. Problematické v otázce informovanosti je i to, že stát v rámci svých vlastních kampaní proti domácímu násilí nepropaguje široký vějíř organizací ve všech regionech tak, aby se důležité informace dostaly k cílové skupině týraných žen. V této souvislosti je důležité podotknout, že i priority týkající se násilí na ženách a boje s ním, které si stát vytyčuje v každoročním dokumentu *Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen*, nejsou plněny či jsou dokonce porušovány (např. prioritou budovat síť azylových domů, kdy v roce 2004 došlo ke zkrácení dotací a následnému zavírání některých azylových domů). To se odráží i ve skupině odpovědí, které jsem soustředila v kategorii „aktivní odpor“, neboť ženy několikrát vyjadřují nutnost pomoci si samy, protože to za ně nikdo jiný neudělá.

2.6.6 Závěry

Kvalitativní doplňující sonda byla realizována s cílem rozkrýt specifické aspekty zkušenosti domácího násilí, které nebylo možné odhalit v čistě kvantitativním výzkumu. Tyto otázky ovšem byly pouze doplňující a nebyly získány od všech žen ve výzkumném vzorku se zkušeností s domácím násilím a naopak v některých případech byly vyplněny i v případě, že žena žádnou násilnou zkušenost neměla. Tato analýza se soustředila pouze na dotazníky vyplněné ženami, které násilnou zkušenost v partnerském vztahu mají.

Otázky pokryly čtyři základní oblasti, a to:

- jak se ženy cítily v době násilného chování a co chtěly v tu dobu udělat (odejít či zůstat, protože doufaly, že to přejde),
- zda by s odstupem času udělaly něco jinak,
- co by doporučily ženám v podobné situaci,
- zda chtějí cokoli doplnit.

Základní informací, která z doplňujících otázek vyplynula, je obrovská nejistota, neorientace spojená s neinformovaností. To se netýká pouze týraných žen, ale celé společnosti. V tuto chvíli není jasně definovaná úloha státu v boji proti domácímu násilí. Přestože se vláda k tomuto úkolu zavázala ve svém dokumentu *Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen*, nebyla na politické úrovni jasně a veřejně deklarovaná nepřijatelnost domácího násilí ani násilného chování obecně. Dalším problémem je fakt, že neexistuje závazná metodika pro policii ČR, jak se chovat v případě nahlášení domácího násilí, jak se chovat k ženám, které přijdou případ nahlásit, ani jak se zachovat při výjezdu k ohlášenému případu domácího násilí. Tento problém se obecně týká všech zainteresovaných aktérů (lékaři a lékařky, sociální pracovníce a pracovníci, učitelé a učitelky ve školách atd.). Navíc v současné době v ČR neexistuje ani institut vykazání násilníka ze společné domácnosti či zákaz přiblížení,³⁷ a tak se jedinou možností pro týrané ženy v případě, že se na policii obrátí, stává ohlásit případ a dát souhlas se stíháním rodinného příslušníka. Tato situace není problematická pouze z toho důvodu, že stát zde nepřebírá roli vykonavatele práva *ex lege*, ale i z toho důvodu, že ženám poskytuje pouze jeden model řešení, tj. trestní stíhání. To se jeví jako velice problematické, neboť pro týrané ženy v některých případech z různých důvodů (emocionální vztah k násilníkovi, nejistota jak postupovat, příkrost řešení situace atd.) není přijatelné zahájit trestní stíhání, ale spíše by volily jiný způsob řešení problému (např. vykazání trýznitele). Z výše uvedeného vyplývá, že neexistuje jasně formulovaný **sociální scénář**, jak situaci domácího násilí řešit. Tento scénář neexistuje ani na osobní úrovni, neboť z dotazníků jasně vyplývá nedostatek informovanosti mezi ženami, jak v situacích domácího násilí postupovat, na koho se obrátit a jak se k celé situaci postavit.

Zde je nutné si uvědomit i další související problémy, které se vztahují k nastavení genderových rolí a dalších hodnot ve společnosti. Za prvé, z existujících výzkumů vyplývá poměrně velká míra tolerance vůči násilným projevům (Pikálková 2001) a obecný společenský pocit, že domácí násilí je soukromým problémem partnerů, do kterého nemá vnější svět zasahovat. Z toho plyne nejistota týraných žen ve vztahu k nedostatku informací a pocitu, že „toto břemeno“ musí nést samy.

Dalším spojeným problémem je socializace žen k přijetí absolutní odpovědnosti za vztah a za jeho udržení. Ženy jsou socializovány k očekávání velké lásky, která překoná všechny problémy. S tou-

37 Tyto dva instituty se možná dostanou na projednávání ve vládě v roce 2004, přičemž paragrafované znění by mělo vzniknout do podzimu 2004.

to romantickou představou partnerské lásky je spojený i křesťanský předpoklad, který se dodnes projevuje v manželském slibu, že manželé spolu budou v dobrém i zlém a že si budou oporou. Tyto signály, které společnost ženám vysílá, mohou vést k velice ambivalentnímu postoji v případě domácího násilí, neboť z logiky věci by vyplývalo, že pokud žena bude partnera dostatečně milovat, k násilí by nedocházelo. Tyto faktory mohou vést k tomu, že týrané ženy situaci násilí zvnitřní v tom smyslu, že pokud se bude chovat jinak a lépe, bude partnerovi prokazovat lásku, situace se vyřeší. To vede ke stále většímu úsilí a snaze týraných žen své chování „zlepšit“. V této souvislosti se tedy tento typ odpovědnosti za partnerský vztah stává součástí násilného cyklu, neboť s tím, jak eskalují projevy násilí, se zvyšuje úsilí žen násilnému chování předcházet plněním stále zvyšujících se nároků ze strany násilných partnerů.

V této souvislosti jsme se musely potýkat i s problémem, jaký termín pro ženy, které mají násilnou zkušenost v partnerství, používat. Odmítly jsme termín *oběť domácího násilí*, neboť se domníváme, že výraz *oběť* staví ženy do pasivní role bez toho, že by bral v potaz aktivní participaci žen na řešení situace a vyvíjení množství strategií, jak domácí násilí řešit, jak mu předcházet a jak se s ním vyrovnávat. Z dotazníků navíc vyplývá, že ženy se jako oběti necítí a naopak se jako velice důležitý aspekt projevil aktivní odpor, který pro týrané ženy může nabývat různých forem. Výše uvedený terminologický problém jsme řešily používáním výrazu „ženy, které mají zkušenosti násilí v rodině“ a jeho opisy či výrazem „týrané ženy“. Vzhledem k tomu, že neexistuje jasný sociální scénář a paradigma pro řešení domácího násilí, neexistuje pro nás ani přijatelné označení pro ženy s násilnou zkušeností. Všechny existující termíny s sebou nesou problém, že pozornost vždy upírají na ženu, která je v násilném vztahu, místo toho, aby poukazovaly na násilného partnera, který je původcem cyklu násilí.

Na obecné úrovni z analýz vyplynula velká provázanost jednotlivých otázek a důležitost některých aspektů zkušenosti domácího násilí. To se projevilo v tom, že základní kódy v každé otázce je možné nalézt i v ostatních otázkách.

Ve všech otázkách je tak patrný důraz na **odchod**, přičemž je zřejmé, že ve většině případů by ženy byly rády odešly dříve. Pouze v otázce 1, která se ptala po bezprostřední reakci na násilný incident, převažovala víra, že vše zase přejde, respektive, že se násilí nestane integrální součástí vztahu. Ale i zde se ve velké míře objevilo rozhodnutí odejít, které ale ženy nakonec neuskutečnily a ve vztahu setrvaly/setrvávají. Zde se opět jako velice užitečný ukazuje koncept cyklu násilí, který pomáhá vysvětlit, proč a jak se ženy po určité, často velice dlouhé době, odhodlají odejít, respektive rozhodnou ve vztahu setrvat. Vzhledem k tomu, že jedním z význačných znaků domácího násilí je jeho eskalace a stoupající nebezpečnost, v určitém momentě ženy pochopí, že situace se sama nezlepší, a na základě své zkušenosti a dalších proměnných se buď rozhodnou zůstat a násilí snášet, přičemž zdůrazňují osobní rovinu tohoto rozhodnutí, nebo se snaží situaci řešit odchodem, protože vědí, že už nemají co ztratit.

Děti v tomto rozhodnutí hrají velice důležitou roli, která se opět projevila napříč otázkami. Přestože děti mohou figurovat i jako důvod, proč ženy v násilném vztahu setrvávají nebo dle vlastní reflexe setrvaly poměrně dlouho (násilnický manžel se k dětem chová hezky, je to hodný táta, rodina by měla zůstat pohromadě – zde by bylo zajímavé detailně zkoumat, v jaké fázi cyklu a po kolika incidentech se respondentka výzkumu účastnila), většina odpovědí, kde jsou děti zmiňovány, se kloní spíše k tomu, že děti jsou důvodem k odchodu (děti by neměly být svědkem násilného chování, ženy reflektují strach z mezigeneračního přenosu násilí, mají strach o zdraví a život dětí). V této souvislosti se jako velice silná a významná reflexe násilí jeví výpovědi typu „neměla bych děti“ či případně „neměla bych další dítě“. Tyto výpovědi nevnímáme pouze jako reflexi obtížného postavení dětí a vědomí si této obtížnosti v případě týraných žen, ale spíše jako velice výmluvné vyjádření touhy celý vztah anulovat. Poukazuje na nemožnost násilí řešit a na vinu či vědomí nesprávnosti násilí ve vztahu. To znovu potvrzuje, že týrané ženy nejsou v násilných vztazích pasivními trpitelkami, ale jsou si vědomé sebe samých i svých mož-

ností. Domníváme se, že výpověď „neměla bych děti“ je výrazem absolutní bezmoci a odkazuje na to, v jak sevřené pasti se žena ocitne.

V této souvislosti se nám jako užitečný jeví koncept „institucionalizace“ v rámci instituce a jejích projevů. Tento termín se používá pro popis zvnitřnění paradigmatu vězení ze strany vězňů v případě dlouhodobého pobytu ve vězení a následné neschopnosti žít za branami vězení. Vzhledem k tomu, že vztah domácího násilí funguje na podobných principech popření osobní vůle, omezení osobních svobod, přijetí určitých modelů chování daných v rámci dané instituce a nutnosti tyto modely přijmout v zájmu přežití, je snaha situaci řešit **v rámci** paradigmatu násilného vztahu a celé instituce manželství nanejvýš pochopitelná. Nelze tedy než jen znovu zopakovat nutnost téma domácího násilí otevřít a řešit na celospolečenské rovině a poskytovat týraným ženám služby, které jim pomohou situaci řešit.

V souvislosti s odchodem se velice silně ukázala ve všech otázkách velká důležitost **bytové a finanční situace žen** v násilném vztahu. Ženy reflektují, že špatná finanční či bytová situace jim buď brání v odchodu (nemají kam jít, nemají prostředky), a to je spojeno se ztrátou zázemí a strachem z nejistoty. Nicméně ženy uvádějí, že měly odejít mnohem dříve, i bez bytové jistoty či bez peněz. Domníváme se, že problém obtížné bytové situace neukazuje pouze k tomu, že ženy (případně s dětmi) nemají kam odejít, ale i k budování společné domácnosti, společného „domova“. Obtížnost odchodu ze společného domova by tedy měla být reflektována i v souvislosti s institucí manželství a s tím spojených očekávání společného partnerského života.

V odpovědích na otázku 1 a posléze 4 se ukazuje, že ženy velice silně pociťují **strach a stud**. Strach funguje jako inhibitor odchodu, neboť jsou s ním spojené výhružky násilníka, že ženu či případně děti najde a zabije. Ženy reflektují, že je o problematice potřeba hovořit právě proto, aby se tento strach a stud odbouraly. V této souvislosti je jako důležitý vnímán i samotný dotazník a výzkum. V souvislosti se strachem a studem, které týrané ženy zažívají, je závažným aspektem snaha **poradit se** (nejčastěji s odborníky) a **svěřit se** (nejčastěji rodině či kamarádce).

Přes všechny obtíže, překážky, strach a další nejistoty se jako jedna z důležitých strategií pro řešení a také vlastní uvědomění si své pozice v násilné situaci jeví snaha o „**aktivní odpor**“ a aktivní angažovanost na změně situace. Tento termín dobře vystihují odpovědi, v nichž ženy uvědoměle vyjadřovaly touhu po nápravě a také pomstě za své týrání. Na rozdíl od jiných odpovědí zde byla jasná deklarace viny týrajícího partnera, stejně jako silné uvědomění si situace jako nerovné a nespravedlivé. Bylo znát, že si ženy kromě přání pomsty či odplaty především uvědomovaly, že násilí a týrání není v partnerském vztahu něco samozřejmého, představuje obrovský zásah do integrity a osobnosti ženy a že rozhodně není v pořádku. Vzhledem k tomu, že ve finále jsou to samotné ženy, které rozhodnutí odejít musí učinit a musí se posléze potýkat s velice svízelnou ekonomickou a bytovou situací a zároveň s traumatickou zkušeností a samotou, je tento důraz na aktivní odpor, svépomoc a spoléhání pouze na sebe důležitým argumentem pro vnímání týraných žen ne jako obětí, ale jako silných osobností, které se snaží řešit velice obtížnou situaci a které jsou si vědomé vlastní agence a hodnoty sebe sama (viz výše). Tato teze může vzbudit dojem, že je v rozporu s tezí v analýze k otázce jedna. Tady se objevují výpovědi jako „to přejde“, „se to srovná“ atd. Autorka interpretovala tyto výpovědi v tom smyslu, jakoby ženy vnímaly násilí jako nezávislou proměnnou na jejich partnerském vztahu. To není obtížné pochopit, pokud si připomeneme, že násilí je jednosměrný akt, nejedná se tedy o komunikaci (v nejširším slova smyslu). Aktivita aktérek, tak jak byla interpretovaná v dalších částech analýzy, se týká spíše strategií, jak se vypořádat se vztahem, který je nasycen násilím, ale ne s konkrétním násilným incidentem. Kategorie „aktivní odpor“ byla velkým specifikem druhé otázky, tedy toho, zda by ženy rády na svém chování v době násilí něco změnily. Respondentky projektovaly svá přání do minulosti, neříkaly, že se tak skutečně zachovaly. Musíme si proto uvědomit, že tyto odpovědi jsou nahlížením násilné situace již minulé prizmatem současnosti.

Z analýzy kvalitativní části výpovědi vyplývá i nespokojenost žen se stávajícím řešením domácího násilí ze strany státu a státních orgánů. Tento aspekt se sice projevuje nejsilněji v otázce 4, nicméně reflexe nedostačujícího zákonodárství či aktivit policie, a tudíž nutnost změny se objevují i v otázce 3. Role policie se jeví jako velice ambivalentní. Jednak v tom smyslu, že ženy, které se obrátily na policii, mají často špatné zkušenosti (domácí násilí je často vnímáno jako soukromá věc) a výpovědi žen nejsou vnímány jako relevantní pro zásah policie. Vypovídá to i o represivním systému, který je nastaven na řešení zločinnosti páchané ve veřejném prostoru. Žena, která se obrací na policii, tím vlastně „udává“ svého partnera/manžela, což je sociálně velmi obtížná situace.

Závěr

Mezinárodní výzkum násilí na ženách podstatným způsobem přispěl k identifikaci důležitých souvislostí v problematice násilí na ženách a představuje komplexní nástroj k řešení mnoha otázek a nejasností, které v souvislosti s touto oblastí stále vyvstávají. Hlavní část práce se týká výsledků výzkumu v České republice a ačkoli již tyto údaje představují bohatý datový materiál poskytující kvalitní bázi pro podrobné analýzy, ještě přesnější podklady pro hodnocení trendů očekáváme na základě budoucího porovnání s výsledky ostatních zúčastněných zemí.

Ve své hlavní části se výzkum týkal stanovení incidence různých forem fyzického a sexuálního násilí na ženách ze strany mužů. Výsledky výzkumu v České republice poukázaly na obecně vysoké míry viktimizace žen, a to jak v rámci intimního partnerského vztahu, tak mimo něj. Zhruba 38 % žen v České republice zažilo během svého života fyzické či sexuální násilí (v rámci konkrétně definovaných forem násilí) ze strany svého partnera (současného nebo bývalého manžela/přítele) a takřka shodný podíl žen (37 %) má zkušenosti s násilím ze strany jiného muže než partnera. Celkově zažilo alespoň jednu z forem agrese během svého života 59 % respondentek, což představuje většinu zkoumané populace žen.

Míry viktimizace během posledních 12 měsíců a během posledních pěti let odrážejí aktuální riziko viktimizace – zejména v případě ročních měř. Celková pravděpodobnost, že se žena setká s agresí ze strany muže během jednoho roku, činí podle výsledků šetření zhruba 15 %, přičemž riziko, že agresorem bude vlastní partner, je mírně vyšší než v případě cizího muže. Výsledky výzkumu tak naznačují některé důležité skutečnosti: i když se s násilím v životě setkala – byť třeba jednorázově – většina žen, viktimizace za jeden rok zřejmě nepřesahuje hranici 10 %, a, jak jsme zjistili, významně souvisí s věkem.

Výzkum poukázal na často opomíjenou skutečnost, totiž že násilí na ženách je celkově výrazně více koncentrováno do intimního partnerského vztahu než do situací v rámci vztahů s jinými muži. S výjimkou sexuálního násilí byly všechny sledované druhy fyzických útoků častější uvnitř partnerského vztahu, než tehdy, byl-li útočníkem někdo cizí, popř. kamarád či známý. Hlavní podíl násilí ze strany jiných mužů než partnerů (cizích mužů, kamarádů, známých atd.) tvořilo v rozhodující míře sexuální násilí. Právě násilí páchané v partnerském vztahu je tak četnější, je také charakteristické těžšími formami a vede k závažnějším důsledkům v podobě fyzických zranění i psychických následků, než agrese „zvenčí“. Ukázalo se, že násilí v intimních partnerských vztazích má svůj specifický charakter, který se do značné míry, jak naznačují mnohé sociologické teorie, odvíjí od genderově podmíněné mocenské hierarchie v páru; toto násilí má rovněž tendenci se opakovat a fixovat mocenskou asymetrii v partnerské dvojici „muž – žena“.

I když je řada případů domácího (partnerského) násilí nakonec „vyřešena“ rozvodem nebo rozchodem, zkušenosti ukazují, že k takovému rozhodnutí dospívá týraná žena nelehkým způsobem. Data naznačují, že využití intervence zvenčí (práce policie, neziskových organizací) je u nás dosud nedostatečné. Na základě zjištěných údajů má zejména práce policie v souvislosti s násilím ze strany mužů poměrně velké rezervy. Mezi oběťmi napadení převládá nedůvěra v práci policie, charakteristická pře-

devším nízkým podílem žen, které vůbec násilný čin ohlásí. Hlavní důvody neohlášení na policii jsou v prvé řadě spojeny s rizikem sekundární viktimizace žen v průběhu vyšetřování, zejména odehraje-li se násilí uvnitř rodiny (stud, nechtění, aby o tom někdo věděl); jako jeden z často uváděných důvodů však figuruje i nedůvěra v ochotu policie takové případy řešit. Ukázalo se dále, že zkušenost s násilím je pro ženy takovým druhem zážitku, se kterým se podstatně častěji než profesionálům (nejen policii, ale i manželské poradně, psychologovi, lékaři atd.) svěří někomu z blízkého okruhu přátel či rodiny. Varujícím zjištěním je, že okolo čtvrtiny žen nehovořilo o násilné zkušenosti či zkušenostech vůbec s nikým.

Výzkum přinesl velmi cenné poznatky v oblasti sociálních determinant viktimizace, i když zatím se jedná pouze o jednodušší deskriptivní analýzu (k dosažení přesnějších výsledků plánujeme v dalším zpracování využití některé z metod vícerozměrné analýzy). I když se násilí obecně vyskytuje ve všech sociálních vrstvách, ukázalo se, že v rámci partnerského vztahu jsou ohrožené zejména ženy z horšího sociálního prostředí, zasahované nezaměstnaností, roli může hrát i etnická odlišnost. Obdobné skutečnosti vyšly najevo i při sledování sociálního prostředí *partnerů* nejvíce ohrožených žen: nižší vzdělání, odlišná národnostní příslušnost či nezaměstnanost partnera jsou faktory významně zvyšující riziko násilné zkušenosti. V případě agrese „zvenčí“ hraje nejvýznamnější roli věk: nejvíce rizikovou skupinou jsou zde mladší ženy. Společným faktorem zesilujícím riziko násilí v partnerském vztahu i mimo něj jsou pak násilné zkušenosti z dětství v rámci výchozí rodiny – negativní rodinná zátěž se přitom ukázala jako signifikantní faktor jak u respondentek, tak, ještě významněji, u jejich partnerů.

Jak potvrzují i mnohé zahraniční studie, fyzické násilí v partnerských vztazích se často pojí s psychickým násilím nebo žárlivostí. Výsledky analýz prokázaly, že přímé násilné útoky jsou spojovány s častějším verbálním napadáním či ponižováním oběti; jde přitom o celý komplex forem psychického násilí, které souvisí zejména s podezíráním z nevěry a žárlivosti obecně, ale které má i další vazbu např. na ničení společného majetku.

Výzkum potvrdil, že násilí na ženách, a zejména násilí v partnerských vztazích, představuje v České republice vážný problém, současně však i výzvu k řešení. Toto šetření přitom představuje pouze jeden úhel pohledu na celou problematiku – i když, podle našeho názoru, jeden z nejdůležitějších – totiž úhel sociologický. Existují však samozřejmě i jiná hlediska – psychologické, právní, sociální, „osvětové“ – která se na zmíněnou oblast úzce zaměřují, a kterým právě tento výzkum může rovněž poskytnout kvalitní a komplexní zdroj hodnocení a analýz. Lze se jen těšit na výsledky mezinárodního srovnání, které mohou naše hodnocení situace ještě výrazně zpřesnit.

Literatura

- Agnew, R. 1991. „Strain and Subcultural Crime Theory“. In J. Sheley (ed.): *Criminology: A Contemporary Handbook*. Belmont, Calif.: Wadsworth.
- Agnew, R. 1996. „Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency“. Pp. 149-170 in Cordella, P., L. Siegel: *Readings in Contemporary Criminological Theory*. Boston: Northeastern University Press.
- Badinter, E. 1998. „XY – identita muža“. *Aspekt* 3/1998: 84-99.
- Bachman, R. 1994. *Violence against Women: A National Crime Victimization Survey Report*. Washington: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.
- Baughman, E. 1971. *African-American Americans: A psychological analysis*. New York: Academic Press.
- Belsky, J. 1980. „Child Maltreatment: An Ecological Integration“. *American Psychologist* 35: 320-335.
- Belsky, J. 1993. „Etiology of Child Maltreatment: A Developmental-Ecological Approach“. *Psychological Bulletin* 114: 413-434.
- Bem, S. L. 1993. *The Lenses of Gender. Transforming the Debate on Sexual Inequality*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Bourdieu, P. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.
- Browne, A., K.R. Williams 1993. „Gender, Intimacy, and Lethal Violence“. *Gender and Society* 7: 78-98.
- Burgess, R.L. 1979. *Family Violence: Some Implications from Evolutionary Biology*. Paper Presented at Annual Meetings of the American Society of Criminology, Philadelphia.
- Burgess, R.L., J. Garbarino 1983. „Doing What Comes Naturally? An Evolutionary Perspective on Child Abuse“. Pp. 88-101 in D. Finkelhor, R.J. Gelles, M.A. Straus, G.T. Hotaling (eds.): *The Dark Side of the Families: Current Family Violence Research*. Beverly Hills: Sage.
- Burgess, R.L., P. Draper 1989. „The Explanation of Family Violence: The Role of Biological, Behavioral, and Cultural Selection“. Pp. 59-116 in L. Ohlin, M. Tonry (eds.): *Family Violence: Crime and Justice: A Review of Research. Volume 11*. Chicago: University of Chicago Press.
- Burt, M. R. 1980. „Cultural myths and support for rape“. *Journal of Personality and Social Psychology* 38: 217-230.
- Carrigan, T., Bob Connell, J. L. 1985. „Towards a new sociology of masculinity“. *Theory and Society* 14 (5): 551-603.
- Cohen, A.K. 1955. *Delinquent Boys*. New York: Free Press.
- Cohen, A.K. 1965. „The Sociology of the Deviant Act: Anomie theory and Beyond“. *American Sociological Review* 30: 5-14.
- Connell, R.W. 1987. *Gender and Power*. Oxford: Polity.
- Daly, M., M. Wilson 1980. „Discriminative Parental Solicitude: A Biosocial Perspective“. *Journal of Marriage and the Family* 42: 277-288.
- Daly, M., M. Wilson 1988. *Homicide*. New York: Aldine DeGruyter.
- Dobash, R.E., R.P. Dobash 1979. *Violence against Wives*. New York: Free Press.
- „Dneska tě ještě nezabiju“. *Zpráva o stavu domácího násilí* 1997. Praha: Nadace ROSA.
- Egeland, B., D. Jacobvitz, K. Papatola 1987. „Intergenerational Continuity of Abuse“. Pp. 255-276 in R. Gelles, J.B. Lancaster (eds.): *Child Abuse and Neglect: Biosocial Dimensions*. New York: Aldine de Gruyter.
- Finkelhor, D., K. Yllo 1985. *License to Rape: Sexual Abuse of Wives*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Garbarino, J. 1977. „The Human Ecology of Child Maltreatment“. *Journal of Marriage and the Family* 39: 721-735.

- Gelles, R.J. 1975. „The Social Construction of Child Abuse“. *American Journal of Orthopsychiatry* 45: 363-371.
- Gelles, R.J. 1980. „Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies“. *Journal of Marriage and the Family* 42: 873-885.
- Gelles, R.J. 1983. „An Exchange / Social Control Theory“. Pp. 151-165 in D. Finkelhor, R.J. Gelles, M.A. Straus, G.T. Hotaling (eds.): *The Dark Side of Families: Current Family Violence Research*. Beverly Hills: Sage.
- Gelles, R.J. 1992. *Marital Rape*. (mimeographed).
- Gelles, R.J. 1998. „Family Violence“. Pp: 178-206 in Tonry, M.: *The Handbook of Crime and Punishment*. Oxford: Oxford University Press.
- Gelles, R.J. 2003. „Violence in the Family“. In W. Heitmeyer, J. Hagan (eds.): *International Handbook on Violence Research*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Gelles, R.J., M.A. Straus 1988. *Intimate Violence*. New York: Simon and Schuster.
- Giddens, A. 1992. *The Transformation of Intimacy*. Oxford: Polity.
- Giddens, A. 2000. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Hampton, R.L., E.H. Newberger 1985. „Child Abuse Incidence and Reporting by Hospitals: Significance of Severity, Class and Race“. *American Journal of Public Health* 75: 56-60.
- Harris, R. J., C. A. Cook 1994. „Attributions about spouse abuse: It matters who the batterers and victims are“. *Sex Roles* 30: 553-565.
- Heider, F. 1958. *The psychology of interpersonal relationships*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Hester, S., P. Eglin 1992. *Sociology of Crime*. London: Routledge.
- Hrdy, S.B. 1979. „Infanticide among Animals: A Review Classification, and Examination of the Implications for Reproductive Strategies of Females“. *Ethology and Sociobiology* 1: 13-40.
- Huizinga, D., A.W. Weiher, R. Espiritu et al. 2003. „Delinquency and Crime: Some Highlights from the Denver Youth Survey“. Pp. 47-91 in T.P. Thornberry, M.D. Krohn (eds.): *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- Jaffe, P.G., D.A. Wolfe, S.K. Wilson 1990. *Children of Battered Women*. Newbury Park: Sage Publications.
- Johnson, H., V.P. Bunge 2000. *Prevalence and Consequences of Spousal Assault in Canada*. Prezentováno na „American Society of Criminology Meeting“, San Francisco.
- Kaufman, J., E.F. Zigler 1987. „Do Abused Children Become Abusive Parents?“ *American Journal of Orthopsychiatry* 57: 186-192.
- Laney, G.P., A. Siskin 2003. *Selected U.S. Legislation on Domestic Violence. Violence Against Women Act: History, Federal Funding, and Reauthorizing Legislation*. Report for Congress; Order Code RL30871; Received through the CRS Web (www.usembassy.cz).
- Leach, M. 1994. „The Politics of Masculinity: An Overview of Contemporary Theory“. *Social Alternatives* 12 (4): 36-37.
- Lerner, M. J. 1980. *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York: Plenum Press.
- Levinson, D. 1989. *Family Violence in Cross-Cultural Perspective*. Newbury Park: Sage Publications.
- Levinson, D. A. 1989. „Family violence in cross-cultural perspective“. *Frontiers of anthropology* 1: 435-455.
- Locke, L. M., Ch. L. Richman 1999. „Attitudes toward domestic violence: race and gender issues“. In: *Sex roles: A Journal of Research*, staženo ze http://www.findarticles.com/cf_0/m2294/3-4_40/54710014/print.jhtml dne 5.4.2004.
- Lockhart, L. 1987. „A reexamination of the effects of ethnicity and social class on the incidence of marital violence: A search for reliable differences“. *Journal of Marriage and the Family* 49: 603-610.
- Loeber, R., D.P. Farrington, M. Stouthamer-Loeber et al. 2003. „Delinquency and Crime: The Development of Male Offending: Key Findings from Fourteen Years of the Pittsburgh Youth Study“. Pp. 93-136 in T.P. Thornberry, M.D. Krohn (eds.): *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- Lovik, M. M. 2001. *Friend of the Court Domestic Violence Resource Book*. Michigan Judicial Institute. http://www.courts.michigan.gov/mji/Resources/focdv/preface&toc_foc.PDF
- Merton, R. 1938. „Social Structure and Anomie“. *American Sociological Review* 3: 672-682.

- Messerschmidt, J. 1993. *Masculinities and Crime*. Maryland: Rowman and Littlefield.
- Mirrlees-Black, C. 1999. *Domestic Violence: Findings from a New British Crime Survey Self-completion Questionnaire*. Home Office Research Study 191.
- National Research Council 1998. *Violence in Families: Assessing Prevention and Treatment Programs*. Washington: National Academy Press.
- Nayak, M. B., Ch. A. Byrne, M. K. Mutsumi, A. G. Abraham 2003. „Attitudes toward violence against women: a cross-nation study“. In: *Sex Roles: A Journal of Research*, October 2003, staženo dne 5.4.2004 na URL https://www.findarticles.com/cf_dls/m2294/7-8_49/109355377/print.jhtml.
- Oakleyová, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Osofsky, J.D. 1995. The Effects of Exposure to Violence on Young Children. *American Psychologist* 50: 782-788.
- Pagelow, M.D. 1984. *Family Violence*. New York: Praeger.
- Parke, R.D., C.W. Collmer 1975. Child Abuse: An Interdisciplinary Analysis. Pp 1-102 in E.M. Hetherington (ed.): *Review of Child Development Research*. Vol. 5. Chicago: University of Chicago Press.
- Parsons, T. 1937. *The Structure of Social Action*. New York: McGraw Hill.
- Pierce, M. a R. J. Harris 1993. „The effect of provocation, ethnicity, and injury descriptions of men's and women's perceptions of a wife-battering incident“. *Journal of Applied Social Psychology* 23: 767-790.
- Pomoc obětem domácího násilí* 1999. Praha: Bílý kruh bezpečí.
- Renzetti, C. M., D. J. Curran 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Rosenberg, M.S., B.B.R. Rossman 1990. „The Child Witness to Marital Violence“. Pp. 183-210 in R.T. Ammerman, M. Hersen (eds.): *Treatment of Family Violence. A Sourcebook*. New York: John Wiley & Sons.
- Russel, D. E. 1984. *Sexual Exploitation: Rape, Child Sexual Abuse, and Workplace Harassment*. Newbury Park: Sage Publications.
- Saunders, D.G. 1988. „Wife Abuse, Husband Abuse, or Mutual Combat?“ Pp. 90 – 113 in Yllo, K., M. Bograd (eds.): *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. Newbury Park: Sage Publications.
- Sčítání lidu, domů a bytů* 2001. Praha: Český statistický úřad.
- Shainess, N. 1979. „Vulnerability to Violence. Masochism as Process“. *American Journal of Psychotherapy* 33: 174-189.
- Scheu, U. 2000. „Nerodíme se ako dievčatá, urobia nás nimi: vývin rodovo špecifickej osobnosti“. *Aspekt* 1: 31-46.
- Schuller, R., V. Smith, J. Olson 1994. „Jurors' decisions in trials of battered women who kill: The role of prior beliefs and expert testimony“. *Journal of Applied Social Psychology* 24: 316-337.
- Smuts, B. 1992. „Male Aggression against Women: An Evolutionary Perspective“. *Human Nature* 3: 1-44.
- Snell, J., R. Rosenwald, A. Robey 1964. „The Wifebeater's Wife: A Study of Family Interaction“. *Archives of General Psychiatry* 11: 107-113.
- Stith, S. M. 1990. „Police response to domestic violence: The influence of individual and familial factors“. *Violence and Victims* 5: 37-49.
- Straus, M.A. 1994. *Beating the Devil out of Them: Corporal Punishment in American Families*. New York: Lexington Books.
- Straus, M.A., R.J. Gelles, S.K. Steinmetz 1980. *Behind Closed Door: Violence in the American Family*. New York: Doubleday/Anchor.
- Straus, M.A., R.J. Gelles 1986. „Societal Change and Change in Family Violence from 1975 to 1985 as Revealed in Two National Surveys“. *Journal of Marriage and the Family* 48: 465-479.
- Straus, M.A., S. Sweet 1992. „Verbal Aggression in Couples: Incidence Rates and Relationships to Personal Characteristics“. *Journal of Marriage and the Family* 54: 346-357.
- Sutherland, E.H. 1947. *Principles of Criminology*. Philadelphia: Lippencott.
- Tedeschi, J. T., R. B. Felson 1994. *Violence, aggression, and coercive actions*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Thornberry, T.P., A.J. Lizotte, M.D. Krohn et al. 2003. „Causes and Consequences of Delinquency: Findings from the Rochester Youth Development Study“. Pp. 11-46 in T.P. Thornberry, M.D. Krohn (eds.): *Taking Stock of Delinquency*

- ency. *An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- Tjaden, P., N. Thoennes 1998. *Prevalence, Incidence and Consequences of Violence against Women: Findings from the National Violence Against Women Survey*. Denver: Center for Policy: Research.
- Tjaden, P., N. Thoennes 2000. „Prevalence and Consequences of Male-to-female and Female-to-male Partner Violence as Measured by the National Violence Against Women Survey“. *Violence Against Women* 6 (2): 142-161.
- Tremblay, R.E., F. Vitaro, D. Nagin et al. 2003. „The Montreal Longitudinal and Experimental Study: Rediscovering the Power of Descriptions“. Pp. 205-254 in T.P. Thornberry, M.D. Krohn (eds.): *Taking Stock of Delinquency. An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- U.S. Department of Justice 1994. *Uniform Crime Reports for the United States, 1993*. Washington: U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation.
- U.S. Department of Justice 1999. *Uniform Crime Reports for the United States, 1998*. Washington: U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation.
- Violence in Australia*. 1988. Australian Institute of Criminology, National Committee on Violence, Canberra. Staženo dne 1. 4. 2004 na <http://www.aic.gov.au/publications/ncv/mono1.pdf>.
- Walklate, S. 2001. *Gender, Crime and Criminal Justice*. Devon: Willan Publishing.
- Willis, C.E., M. N. Hallinan, J. Melby 1996. „Effects of sex role stereotyping among European-American students on domestic violence culpability attributions“. *Sex Roles* 34: 475-491.
- Wilson, M., M. Daly 1992. „Spousal Homicide Risk and Estrangement“. *Violence and Victims* 8: 3-16.
- Wolfgang, M., E. Ferracuti 1967. *The subculture of violence. Toward an integrated theory on criminology*. London: Tavistock.
- Woloch, N. 1994. *Women and the American Experience*. New York: McGraw-Hill.
- Working Together Against Violence: The First Three Years of Partnerships Against Domestic Violence*. 2001. Office for the Status of Women, Department of Prime Minister and Cabinet. http://www.padv.dpmc.gov.au/oswpdf/against_violence.pdf
- Yllo, K. 1984. „The status of women, marital equality, and violence against wives“. *Journal of Family Issues* 5: 307-320.
- Yllo, K. 1988. „Political and Methodological Debates in Wife Abuse Research“. Pp. 28-50 in K. Yllo, M. Bograd (eds.): *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. Newbury Park: Sage.

Příloha: Limity českého práva při řešení následků domácího násilí

Markéta Huňková, Jiřina Voňková

Česká společnost se k domácímu násilí staví zatím stále ještě nejednoznačně s tendencí k bagatelizaci tohoto jevu. Zatímco jiné násilné činy, např. krádež, vražda, loupež, zde automaticky bývají chápány jako nesprávné jednání a panuje všeobecný souhlas s udělením trestu za ně s tím, že bývá voláno dokonce po větším postihu tohoto druhu kriminality, než je tomu v současnosti,³⁸ v případech domácího násilí je to jiné. I na vraždu, u které je v pozadí dlouhodobé násilí v partnerském vztahu, totiž pohlíží část české společnosti jako na vyprovokovanou. Nikoli výjimečné jsou potom reakce typu: „kdo ví, jak to bylo...“, „vyprovokovala ho...“ atd.

Domácí násilí představuje specifický problém, který vyžaduje specifická řešení. Základní odlišnost domácího násilí od jiných forem násilných projevů spočívá především v tom, že domácí násilí se většinou odehrává **beze svědků, stranou veřejnosti, mezi dvěma osobami, které jsou spojeny citovou vazbou** (manžel – manželka, rodiče – dospělá děti, druh – družka, homosexuální partneři). To výrazně ovlivňuje možnosti prevence, represe, ale i pouhé evidence domácího násilí.³⁹

Až na nejtragičtější případy, které končí smrtí či těžkým ublížením na zdraví oběti, nenese pachatel domácího násilí za své činy téměř žádné právní důsledky. Tento fakt není většinou zohledněn ani v rámci řízení o práva k dětem či v rámci posuzování bytové otázky.

Přitom nelze nezmínit skutečnost, že **nečinnost státu v oblasti cílené eliminace domácího násilí a jeho negativních následků rovná se porušení základních práv a svobod obětí domácího násilí**,⁴⁰ a to zejména práva na ochranu tělesné integrity.⁴¹

38 Více např. Vybulka, M.: Přísnějšímu potrestání vražd brání trestní zákon, Moravské Slovo ze dne 25. 10. 2000, str. 5 a násl.

39 Více např. Franková, Z. a Vitoušová, P.: Postavení obětí domácího násilí v nejširších právních a procesních souvislostech, pro Ministerstvo vnitra ČR – Odbor prevence kriminality zpracoval Bílý kruh bezpečí, první vydání, Praha, 2000 In: www.mvcr.cz; Voňková, J. – Huňková, M. a Čacká-Pavliková, I.: Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva – studie, Praha, proFem o.p.s. – projekt AdvoCats for Women, 2002, str. 7 In: www.profem.cz, str. 3 a násl; Voňková, J. a Huňková, M.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, první vydání, Praha, profem o.p.s., 2004; Domácí násilí, záležitost nikoli jen soukromá. Fakta, názor, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků (Koordinační kruh prevence násilí na ženách), první vydání, Praha, 1997, str. 94

40 Základní lidská práva a svobody, mezi které patří mimo jiné i právo na ochranu tělesné integrity a právo na život jsou v ČR zakotveny jako obecné principy v předpisech nejvyšší právní síly, a to v ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v aktuálním znění a v usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, Listina základních práv a svobod, v aktuálním znění. Základní práva a svobody jsou až na výjimky přímo vynutitelná a náleží pod ochranu soudní moci. Platí, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal souhlas Parlament ČR a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí jejího právního řádu, přičemž v případě, že tato mezinárodní smlouva stanoví něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

41 Čl. 7 Listiny základních práv a svobod proklamuje nedotknutelnost osoby a zákaz nelidského či ponižujícího zacházení.

Definice pojmu „domácí násilí“

Český právní řád neobsahuje žádnou definici pojmu „domácí násilí“.

V mezinárodněprávních dokumentech, vnitrostátních zahraničních právních úpravách a odborné literatuře se při popisu zkoumaného jevu můžeme setkat s poměrně pestrá paletou užívaných více či méně adekvátních pojmů, mezi něž patří zejména: v mezinárodněprávních dokumentech uváděné termíny – „násilí vůči ženám“ (violence against woman), „rodově podmíněné násilí“ (gendered based violence), „zneužívání žen, manželek“ (woman, wife abuse), „zneužívání v partnerském vztahu“ (spouse abuse), „bitá žena“ (battered woman); v krajinách s angloamerickým systémem práva zavedený pojem – „domácí násilí“ (domestic violence); v německy hovořících zemích vytvořený termín – „násilí uvnitř rodinného kruhu“ (Gewalt in der Familie, inter family violence).⁴²

My jsme pro účely této studie vymezily domácí násilí jako **jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad dospělou osobou, k níž je pachatel v rodinném, partnerském či obdobném vztahu, způsobující na straně oběti tíseň nebo újmu.** Pod pojem **obdobný vztah**, který vnímáme flexibilně, potom řadíme např. vztah bývalých manželů nedávno rozvedených žijících i nadále v jednom bytě. Termínem „dospělá osoba“ rozumíme osobu zletilou.⁴³

Na základě zkušeností z praxe považujeme za vhodné a pro účely této studie budeme od sebe odělovat termín „násilí v rodině“ od termínu „domácí násilí“. Rozdíl mezi obsahem těchto pojmů vnímáme zejména v osobě možných obětí, přičemž pod termín „násilí v rodině“ přiřazujeme i oběti násilí, které je pácháno v rámci rodinných vztahů na dětech. Domníváme se totiž, že násilí na dětech by vzhledem ke specifičnosti jevové stránky a dále vzhledem ke značné společenské nebezpečnosti mělo být upraveno zákonem převážně samostatně se zřetelem k potřebě zvýšené ochrany dětí.

Speciální zákon na ochranu obětí domácího násilí v ČR dosud nebyl přijat.

Trestně-právní instituty využitelné při ochraně obětí domácího násilí

Trestní právo poskytuje ochranu proti útokům proti životu, zdraví a majetku bez rozlišení, zda existoval či existuje rodinný, partnerský či obdobný poměr mezi pachatelem a jeho obětí, či nikoliv. Naplní-li jednání domácího násilníka znaky některého z trestných činů uváděných v trestním zákoně, mělo by být jako trestný čin i hodnoceno. V rámci násilných vztahů jsou páchány zejména trestné činy vzbuzení důvodné obavy podle ustanovení § 197a, ublížení na zdraví podle ustanovení § 221, týrání svěřené osoby podle § 215, vraždy podle ustanovení § 219, omezování osobní svobody podle § 231, vydírání podle ustanovení § 235, porušování domovní svobody podle ustanovení § 238, neoprávněného zásahu do práva

42 Konkrétně lze tyto termíny nalézt v těchto dokumentech (řazeno přesně sledující text): Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) – Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.); Declaration on the Elimination of Violence against Women – Deklarace OSN o odstranění násilí na ženách z roku 1993; Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. 85 z roku 1985; Rezoluce Evropského parlamentu o násilí z roku 1986; Závěrečné usnesení konference OSN o lidských právech ve Vídni z roku 1993; Platform for Action – Akční program 4. Světové konference žen OSN, konané v Pekingu v roce 1995. Další pojmy používané v mezinárodněprávních dokumentech a odborné literatuře a jejich vymezení možno najít např. v Heise, L. L. – Pintaguy, J. a Germain, A.: Násilí páchané na ženách, Skrytá ujma na zdraví, Študijný materiál vypracovaný pro Svetovú banku, první vydání, Humenné, Pro Familia, Aspekt, 1998, str. 53 a násl.; Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, Studie Bílého kruhu bezpečí, první vydání, Praha, Bílý kruh bezpečí, o.s., 2002.

43 Viz definice podle ustanovení § 8 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, v aktuálním znění.

k domu, bytu nebo nebytovému prostoru podle § 249a a znásilnění podle § 241 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „trestní zákon“).⁴⁴

Především je však třeba zmínit do trestního zákona za poměrně značného zájmu veřejnosti nedávno vložené ustanovení § 215a, které s účinností od 1. června 2004 zavedlo novou skutkovou podstatu „týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“. Centrum pozornosti tohoto způsobu právní úpravy bylo zaměřeno jejím tvůrcem na specifické podmínky, při nichž dochází k domácímu násilí⁴⁵ a dále na prostředí, kde se tak děje. Týrané osobě nemusí vzniknout konkrétní škody na zdraví, ale předpokládá se, že jednání agresora týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost či bolestivost pociťovala jako těžké příkoří. Může jít o zlé nakládání působením fyzických útrap, ale i o zlé nakládání v oblasti psychické.⁴⁶

U mnoha z trestných činů, které jsou většinou páčány v rámci domácího násilí, lze za splnění všech předpokládaných podmínek uložit alternativní trest s relevantními omezeními a povinnostmi, ale i dohledem probačního pracovníka (ustanovení § 26a a následující trestního zákona). V rámci tzv. probačního programu by potom mohlo být uloženo násilníkovi absolvovat i příslušný **sociální trénink**.⁴⁷ Tato teoretická možnost daná zákonem však zatím své realizace v praxi nedosahuje. Ze zahraničních zkušeností⁴⁸ navíc vyplynulo, že úspěchy takových programů pro pachatele jsou spíše nepatrné.

Z hlediska efektivnosti trestněprávních ustanovení vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím sehrává významnou roli ustanovení § 163 zákona č. 141/1961 Sb., **trestního řádu**, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „trestní řád“), podle něhož musí dát poškozená osoba u většiny trestných činů spadajících do úvahy v rámci domácího násilí **souhlas s trestním stíháním pachatele (výjimkou je výše popsany trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a trestního zákona)**. Za situace, kdy oběť sdílí s násilníkem společný byt, eventuelně mají společné děti, majetek, či je na něm přímo ekonomicky závislá, je pro násilníka velmi jednoduché přimět ji k rozhodnutí, aby souhlas s jeho trestním stíháním neudělila. Dlužno podotknout, že většina domácích násilníků je pro jednání naplňující skutkovou podstatu některých trestných činů pokrývajících jednání v rámci domácího násilí stíhána na svobodě. Přihlédnout v tomto kontextu musíme navíc k současné právní nemožnosti vykázat násilníka z bytu, který sdílí společně s obětí, a dále i k enormní délce, po kterou trvá její soudní řízení v ČR. Odepření tohoto souhlasu již nikdy nelze vzít zpět. Velké naděje, které byly vkládá-

44 Více např. Martinková, M. a Macháčková, R.: Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, první vydání, Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001; Kuchta, J.: Trestní právo hmotné – zvláštní část, druhé přepracované vydání, Masarykova univerzita, Brno, 1996; Voňková, J. a Huňková, M.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, první vydání, Praha, profem o.p.s., 2004; Voňková, J. – Huňková, M. – Vavroňová, M. a Prokopová, Z.: Násilí v rodině a domácnosti z pohledu práva (domácí násilí). Texty jsou určeny pro účastnice a účastníky školení o možnostech prevence a sociálně-právní pomoci dospělým obětem a dětem, první vydání, Praha 2002; Fenyk, J.: Některé úvahy o postizitelnosti domácího násilí, Právní rozhledy, 2002, číslo 12; Baxa, J. a Král, V.: Domácí násilí a právní možnosti jeho řešení, 2002 In.: <http://ipravnik.cz/revue/revue/clanky/domacinasilio21015.html>

45 Vymezení „osoby blízké“ obsahuje ustanovení § 89 odst. 8 trestního zákona.

46 Jako týrání bývá označováno zlé nakládání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které poškozená osoba pociťuje jako těžké příkoří (může jít o bití, pálení či jiné tělesné poškozování, ale i psychické a sexuální násilí, vydírání nebo zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím úsluhám, k žebrotě nebo činnostem, které týranou osobu neúměrně fyzicky nebo psychicky zatěžují apod.). In: rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. června 1983, sp. zn. 5 Tz 14/83, publikované pod č. 20/84/I.

47 K resocializačním programům pro pachatele více např. Pence, E.: Educational Groups for Men who Batter. The Duluth Modell, 1 -st edition, New York, 1993; Akreditované terapeutické programy pro pachatele (BKB) In: Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, Studie Bílého kruhu bezpečí, první vydání, Praha, Bílý kruh bezpečí, o.s., 2002, str. 88-99; s konkrétními dotazy ohledně tohoto druhu sociálního tréninku je možno obrátit se na Männer gegen Männer – Gewalt, Mühlendammm 66, 22087 Hamburg, tel.: (040) 220 12 77, e-mail.: MgM88Hmb@aol.com

48 Srovnej např. Scherman, L. – Berg, R. A.: The Specific Deterrent Effects of Arrest for Domestic Assault In: American Sociological Review, 1984, č.2, str. 49 a násl.

ny do novely tohoto ustanovení zákonem č. 265/2001 Sb. (s účinností od 1. 1. 2002) tak, že **souhlasu předmětné kategorie poškozených není třeba v případech, kdy je z okolností zřejmé, že tento souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností**, v praxi bohužel očekávání příliš nenaplnily. Ukázalo se totiž, že prokázat okolnosti tísně na straně takového poškozeného je stejně náročné, jako dokázat domácí násilí obecně.

Pokud oběť domácího násilí souhlas s trestním stíháním agresora neudělí, trestní stíhání není zahájeno a nikdo již dále projevy násilí v tomto konkrétním vztahu nesleduje.^{49, 50}

Vlivem nedostatečné informovanosti o předmětné problematice mají složky činné v trestním řízení tendence domácí násilí bagatelizovat a shrnout pod nálepku řešení běžných domácích neshod být formou tzv. „italské domácnosti.“ U obětí domácího násilí tak postupem orgánů činných v trestním řízení a dále reakcemi okolí proto velice často dochází k **sekundární viktimizaci**.

Člověku, který se stal obětí některého z trestných činů, svědčí v trestním řízení postavení **poškozeného** (ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná újma).⁵¹ Poškozený má tato práva: činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Poškozený má též nárok v rámci trestního řízení na náhradu škody vzniklé v souvislosti s trestným činem (musí ho však uplatnit a škodu prokázat). Poškozený však nemá např. právo podat odvolání do výroku o vině a trestu.

S účinností od 1. července 2004 byla do našeho trestního řádu zákonem č. 283/2004 Sb. nově vložena **povinnost** orgánů činných v trestním řízení **poučit poškozené** či svědky, kterým hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl z vazby propuštěn nebo z ní uprchl, nebo odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl. Podá-li poškozený tuto žádost, potom by měl být o předmětné skutečnosti vhodným způsobem včas vyrozuměn. Až do doby účinnosti tohoto zákona však byly v praxi naprosto běžné případy, kdy oběť domácího násilí byla nucena ihned poté, co se agresor po neavizovaném propuštění např. z vazební věznice zjevil ve dveřích posílen v myšlenkách na pomstu, opustit i s dětmi společný byt.⁵² Zákonem č. 283/2004 Sb. byla poškozenému dále nově vložena do rukou i možnost podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání a proti rozhodnutí o tom, že se podezřelý během zkušební doby osvědčil, tato stížnost má odkladný účinek.

Oproti zahraničí u nás dosud není běžné v rámci policie, soudu, či státního zastupitelství vytvářet **speciální oddělení**, která by se zabývala toliko případy domácího násilí. V našem právním řádu do dnešního dne nebyla zakotvena ani povinnost policistů (jako je tomu např. v Rakousku)⁵³ při podezření na případ domácího násilí, a to v intenzitě přestupku či trestného činu, informovat oběť o možnosti kon-

49 Výjimkou v tomto směru je pilotní projekt „interdisciplinárního přístupu k řešení případů domácího násilí“ v Ostravě – více informací na www.domacinasili.cz

50 Na oběť domácího násilí je také rovněž velmi často vyvíjen nátlak, a to buď ze strany násilného partnera nebo i ze strany policie, aby proti agresorovi odmítla vypovídat. Podle ustanovení § 100 odst. 2 trestního řádu, které koresponduje s čl. 37 odst. 1 Ústavy ČR, má každý právo odepřít svoji výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. K problematičnosti dopadu tohoto ustanovení vzhledem ke zkoumané otázce efektivnosti právních ustanovení z hlediska cíle ochrany společnosti před domácím násilím lze odkázat na výše uvedené k ustanovení § 163 trestního řádu.

51 Ustanovení § 43 a násl. trestního řádu

52 V praxi jsme se setkali například s případem ženy, která utíkala jen v domácím oblečení a obuvi i s dětmi přes balkon do sousedního bytu, neboť agresor stíhaný pro ublížení na zdraví způsobené sekerou a znásilnění, aniž by o tom jeho oběť kdokoli zpravil, byl propuštěn z vazební věznice a najednou se zjevil ve dveřích se sekerou v ruce a křičel, že ji za to, co mu provedla, rozseká.

53 Srovnej 759. Spolkový zákon: Spolkový zákon o ochraně před násilím v rodině GeSchG, č: GP XX RV 252 AB 407 S.47.BR“5300 AB 5311 S 619, ze dne 30. prosince 1996.

taktovat neziskové organizace, které si zvolily za cíl právě pomoc obětem těchto trestných činů. Ani zákon, který by řešil otázku tolik potřebných azylových domů se skrytou adresou, v ČR dosud přijat nebyl.⁵⁴

Většina případů násilného jednání v rámci domácího násilí v ČR, pakliže je ohlášeno na policii, bývá posuzována – mnohdy zcela nesprávně – jako **přestupky**. Jedná-li se o násilné jednání mezi intimními nebo rodinnými partnery přichází do úvahy kategorie přestupků proti občanskému soužití podle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích, přičemž ve většině případů musí být jejich projednání obětí domácího násilí navrženo (ustanovení § 68 odst. 1 zákona o přestupcích). Za spáchání přestupku může být uložena sankce peněžité pokuty v maximální výši 3.000,- Kč. Šlo-li o násilný útok mezi manželi, nese tíži sankce v naprosté většině důsledků postižená oběť.⁵⁵

Občansko-právní instituty využitelné při ochraně obětí domácího násilí

Vedle nastíněných trestněprávních a správněprávních možností obrany mohou oběti domácího násilí využívat rovněž prostředky ochrany práv obsažené v občanskoprávních předpisech, a to zejména v zákoně č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu, v aktuálním znění (dále jen „občanský soudní řád“). V praxi však mnoho z těchto možností zůstává oběťmi domácího násilí nevyužíváno. Domníváme se, že hlavní důvod, proč se tomu tak děje, spočívá v neschopnosti oběti domácího násilí v dané situaci (kdy je permanentně násilníkem ohrožována bez skutečně jasné odsuzující odpovědi společnosti na jeho chování v podobě pro něj negativních důsledků) podstupovat v civilním řízení složitý proces dokazování, dále nedostatek finančních prostředků na její straně k tomu, aby si mohla hradit kvalitní právní zastoupení, a v neposlední řadě předsudky a nedostatečnou znalostí zatížený bagatelizující postoj společnosti k tomuto jevu, s nímž se lze setkat i u rozhodujících soudců.

Za současného stavu praxe řešení problematiky domácího násilí v ČR má oběť domácího násilí z hlediska efektivnosti posuzované vzhledem k cíli ochrany společnosti většinou bohužel jen jedinou možnost, jak násilí na sobě páchané zastavit. Touto možností je její důsledná právní a zejména fyzická separace od agresora. Většina obětí domácího násilí, s nimiž jsme se setkaly, žila bohužel v tom omylu, že rozvodem manželství jejich problémy skončí, avšak velmi často právě opak tohoto byl pravdou.^{56, 57}

Oběť domácího násilí může v civilním řízení podat **žalobu** a dále i návrh na **předběžné opatření**.

Jako předběžné opatření je institut v ČR k ochraně obětí domácího násilí zatím jen málo využíván, avšak v některých případech velice účelný. Stěžejní význam má v otázkách výchovy, výživy a styku s nezletilými dětmi. Žádné specifické předběžné opatření formulované s cílem ochrany obětí domácího násilí však v platném českém právním řádu oproti např. právnímu řádu slovenskému dosud obsaženo

54 V Praze provozuje azylový dům s kapacitou 12 míst (ženy a děti) se skrytou adresou ROSA – informační a poradenské centrum pro oběti domácího násilí, se sídlem v Podolské 25, 147 00 Praha 4, e-mail: rosa@telecom.cz. Na utajený azylový dům pro klientky z Brna a okolí najdete informace na zbn02@hotmail.com nebo na tel. čísle 776718459. Téměř v každém větším městě v ČR se nachází azylový dům pro matky s dětmi, ovšem jejich adresy nejsou utajeny.

55 Ze zkušeností z naší praxe vyplývá, že u případů domácího násilí je v situaci, kdy oběť domácího násilí ohlásí násilné útoky na policii, běžný postup agresora, který jako sebeobranu proti tomuto jednání oběti rovněž nahlásí policii útok, který mu měla způsobit jeho oběť, který je však zcela smyšlený. I když se jedná o tvrzení proti tvrzení a násilníci se svým návrhem tedy většinou neuspějí, oběť toto chování agresora dokáže velmi paralyzovat v dalším postupu proti domácímu násilí v jejím konkrétním případě. Násilník navíc své návrhy na projednání přestupku (eventuelně trestní oznámení) předkládá jako důkazy svých tvrzení ve všech dalších soudních řízeních, která ho s obětí spojují (zejména řízení o výchově a výživě nezletilých dětí).

56 Více např. Čo prežívajú a cítia bité ženy (Pro Familia) In: Násilie I, (Pro Familia), prvé vydanie, Bratislava, Aspekt, 1998, str. 133-136.

57 Více např. Herman, J. L.: Trauma and Recovery, 1 -st edition, New York, Basic, 1992.

není.⁵⁸ Při snaze o uplatnění možnosti užití předběžného opatření v případě řešení bytové otázky obětí domácího násilí, které by mohlo výrazně zvýšit efektivnost ostatních právních institutů vzhledem k cíli ochrany těchto obětí, neboť by na čas separovalo oběť od násilníka, naráží toto zejména na mantinely vlastnického či nájemního práva násilníka k bytu, k němuž i jeho oběti svědčí právo. Na tomto místě tedy nelze jako východisko pro další úvahy nepoložit otázku: „Co představuje pro českou společnost větší hodnotu, jsou to právo na život, tělesnou integritu, nedotknutelnost osoby a osobní svobodu, nebo právo vlastnické? Co znamená podle měřítká hodnot uznávaných společností více – ochrana člověka nebo věci?“ Bohužel zatím se zdá, že ochrana věci v ČR nad ochranou tělesné integrity člověka vítězí.

Z hlediska občanskoprávního představuje stěžejní problém každé oběti domácího násilí zejména rozřešení bytové otázky.

Bytová situace obětí není v ČR nikterak speciálně s ohledem na charakter případů řešena. Neexistuje žádná výslovná právní možnost, jak pachatel domácího násilí okamžitě zabránit bydlet ve společném bytě s obětí. Týrané ženy řeší svoji situaci nejčastěji odchodem ke svým rodičům nebo do podnájmu, kde potom žijí ve stísněných podmínkách, zatímco jejich bývalý manžel či druh zůstává v jejich společném bytě, který po velmi dlouhou dobu užívá sám, či se svou novou partnerkou. Azylových domů se skrytou adresou, které by byly vytvořeny speciálně pro týrané ženy, je v České republice žalostně málo.

Pro zjednodušení problematičnosti stávající podoby ustanovení upravujících bytovou otázku obětí domácího násilí rozvedeme demonstrativním způsobem pouze variantu společného nájmu nedružstevního bytu manželi.

Pokud za trvání manželství manželé nebo jeden z nich uzavře s pronajímatelem nájemní smlouvu za podmínky, že v okamžiku podpisu nájemní smlouvy spolu manželé fakticky žijí, vzniká jim společný nájem bytu manželů podle ustanovení § 703 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „občanský zákoník“). V případě, že jeden z manželů byl již před uzavřením manželství nájemcem bytu, vzniká společný nájem bytu oběma v okamžiku uzavření manželství (ustanovení § 704 občanského zákoníku). Společný nájem bytu nezanikne samotným rozvedením manželství, nastoupit musí buď dohoda rozvedených manželů o tom, který z nich se stane výlučným nájemcem bytu (ustanovení § 705 odst. 1 občanského zákoníku), nebo rozhodnutí soudu. Rozvedený manžel, který nebude nadále nájemcem bytu, se není povinen z předmětného bytu vystěhovat, pokud mu není zajištěna **bytová náhrada** (ustanovení § 712 občanského zákoníku). V případě zrušení společného nájmu bytu manželů u nedružstevního bytu má vystěhovávaný manžel v zásadě právo na *náhradní byt*. Pouze existují-li důvody zvláštního zřetele hodné (čímž může být např. i v případech domácího násilí časté fyzické napadání partnerky, dětí, fyzická demolicie věcí apod.),⁵⁹ může soud rozhodnout, že rozvedený manžel má právo pouze na *náhradní ubytování* (byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně, nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu nájemce). Zajištění bytové náhrady v ČR je věcí komplikovanou a pro oběť domácího násilí nesmírně vyčerpávající. Do doby po určení, než je rozvedenému manželovi zajištěna bytová náhrada, mu k bytu svědčí tzv. *právo na bydlení* a může v něm tedy i nadále přebývat. Tento stav (v mnoha případech trvající až 6 let) má na život oběti domácího násilí přímo katastrofální dopad.

58 Novelou slovenského občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 424/2002 Z.z. byl výslovně ustanoven nový druh předběžného opatření, na jehož základě lze násilníku dočasně zakázat vstupovat do bytu, ve kterém žije osoba blízká nebo osoba, která se nachází v jeho výchově či péči. Jako předpoklad pro uložení tohoto druhu předběžného opatření přitom stačí již důvodné podezření z násilí.

59 Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.1.1999, sp. zn. 2 Cdon 1684/97, může být důvodem zvláštního zřetele hodným ve smyslu § 712 odst. 3, věty druhé, občanského zákoníku i okolnost, že rozvedený manžel úmyslně poškozoval vyklizovaný byt.

Z našich zkušeností s prací pro oběti domácího násilí vyplývá, že náklady na právní zastoupení průměrně právně obtížného případu domácího násilí (řízení o výchově a výživě nezletilých dětí, řízení o styku s nezletilými dětmi, rozvod, vypořádání společného jmění manželů, řešení bytové otázky) advokátem dosahují minimální výše 30.000,- Kč.

Ustanovení § 30 občanského soudního řádu umožňuje oběti v případě, že je její finanční situace natolik obtížná, že splňuje podmínky stanovené pro osvobození od soudních poplatků (např. je-li na mateřské dovolené), požádat soud o stanovení právního zástupce. Bezplatný zástupce či zástupce za sníženou odměnu jí může být přidělen i podle § 18 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., zákona o advokacii, v aktuálním znění. Efektivnost těchto ustanovení poměřovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím je však malá, a to zejména vzhledem k nedostatečné motivaci takto stanoveného právního zástupce způsobené značným nepoměrem námahy, kterou je třeba vynaložit, k možnému výsledku. Svoji roli sehrává rovněž nedostatečná a předsudky zatížená znalost předmětné problematiky.

Speciální zákon o bezplatné právní pomoci v ČR dosud schválen nebyl.⁶⁰

Ochrana dětí jako svědků domácího násilí

Ochrana dětí na té nejzákladnější úrovni upravují mezinárodněprávní dokumenty a úmluvy.⁶¹ Ochranu rodičovství, rodiny a dětí ze strany státu výslovně zakotvuje i čl. 32 – Listiny základních práv a svobod.

V rámci trestního práva je poskytována zvláštní ochrana nezletilým dětem v ČR zejména prostřednictvím ustanovení nacházejících se v Hlavě VI. pod názvem „Trestné činy proti rodině a mládeži“ trestního zákona. Mezi zde zahrnuté skutkové podstaty využitelné v boji proti domácímu násilí patří uvést např. trestný čin **zanedbání povinné výživy** (§ 213 trestního zákona). V rodinách, kde je přítomno domácí násilí, dochází velice často i k páchání trestného činu **týrání svěřené osoby** (§ 215 trestního zákona). Každá osoba, která se o týrání osoby svěřené hodnověrným způsobem dozví, je povinna podle ustanovení § 167 trestního zákona tento trestný čin **překazít** a dále podle § 168 trestního zákona **tento trestný čin oznámit, jinak se sama trestného činu dopouští**. Avšak na tomto místě se patří podotknout, že k indiciím naznačujícím týrání nezletilých dětí jsou v ČR často lhostejni např. i lékaři a učitelé těchto dětí. U mnoha případů rozvratu v rodinách ohrožených domácím násilím není respektováno ani pravomocné rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů. Toto jednání je v trestním zákoně kvalifikováno jako trestný čin **únosu** podle § 216 trestního zákona. O únos však nejde tehdy, jestliže rodič – byť i za použití násilí – odejme dítě druhému rodiči v době, kdy soud ještě o svěřením nezletilého dítěte do péče právoplatně nerozhodl. Podle našeho názoru lze využít k ochraně nezletilých dětí nacházejících se v rodinách ohrožených domácím násilím rovněž trestný čin **ohrožování mravní výchovy mládeže** podle ustanovení § 217 trestního zákona. Skutkovou podstatu tohoto trestného činu totiž naplňuje jednání pachatele, které má za následek „vydání nebezpečí zpustnutí nezletilého dítěte, neboť toto dítě si „osvojí jiné škodlivé návyky, zájmy nebo sklony ...“. Děti, které vyrůstají v prostředí ponižování a agrese, si do svého budoucího života odnášejí nezdravé modely chování. Většinou nejsou schopny normální sociální

60 Pro srovnání nahlédni do Piková, P.: Bezplatná právní pomoc poskytovaná v jednotlivých státech EU, Bulletin advokacie, 2000, číslo 3, str. 43.

61 Jedná se zejména o tyto prameny: Všeobecná deklarace lidských práv, 1948, usnesení DE01/48, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen – CEDAW, 1979 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.), Úmluva o právech dítěte, 1989 (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 1966 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.) s tím, že podrobnější seznam mezinárodních závazků využitelných v boji proti domácímu násilí lze nalézt např. na www.feminismus.cz/dokumenty_institute.shtml

komunikace a případné nezdary nebo mezilidské konflikty mají tendence řešit tak, jak byly naučeny, tedy za pomoci agrese proti lidem nebo věcem.⁶²

Další možnosti ochrany nezletilých dětí před negativními důsledky domácího násilí jsou v ČR poskytovány v rámci **zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“). Pojmem „sociálně-právní ochrana dítěte“ se rozumí zejména ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu; dále ochrana oprávněných zájmů dítěte, a to včetně ochrany jeho jmění a v neposlední řadě i působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Předním hlediskem sociálně-právní ochrany jsou klíčové pojmy „**zájem a blaho dítěte**“.⁶³ Do péče orgánu sociálně-právní ochrany (dále jen „OSPOD“) totiž náleží především ty děti, jejichž **výchova je vážně narušena nebo ohrožena**. Domníváme se, že v situaci, kdy dítě vyrůstá v atmosféře fyzického či enormního psychického násilí, je jeho výchova narušena vždy. Při výkladu tohoto zákona je třeba uvědomit si, že pasivní postoj pracovníků OSPOD k domácímu násilí ve svém konečném důsledku napomáhá agresorům v pokračování týrání a posiluje předávání negativních vzorců chování z generace na generaci.

Orgán sociálně-právní ochrany dítěte disponuje možností poskytnout nezletilým účinnou ochranu v podobě **zvláštního druhu předběžného opatření**, jestliže se dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li život nebo příznivý vývoj dítěte vážně ohroženy nebo narušeny (§ 76a občanského soudního řádu). O tomto návrhu musí být rozhodnuto bezodkladně, nejpozději do 24 hodin poté, co byl podán. V praxi je bohužel toto mimořádné předběžné opatření používáno výhradně při návrhu na nařízení ústavní výchovy nezletilých dětí.

Základ právní úpravy vztahů mezi rodiči a nezletilými dětmi ztělesňuje institut rodičovské zodpovědnosti podle ustanovení § 38 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon o rodině“), **kteřý náleží ze zákona oběma rodičům**.

Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučiní-li tak orgán sociálně právní ochrany dětí, učinit v souladu s ustanovením § 43 zákona o rodině tato opatření:

- **napomenutí** nezletilého nebo jeho rodiče, eventuelně i třetí osoby,
- **vyslovení dohledu** nad nezletilým nebo jeho rodiči v případě závažnějšího zanedbání výchovy dítěte,
- **uložení omezení**, která se přímo týkají nezletilého s cílem zabránit škodlivým vlivům na jeho výchovu.

Ustanovení § 44 odst. 1 zákona o rodině potom upravuje **pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti**, ustanovení § 44 odst. 2 zákona o rodině ukotvuje **omezení rodičovské zodpovědnosti** a ustanovení § 44 odst. 3 zákona o rodině umožňuje **zbavení rodičovské zodpovědnosti**. Využití těchto institutů při řešení případů rodin postižených domácím násilím je však v praxi výjimkou. Důvod je třeba hledat v převládajícím přesvědčení, že domácí násilí rovná se soukromý problém, sféra jednotlivce, kam nemá stát zasahovat.

Z našich zkušeností z praxe vyplývá, že v ČR mají v současné době v naprosté většině případů domácí násilníci tendence zneužívat svých rodičovských práv proti svým týraným obětem.⁶⁴

62 K otázce vývoje dětí v násilnických vztazích podrobně Russell, D. E. H.: The Secret Trauma, Basic Books, 1 – st edition, New York, 1986.

63 Více např. Hanzová, M. – Nykodým, M. a Kremličková, M.: Práva a povinnosti našich dětí, první vydání, Praha, Victoria publishing, 1995; Prokop, M. – Huňková, M. – Jelínková, R. a Rezková, A.: Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí, první vydání, Brno, Ekologický právní servis, 2000 apod.

64 S odkazem na tento institut v praxi domácí násilníci mimo jiné okamžitě potom, co jejich oběť i s nezletilými dětmi z násilného vztahu odejde, podniknou pátrání, s tím, že před zainteresovanými osobami a institucemi ihned začínají budovat

Podle ustanovení § 26 zákona o rodině musí soud ještě před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upravit jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu. Jedná se zejména o určení, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Domníváme se, že v případech domácího násilí není vhodné vzhledem k povaze předmětného jevu uvažovat o svěřeni dítěte do střídané či společné péče obou rodičů podle ustanovení § 26 odst. 2 zákona o rodině.⁶⁵

Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů sleduje soud především na tomto místě již několikrát zmiňovaný **zájem dítěte** s ohledem na osobnost, vloh, schopnosti a vývojové možnosti dítěte a se zřetelem na životní poměry rodičů, přičemž v úvahu bere i právo dítěte vyjádřit vlastní názor (ustanovení § 31 odst. 3 zákona o rodině). I když je dítě svěřeno do péče oběti domácího násilí, má jeho druhý rodič **právo na styk** s takovým dítětem. Bohužel většina agresorů si toto právo v praxi vykládá tak, že mu umožní stýkat se se svou dospělou obětí.

Ustanovení § 27 odst. 3 zákona o rodině dává možnost, je-li to nutné v zájmu dítěte, styk s dítětem omezit či zakázat. Soud může upravit rovněž styk dítěte s prarodiči a sourozenci. Odhalení domácího násilí v rodině, kde vyrůstá nezletilé dítě, však podle našich zkušeností z praxe většinou nevyvolá žádné omezení styku agresora s tímto dítětem. Mezi zainteresovanými osobami a institucemi totiž zatím stále ještě převládá názor, že domácí násilí páchané otcem nezletilých dětí na jejich matce nemá žádný vliv na posouzení jeho rodičovských kvalit.

Předpokládaný vývoj českého práva směrem k posílení efektivnosti ochrany společnosti před domácím násilím

Na závěr tohoto krátkého rozboru chceme vyslovit naději do budoucna. Vzhledem k faktu, že většina vyspělých států přijala komplexní zákonná i sociální opatření k eliminaci domácího násilí,⁶⁶ lze - a to zejména se zřetelem k obsahu zákonodárných iniciativ týkajících se tohoto tématu z poslední doby - odůvodněně očekávat,⁶⁷ že ani ČR nezůstane v této oblasti pozadu. První vlašťovkou v posílení efektivnosti ochrany společnosti před domácím násilím v ČR se stal pokus o kriminalizaci domácího násilí doplněný o několik dílčích změn v oblasti trestního práva procesního,⁶⁸ s tím, že další změny zasahující zejména do práva policejního a občanského, jejichž cílem má být mimo jiné i možnost vykázat násilní-

image zlomeného milujícího otce, kterého nepochopitelně opustila žena vedena cílem ublížit mu mimo jiné i tím, že bude zneužívat jeho děti jako zbraně proti němu. Bohužel naše zkušenosti ukazují, že ve většině případů jsou za současného stavu právní praxe a společenského naladění v ČR násilníci s touto svou strategií úspěšní. Ve snaze zjistit současnou adresu své oběti násilník často nutí orgán sociálně právní ochrany dětí místo úkrytu oběti prozradit, což tento orgán s poukazem na ochranu práv otce většinou i učiní. My se však domníváme, že tento postup orgánu sociálně právní ochrany dětí znamená porušení práva na tělesnou integritu oběti domácího násilí podle čl. 7 Listiny základních práv a svobod.

65 O následcích domácího násilí na dětech vyrůstajících v takových vztazích podrobněji např. Kauffman, J. a Zigler, E: Do Abused Children Become Abusive Parents?, American Journal of Orthopsychiatry, 1987, No 57, str. 186-192; Davis, L. a Carlson, B.: Observation of Spouse Abuse: What Happens to the Children?, Journal of Interpersonal Violence, 1987, No 2 (3), 1987, str. 178-191.

66 Podrobně např. Huňková, M. a Voňková, J: Domácí násilí z pohledu práva (Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím), Stráž pod Ralskem, Justiční akademie, 2004, kapitola č. 4 a násl.

67 Srovnej Novotná, V.: Nové přístupy v řešení problematiky domácího násilí v ČR, Právo a Rodina, Linde nakladatelství s.r.o., No 12, 2004, str. 1 a násl.

68 Srovnej zejména změny provedené zákonem č. 91/2004 Sb. ze dne 29. ledna 2004, kterým se mění zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon s účinností od 1. června 2004 a zákonem č. 283/2004 Sb. ze dne 8. dubna 2004, kterým se s účinností od 1. července 2004 mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

ka z bytu, se v současné době intenzivně připravují. Stěžejní myšlenku chystaného zákona, konečně jako i všech zahraničních právních úprav, které výrazně posílily efektivnost právní ochrany společnosti před domácím násilím, ztělesňuje premisa, že za domácí násilí je odpovědný násilník, a proto musí nést negativní společenský dopad tohoto jevu na svých bedrech, přičemž stát má povinnost přerušit spirálu domácího násilí a oběti domácího násilí poskytnout svoji pomocnou ruku.

Literatura k příloze

- Baxa, J., V. Král 2002. *Domácí násilí a právní možnosti jeho řešení*. <http://ipravnik.cz//revue/revueclanky/domacinasilio21015.html>
- Čírtková, L. 2002. „Domácí násilí ve faktech a teoriích“. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 1: 1-3.
- Čírtková, L. 2003. „Domácí násilí – zatím víme více o obětech“. *Zpravodaj BkB* 2.
- Desatero o domácím násilí. *Shrnutí základních výsledků reprezentativního výzkumu pro BKB a Philip Morris ČR a.s.* (Stem pro BKB a PM ČR), Praha, květen 2001, www.bkb.cz
- Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. *Studie Bílého kruhu bezpečí*. 2002. Praha: Bílý kruh bezpečí, o.s.
- Domácí násilí – staré problémy, nová řešení? *Sborník příspěvků z konference pořádané organizacemi Friedrich-Ebert-Stiftung, proFem a Rosa dne 26. listopadu 2001 v Praze v prostorách Parlamentu ČR*. 2002. Praha: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Domácí násilí, záležitost nikoli jen soukromá. *Fakta, názor, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků (Koordináční kruh prevence násilí na ženách)*. 1997. Praha, str. 94.
- Fenyk, J. 2002. „Některé úvahy o postizitelnosti domácího násilí“. *Právní rozhledy* 12.
- Fenyk, J. 2003. „Právní úprava domácího násilí – disproporce mezi úpravou trestního práva hmotného a procesního“. *Zpravodaj BkB* 1.
- Franková, Z. a Vitoušová, P. 2000. *Postavení obětí domácího násilí v nejširších právních a procesních souvislostech, pro Ministerstvo vnitra ČR – Odbor prevence kriminality zpracoval Bílý kruh bezpečí*, Praha, www.mvcr.cz/nasili/default.htm
- Heise, L. L., J. Pintaguy, A. Germain 1998. *Násilí páchané na ženách, Skrytá ujma na zdraví, Študijný materiál vypracovaný pre Svetovú banku*. Humenné: Pro Familia, Aspekt.
- Herman, J. L. 1992. *Trauma and Recovery*. New York: Basic.
- Huňková, M. 2003. *K některým otázkám právního postavení žen v ČR (Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím)*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra právní teorie.
- Huňková, M. a Voňková, J. 2004. *Domácí násilí z pohledu práva (Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím)*. Stráž pod Ralskem: Justiční akademie.
- Huňková, M. 2002. „Domácí násilí z pohledu českého práva“. In: *Ženská práva jsou lidská práva – sborník přednášek ze semináře*. Brno: Nesehnutí, str. 30 a násl.
- Martinková, M., R. Macháčková 2000. *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Mazarega, I. 2003. *Láska a manipulace*. Praha: Portál s.r.o.
- Novotná, V. 2004. *Nové přístupy v řešení problematiky domácího násilí v ČR, Právo a Rodina*. Linde nakladatelství s.r.o., No 12, str. 1 a násl.
- Pence, E. 1993. *Educational Groups for Men who Batter. The Duluth Modell*. New York.
- Piata žena, *Aspekty násilí páchaného na ženách*. 2001. Bratislava: Aspekt.

- Pikálková, S. (ed.) 2004. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: k prvním výsledkům šetření v České republice. Sociologické studie/Sociological Studies 04:2*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Piková, P. 2000. „Bezplatná právní pomoc poskytovaná v jednotlivých státech EU“. *Bulletin advokacie* 3: 43.
- Tošnerová, T. 2000. *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině. Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele. Ambulance pro poruchy paměti*. Praha: FNKV Praha.
- Vitoušová, P. 1997. *Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích – poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách*. Praha: Koordinační kruh prevence násilí na ženách.
- Voňková, J., M. Huňková 2004. *Domácí násilí z pohledu žen*. Praha: profem.
- Voňková, J., M. Huňková, I. Čacká-Pavlíková 2002. *Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva – studie (profem o.p.s.)*, Praha, profem o.p.s. – projekt AdvoCats for Women, www.profem.cz
- Voňková, J., M. Huňková, M. Vavroňová, Z. Prokopová 2002. *Násilí v rodině a domácnosti z pohledu práva (domácí násilí)*. Praha: profem. (Texty jsou určeny pro účastnice a účastníky školení o možnostech prevence a sociálně-právní pomoci dospělým obětem a dětem.)
- Vybulka, M. 2000. „Přísnějšímu potrestání vražd brání trestní zákon“. *Moravské Slovo* 25. 10. 2000, s. 5n.
- Zpráva o stavu domácího násilí. Dneska Tě ještě nezabiju!* 1997. Praha: Nadace Rosa.

Odkazy na www stránky

www.bkb.cz
www.domacinasili.cz
www.mvcr.cz
www.stopnasili.cz

Shrnutí

Výsledky reprezentativního Mezinárodního výzkumu násilí na ženách („International Violence Against Women Survey“, IVAWS) tvoří významný příspěvek k sociologické debatě o násilí v rodině, a to jak v měřítku mezinárodním, tak zejména v českém prostředí, kde byla tato oblast dlouho na pokraji zájmu sociologů. Šetření, dosud nejrozsáhlejší v našich zemích, poskytlo důležité a nezbytné východisko při zkoumání sociologických aspektů násilí v rodině a hodnocení trendů v této oblasti – a to jak aspektů kvantitativních, tak kvalitativních.

Práce je strukturována do dvou hlavních částí. První tvoří teoretická východiska zkoumání násilí v rodině jako sociologického problému, s důrazem na hlavní teoretické přístupy pokoušející se o jeho uchopení. Hlavní část je věnována samotnému mezinárodnímu výzkumu – jeho cílům, metodologii, nejvýznamnějším postřehům ze specificky designovaného školení tazatelek, které předcházelo našemu výzkumu, a zejména výsledkům. K této části se řadí i kvalitativní doplňující sonda, která byla realizována s cílem rozkrýt specifické aspekty zkušenosti domácího násilí, které nebylo možné odhalit v čistě kvantitativním výzkumu. Sonda vychází z rozboru odpovědí na několik volných otázek pro oběti domácího násilí v závěru dotazníku. Jako příloha pak byla zařazena, jako významné doplnění a zarámování studované oblasti, expertní právní studie týkající se legislativních aspektů problematiky domácího násilí v ČR.

Cílem výzkumu bylo v první řadě stanovení incidence různých forem fyzických a sexuálních násilných útoků na ženách ze strany mužů. Výsledky analýz v České republice poukázaly na obecně vysoké míry viktimizace žen, a to jak v rámci intimního partnerského vztahu, tak mimo něj. Celkově zažilo alespoň jednu z forem agrese (v rámci předem definovaných typů násilných útoků) během svého života 59 % respondentek, což představuje většinu zkoumané populace žen. Zhruba 38 % žen přitom zažilo fyzické či sexuální násilí ze strany svého partnera (současného nebo bývalého manžela/přítele) a téměř shodný podíl (37 %) od jiného muže než partnera.

Výzkum poukázal na často opomíjenou skutečnost, totiž že násilí na ženách je celkově výrazně více koncentrováno do intimního partnerského vztahu než do situací v rámci vztahů s jinými muži. Zjistili jsme, že s výjimkou sexuálního násilí byly lehčí i těžší fyzické útoky častější uvnitř partnerského vztahu než tehdy, byl-li útočníkem někdo cizí. Hlavní podíl násilí ze strany jiných mužů než partnerů pocházel od cizích mužů, kamarádů a známých, a v rozhodující míře se jednalo o sexuální násilí.

Výsledky naznačují, že právě násilí páchané v partnerském vztahu je čtenější, charakteristické těžšími formami a vede k závažnějším důsledkům v podobě fyzických zranění i psychických následků, než agrese „zvenčí“. Ukázalo se, že násilí v intimních partnerských vztazích má svůj specifický charakter, který se do značné míry odvíjí od genderově podmíněné mocenské hierarchie v páru.

V otázce možností využívání intervence zvenčí (práce policie, neziskových organizací) při řešení případů domácího násilí data naznačují, že tato oblast plní svou roli (dosud?) nedostatečně. Mezi oběťmi napadení převládá nedůvěra v práci policie, charakteristická především nízkým podílem žen, které vůbec násilný čin ohlásí. Hlavní důvody neohlášení na policii se v první řadě pojí s rizikem sekundární viktimizace žen v průběhu vyšetřování, zejména odehraje-li se násilí uvnitř rodiny. Mezi často uváděné

důvody však patří i nedůvěra v ochotu policie takové případy řešit. Ukázalo se dále, že zkušenost s násilím je pro ženy takovým druhem zážitku, se kterým se podstatně častěji než profesionálům (nejen policii, ale i manželské poradně, psychologovi, lékaři atd.) svěří někomu z blízkého okruhu přátel či rodiny. Varující je, že okolo čtvrtiny žen nehovořilo o násilné zkušenosti či zkušenostech vůbec s nikým.

Výzkum přinesl velmi cenné poznatky v oblasti sociálních determinant viktimizace (zatím se jedná pouze o jednodušší deskriptivní analýzu, k dosažení přesnějších výsledků plánujeme v dalším zpracování využít některé z metod vícerozměrné analýzy). I když se násilí obecně vyskytuje ve všech sociálních vrstvách, ukázalo se, že v rámci partnerského vztahu jsou ohrožené zejména ženy z horšího sociálního prostředí, zasahované nezaměstnaností, roli může hrát i etnická odlišnost. Obdobné skutečnosti vyšly najevo i při sledování sociálního prostředí partnerů nejvíce ohrožených žen: jako faktory významně zvyšující riziko násilné zkušenosti se ukázaly být partnerovo nižší vzdělání, odlišná národnostní příslušnost či nezaměstnanost. V případě agrese „zvenčí“ hraje nejvýznamnější roli věk: nejvíce rizikovou skupinou byly v tomto případě mladší ženy. Společným faktorem zesilujícím riziko násilí v partnerském vztahu i mimo něj jsou pak násilné zkušenosti z dětství v rámci výchozí rodiny. Negativní rodinná zátěž se přitom ukázala jako vysoce signifikantní faktor zejména u partnerů respondentek. Jak potvrzují i mnohé zahraniční studie, fyzické násilí v partnerských vztazích se často pojí s násilím psychickým. Výsledky analýz prokázaly, že přímé násilné útoky jsou spojovány s častějším verbálním napadáním či ponižováním oběti; jde přitom o celý komplex forem psychického násilí, které souvisí zejména s podezíráním z nevěry a žárlivostí obecně, ale které má i další vazbu např. na ničení společného majetku.

Mezinárodní výzkum násilí na ženách podstatným způsobem přispěl k identifikaci důležitých souvislostí v problematice násilí na ženách a představuje komplexní nástroj k řešení mnoha otázek a nejasností, které v souvislosti s touto oblastí stále vyvstávají. Ještě přesnější podklady pro hodnocení trendů očekáváme na základě budoucího porovnání s výsledky ostatních zúčastněných zemí.

Summary

The results of the International Violence Against Women Survey (IVAWS) constitute a significant contribution to the sociological discussion on the issue of domestic violence, both on an international scale, and within the Czech Republic, where the subject has long been one of marginal interest to sociologists. This survey – to date the largest such survey in the country – provides an important and essential foundation for pursuing research on the sociological aspects of domestic violence and for making quantitative and qualitative assessments of trends relating to this issue.

The study contains two main parts. The first part focuses on the theoretical background to the study of violence in the family as a sociological issue, with an emphasis on the main theoretical approaches that attempt to address this issue. The second and main part is devoted to the international survey itself – its objectives, methodology, and the other offers important observations and insights drawn from the specifically designed training for interviewees that preceded the survey and particularly its results. This part also includes a qualitative indepth study that was conducted in an effort to reveal specific aspects of the experience of domestic violence that could not be detected in a purely quantitative survey. The indepth study was based on an analysis of responses to several open questions for victims of domestic violence inserted at the end of the survey questionnaire. In order to provide a comprehensive profile of the issue the study is concluded with appendix comprised legal studies relating to legislative aspects of the issue of domestic violence in the Czech Republic.

The main objective of the survey was to determine the incidence of various forms of violent physical and sexual assault on women by men. The results of the analysis in the Czech Republic indicated a generally high level of victimisation of women, both within intimate partner relationships, and outside relationships. A total of 59% of respondents reported having experienced at least one form of assault (according to a pre-defined typology of violent assault) during their lives, which represents the majority of the studied population of women. Roughly 38% of women had experienced physical or sexual violence from their partner (current or former husband or boyfriend) and almost the same proportion (37%) from a man other than their partner.

The survey drew attention to the often overlooked fact that violence against women is on the whole considerably more frequent in intimate partner relationships than in the context of relationships with other men. The research showed that, with the exception of sexual violence, light forms and more serious forms of physical assault occurred more often within a partner relationship than in the case where the attacker was a stranger. The main proportion of assaults committed by men other than women's partners came from male strangers and male friends and acquaintances and in the majority of cases involved sexual assault.

The results show that it is violence committed in a partner relationship that occurs most frequently, more so than “external” violence, and it is characterised by more aggressive forms of assault, leads to more serious consequences of physical injury and lasting psychological effects. Violence in intimate partner relationships has a specific character, which stems to a considerable degree from the gendered power hierarchy within a partnership.

The data also indicate that the utilisation of external intervention (police work, non-governmental organisations) to deal with cases of domestic violence is unsatisfactory in terms of the role it should play in this area. Among victims of assault there is a predominant sense of distrust towards the work of the police, signalised by the low proportion of women who even report an incidence of assault at all. The main reasons for not reporting an assault to the police relate to the risk of secondary victimisation of women during the course of the investigation, especially if the violence is occurring within a family. One of the reasons indicated most frequently is the lack of confidence in the interest of the police in actually solving cases of this nature. The data indicate that for women a violent experience is something they are more likely to confide in friends or family members about rather than talking to professionals (such as the police, but also marriage counsellors, psychologists, doctors, etc.). One alarming fact is that around one-quarter of all women who experienced some form of assault did not speak about their violent experience or experiences with anyone at all.

The survey gathered valuable information with regard to social determinants of victimisation. (At present only a simple descriptive analysis has been attempted; further research plans to utilise methods of multi-dimensional analysis in order to attain more specific results). Even though violence can generally be found in all social strata, the research shows that in a relationship those primarily at risk are women from a more disadvantaged social environment, especially where there is unemployment. Similar observations surfaced when the social environment of the partners of women most at risk were examined: factors that considerably increase the risk of a violent experience include the partner's low level of education, a different ethnic affiliation, and unemployment. In the case of "external" assault the most significant factor is age: in this case young women are the highest risk group. A factor that increases the risk of violence both in a partner relationship and outside a relationship is the experience of violence in the family during childhood. A negative family background proved to be a highly significant factor especially among respondents' partners. As studies around the world have also shown, physical violence in partner relationships is often accompanied by psychological abuse. The analyses in the study also demonstrated that direct violent assaults are combined with more frequent verbal abuse and humiliation of the victim; this involves an entire range of forms of psychological abuse, especially, for example, accusations of infidelity and manifestations of jealousy in general, but it is also expressed in other directions, for example, through the destruction of shared property.

The International Violence Against Women Survey contributed significantly to identifying important aspects of the issue of violence against women, and it represents a complex tool for addressing the questions and grey areas that continually surface in this field. It is expected that a future comparison of the results between the participating countries will provide even more precise bases for assessing trends associated with this issue.

Zusammenfassung

Die Ergebnisse der repräsentativen Internationalen Untersuchung zur Gewalt gegen Frauen (International Violence Against Women Survey, IVAWS) stellen einen wichtigen Beitrag zur Soziologiedebatte über die Gewalt in der Familie dar. Dies gilt sowohl im internationalen Maßstab, insbesondere aber im tschechischen Umfeld, in dem dieser Bereich bislang am Rande des Interesses der Soziologen stand. Die in unserem Land bislang umfangreichste Erhebung dieser Art bietet eine unerlässliche Voraussetzung für die Erforschung der soziologischen quantitativen und qualitativen Aspekte der Gewalt in der Familie und zur Auswertung der Tendenzen in diesem Bereich.

Die Arbeit ist in zwei Hauptteile mit einer Anlage gegliedert. Den ersten Teil stellen die theoretischen Ausgangspunkte der Erforschung der Gewalt in der Familie als soziologisches Problem dar, wobei die wichtigsten theoretischen Ansätze zur Erfassung dieses Problems betont werden. Der Hauptteil der Arbeit befasst sich mit der o.g. internationalen Forschungsstudie, d.h. mit ihren Zielen, ihrer Methodologie und insbesondere mit ihren Ergebnissen. Zu diesem Teil gehört auch eine ergänzende qualitative Sondierung, die mit dem Ziel der Aufdeckung spezifischer Erfahrungsaspekte häuslicher Gewalt durchgeführt wurde, die im Rahmen der rein quantitativen Erhebung nicht aufgedeckt werden konnten. Diese Sondierung geht aus von der Analyse der Antworten auf mehrere frei gestellte Fragen an Opfer häuslicher Gewalt, die am Schluss des Fragebogens standen. Dem Anhang beigelegt wurde als Ergänzung eine Rechtsexpertise, die sich mit den juristischen Aspekten der häuslichen Gewalt in der Tschechischen Republik befasst.

Ziel der Untersuchung war es in erster Linie, die Inzidenz der verschiedenen Formen physischer und sexueller gewalttätiger Übergriffe gegen Frauen zu bestimmen. Die Analyse der Ergebnisse aus der Tschechischen Republik weisen sowohl innerhalb intimer partnerschaftlicher Beziehungen als auch außerhalb dieser auf ein allgemein hohes Viktimisierungsmaß hin. Insgesamt erlebten im Laufe ihres Lebens 59% der befragten Frauen (d.h. die Mehrheit der weiblichen Bevölkerung) mindestens eine der definierten Formen gewalttätiger Übergriffe. Etwa 38 % der Frauen erlebten physische oder sexuelle Gewalt von seiten ihres Partners (d.h. ihres früheren oder derzeitigen Ehemanns oder Freundes) und ein nahezu gleicher Anteil von Frauen (37 %) erlebte physische oder sexuelle Gewalt durch einen Mann, der nicht ihr Partner war.

Die Untersuchung wies auf die oftmals unbeachtete Tatsache hin, dass sich Gewalt gegen Frauen weitaus häufiger in intimen partnerschaftlichen Beziehungen als in Beziehungen zu anderen Männern findet. Wir haben festgestellt, dass mit Ausnahme der sexuellen Gewalt leichtere und schwerere physische Übergriffe häufiger in partnerschaftlichen Beziehungen stattfanden, als in Situationen, in denen der Angreifer ein Fremder war. Der Hauptanteil an Gewalt durch Männer, die nicht Lebenspartner waren, stammte von Fremden, Freunden und Bekannten, wobei es sich in entscheidendem Maße um sexuelle Gewalt handelte.

Die Ergebnisse deuten an, dass Gewalt innerhalb einer partnerschaftlichen Beziehung häufiger ist, meist schwerere Formen annimmt und schwerwiegendere Konsequenzen in Form von Verletzungen und psychischen Folgen nach sich zieht, als dies bei Aggressionen „von außen“ der Fall ist. Es zeigt sich,

dass die Gewalt in intimen partnerschaftlichen Beziehungen ihren spezifischen Charakter aufweist, der sich in starkem Maße von der genderbedingten Machthierarchie innerhalb eines Paares aus entwickelt.

In der Frage der Möglichkeiten der Interventionen von außen (Polizei, gemeinnützige Vereine) bei der Lösung von Problemen der häuslichen Gewalt deuten die Daten an, dass dieser Bereich seine Rolle (bislange?) unzureichend erfüllt. Unter den Gewaltopfern überwiegt das Misstrauen gegenüber der polizeilichen Arbeit, was sich insbesondere im geringen Anteil der Frauen äußert, die eine Gewalttat überhaupt melden. Die Hauptgründe dafür, warum Frauen keine polizeiliche Meldung erstatten, sind in erster Linie im Zusammenhang mit dem Risiko der sekundären Viktimisierung im Rahmen des Ermittlungsverfahrens zu sehen, insbesondere wenn es sich um familiäre Gewalt handelt. Zu den häufig angeführten Gründen gehört jedoch auch das mangelnde Vertrauen in die Bereitschaft der Polizei, diesen Fällen auch wirklich nachzugehen. Es zeigt sich außerdem, dass Frauen sich bei erfahrener Gewalt eher jemandem aus ihrem Freundeskreis oder aus ihrer Verwandtschaft anvertrauen, als professionellen Ansprechpartnern (d.h. nicht nur der Polizei, sondern auch Eheberatungen, Psychologen, Ärzten usw.). Alarmierend ist dabei, dass etwa ein Viertel der Befragten mit niemandem über ihre Gewalterfahrungen sprachen.

Die Untersuchung brachte wertvolle Ergebnisse im Bereich der sozialen Determinanten der Viktimisierung (wobei es sich zunächst um eine einfachere deskriptive Analyse handelt und wir zur Gewinnung präziserer Ergebnisse in der weiteren Verarbeitung die Nutzung einer mehrdimensionalen Analysemethode planen). Auch wenn sich Gewalt im Allgemeinen in allen sozialen Schichten äußert, zeigte sich im Rahmen der Untersuchung, dass hinsichtlich der Gewalt in partnerschaftlichen Beziehungen insbesondere Frauen aus den unteren von Arbeitslosigkeit betroffenen sozialen Schichten gefährdet sind, wobei auch ethnische Unterschiede eine Rolle spielen können. Ähnliche Fakten zeigte auch die Beobachtung des sozialen Umfelds der Partner der am meisten gefährdeten Frauen: zu den Faktoren, die das Risiko einer Gewalterfahrung erhöhen, gehören insbesondere der geringere Bildungsgrad, eine andere Volkszugehörigkeit bzw. Arbeitslosigkeit des Partners. Bei Aggression „von außen“ spielt das Alter die wichtigste Rolle: die größte Risikogruppe sind in diesem Falle jüngere Frauen. Ein gemeinsamer das Risiko stärkender Faktor für Gewalt inner- und außerhalb der Partnerschaft sind Gewalterfahrungen in der Kindheit. Eine negative familiäre Belastung zeigte sich dabei insbesondere bei den Partnern der Befragten als äußerst signifikanter Faktor. Wie auch zahlreiche ausländische Studien bestätigen, geht die physische Gewalt in partnerschaftlichen Beziehungen oft einher mit psychischer Gewalt. Die Ergebnisse der Analysen beweisen, dass direkte Gewaltübertreibungen mit häufigeren verbalen Angriffen bzw. Erniedrigungen des Opfers verbunden sind; dabei handelt es sich um einen ganzen Komplex von Formen psychischer Gewalt, die insbesondere mit Verdächtigungen der Untreue und mit Eifersucht im Allgemeinen zusammenhängen, aber auch z.B. mit der Zerstörung des gemeinsamen Eigentums im Zusammenhang stehen.

Die Internationale Untersuchung zur Gewalt gegen Frauen trug wesentlich zur Identifizierung wichtiger Zusammenhänge im Problembereich Gewalt gegen Frauen bei und stellt ein komplexes Instrument zur Klärung zahlreicher im Zusammenhang mit diesem Bereich immer wieder auftauchender Fragen und Unklarheiten dar. Eine präzisere Grundlage zur Auswertung der Tendenzen in diesem Bereich erwarten wir vom geplanten Vergleich mit den Ergebnissen der übrigen an dieser Studie beteiligten Länder.

Sociologické studie/Sociological Studies

- SS 04:11 J. Černý, M. Sedláčková, M. Tuček: Zdroje utváření skupinových mentalit v České republice po roce 1989; 101 s.
- SS 04:10 M. Hájek (ed.): Hierarchy as the Strength and Weakness of Communist Rule. The Legacy of Communist Rule IV: A Volume of Papers from the Seminar Held in Prague on September 11-12, 2003; 167 s.
- SS 04:09 K. Vlachová, B. Řeháková: Česká národní identita po zániku Československa a před vstupem do Evropské unie; 39 s.
- SS 04:08 A. Křížková: Životní strategie podnikatelek a podnikatelů na přelomu tisíciletí; 63 s.
- SS 04:07 J. Chaloupková, P. Šalamounová: Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě; 60 s.
- SS 04:06 D. Hamplová: Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory; 43 s.
- SS 04:05 Z. R. Nešpor (ed.): Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství; 115 s.
- SS 04:04 J. Večerník: Structural Tensions in the Interface between the Labour Market and Social Policy in the Czech Republic; 87 s.
- SS 04:03 T. Kostecký, D. Čermák: Metropolitan Areas in the Czech Republic – Definitions, Basic Characteristics, Patterns of Suburbanisation and Their Impact on Political Behaviour; 57 s.
- SS 04:02 S. Pikálková (ed.): Mezinárodní výzkum násilí na ženách - Česká republika / 2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině; 152 s.
- SS 04:01 L. Linek: Volby do Evropského parlamentu 2004 – analýza volební účasti a stranické podpory v České republice; 73 s.

Sociologické texty/Sociological Papers

(vycházely do roku 2003, jedná se o edici pracovních textů od autorů ze Sociologického ústavu AV ČR a jejich spolupracovníků, na kterou Sociologické studie/Sociological Studies navazují)

- SP 03:12 M Hájek (ed.): Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí; 112 s., 161 Kč
- SP 03:11 M. Tuček, J. Mišovič: Pohled české veřejnosti na elity působící v politice a ekonomice; 57 s., 86 Kč
- SP 03:10 M Hájek, T. Holeček, J. Kabele, P. Kohútek, J. Maršálek, Z. Vajdová: Rekonstrukce komunistického vládnutí na konci 80. let; 202 s., 234 Kč
- SP 03:9 A. Křížková, H. Hašková: Women's Civic and Political Participation in the CR and the Role of the Gender Equality and Accession Policies; 102 s., 146 Kč
- SP 03:8 M. Kreidl, T. Lebeda: Pre-election polls, election results and validity of measurement before the 2002 elections; 43 s., 57 Kč
- SP 03:7 J. Krejčí: Výzkumy stranických preferencí, jejich uplatnění ve společnosti a jejich kvalita; 68 s., 103 Kč
- SP 03:6 Z. R. Nešpor, P. Holub, M. Skovajsa: Proměny českých socioekonomických hodnot na přelomu 20. a 21. století; 69 s., 123 Kč
- SP 03:5 P. Sunega: Objektivní a subjektivní hodnocení finanční dostupnosti bydlení v ČR v průběhu 90. let; 100 s., 148 Kč
- SP 03:4 D. Hamplová: Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním; 50 s., 67 Kč
- SP 03:3 J. Večerník: Work and Job Values in CEE and EU Countries; 50 s., 134 Kč
- SP 03:2 F. Zich, O. Roubal, B. Spalová: Mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části Euroregionu Nisa; 120 s., 134 Kč
- SP 03:1 P. Matějů, B. Řeháková, N. Simonová: Strukturální determinace růstu nerovností; 49 s., 80 Kč

- SP 02:13 E. Rendlová, T. Lebeda: Výzkumy veřejného mínění – teoretické souvislosti a praktická aplikace; 52 s., 100 Kč
- SP 02:12 M. Havelka, M. Tuček, J. Černý, J. Česal, M. Hudema: Skupinové mentality; 85 s., 154 Kč
- SP 02:11 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, J. Kandert, P. Kohútek, Z. Vajdová: The World of Hierarchies and Real Socialism; 108 s., 190 Kč
- SP 02:10 A. Křížková, L. Václavíková-Helšusová: Sociální kontext života žen pracujících v řídicích pozicích; 48 s., 107 Kč
- SP 02:9 L. Linek, P. Rakušanová: Parties in the Parliament. Why, When and How do Parties Act in Unity?; 73 s., 81 Kč
- SP 02:8 A. Křížková: Životní strategie manažerek: případová studie; 67 s., 129 Kč
- SP 02:7 T. Kostecký, J. Stachová, D. Čermák: Region a politika; 76 s., 116 Kč
- SP 02:6 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, J. Kandert, P. Kohútek, Z. Vajdová: Svět hierarchií a reálný socialismus; 97 s., 169 Kč
- SP 02:5 P. Sunega, D. Čermák, Z. Vajdová: Dráhy bydlení v ČR 1960 – 2001. 97 s., 177 Kč
- SP 02:4 Z. R. Nešpor: Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty. Prolegomena k sociologickému studiu českých emigračních procesů 20. století se zvláštním zřetelem k západní reemigraci 90. let; 85 s., 148 Kč
- SP 02:3 M. Lux: Spokojenost českých občanů s bydlením; 56 s., 93 Kč
- SP 02:2 N. Simonová: The Influence of Family Origin on the Evolution of Educational Inequalities in the Czech Republic after 1989; 36 s., 73 Kč
- SP 02:1 P. Machonin, M. Tuček: Zrod a další vývoj nových elit v České republice (od konce osmdesátých let 20. století do jara 2002; 64 s., 97 Kč
- SP 01:12 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, P. Kohútek, Z. Vajdová: Kdo se bojí hierarchií? Dědictví komunistické vlády; 99 s., 133 Kč
- SP 01:11 H. Jeřábek a E. Veisová: 11 September. Mezinárodní internetový komunikační výzkum International On-line Communication Research; 60 s., 95 Kč
- SP 01:10 J. Rychtaříková, S. Pikálková, D. Hamplová: Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích; 83 s., 117 Kč
- SP 01:9 T. Kostecký: Vzestup nebo pád politického regionalismu? Změny na

politické mapě v letech 1992 až 1998 – srovnání České a Slovenské republiky; 96 s., 133 Kč

- SP 01:8 M. Novák a K. Vlachová: Linie štěpení v České republice. Komparace národní úrovně s příkladem konkrétní lokality; 32 s., 68 Kč
- SP 01:7 D. Kozlíková: Romská otázka – překážka vstupu České republiky do Evropské unie?; 64 s., 100 Kč
- SP 01:6 P. Soukup: ISSP – Životní prostředí; 74 s., 105 Kč
- SP 01:5 J. Večerník: Mzdová a příjmová diferenciacie v České republice v transformačním období; 66 s., 111 Kč
- SP 01:4 F. Zich: The Bearers of Development of the Cross-Border Community on Czech-German Border; 54 s., 88 Kč
- SP 01:3 P. Sunega: Adresný příspěvek na nájemné v prostředí České republiky: komparace vybraných modelů; 96 s., 138 Kč
- SP 01:2 M. Kreidl: The Role of Political, Social and Cultural Capital in Secondary School Selection in Socialist Czechoslovakia, 1948–1989; 48 pp., 89 Kč
- SP 01:1 P. Štěpánková: Income Maintenance Policies, Household Characteristics and Work Incentives in the Czech Republic; 40 pp., 77 Kč
- SP 00:7 L. Simerská, I. Smetáčková: Pracovní a rodinná praxe mladých lékařek; 70 s., 95 Kč
- SP 00:6 P. Machonin, L. Gatnar, M. Tuček: Vývoj sociální struktury v české společnosti 1988–1999; 70 s., 101 Kč
- SP 00:5 K. Vlachová: Stranická identifikace v České republice; 38 s., 62 Kč
- SP 00:4 M. Kreidl: What makes inequalities legitimate? An international comparison; 54 pp., 80 Kč
- SP 00:3 D. Hamplová: Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti (mezinárodní srovnání na základě jednoho empirického výzkumu); 64 s., 90 Kč
- SP 00:2 K. Müller, V. Štědranský: Transformace a modernizace společnosti na příkladech vybraných institucí. První část případových studií: střední průmyslový podnik, softwarová firma, banka, různá zdravotnická zařízení, vysokoškolský institut; 116 s., 109 Kč
- SP 00:1 M. Lux: The housing policy changes and housing expenditures in the Czech Republic; 64 pp., 82 Kč

**Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003:
příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině**

Simona Pikálková (ed.)

Edice Sociologické studie/Sociological Studies 04:02

Řídí: Marie Čermáková

Překlady: Robin Cassling, Daniel Meier

Redakce: Anna Gabrielová

Návrh edice a obálka: Zdeněk Trinkewitz

Sazba: Petr Teichmann

Tisk a vazba: Knihovna Akademie věd ČR, Praha

Vydal: Sociologický ústav AV ČR

Jilská 1, 110 00 Praha 1

Náklad 170 výtisků

1. vydání

Prodej zajišťuje Tiskové a ediční oddělení

Sociologického ústavu AV ČR

tel.: 222 221 761, fax: 222 220 143

e-mail: Eva.Strnadova@soc.cas.cz